

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Belgin ÇAKIR

TÜRK GIDA SANAYİ’NİN ULUSLARARASI REKABET AVANTAJININ
“ÇİFT ELMAS” YAKLAŞIMI İLE ANALİZİ

İktisat Anabilim dalı

Gıda Ekonomisi ve İşletmeciliği

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2009

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Belgin ÇAKIR

TÜRK GIDA SANAYİ’NİN ULUSLARARASI REKABET AVANTAJININ
“ÇİFT ELMAS” YAKLAŞIMI İLE ANALİZİ

Danışman

Doç. Dr. Selim ÇAĞATAY

İktisat Anabilim dalı

Gıda Ekonomisi ve İşletmeciliği

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2009

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Anabilim
Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ OLARAK kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:.....

Üye (Danışman):.....

Üye:.....

Üye:.....

Üye:.....

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

İmza

.....

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	x
GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE’DE GIDA SANAYİ	2
1.1. Gıda Sanayi’ nin Türk Ekonomisindeki Yeri	3
1.2. Gıda Sanayi Yapısı ve Kapasitesi	5
1.3. Gıda Sanayi Dış Ticareti.....	14
1.3.1. İhracat	14
1.3.2. İthalat	16
1.4. Hanehalkı Tüketim Harcamaları ve Gıda Sanayi’ nin Yeri.....	18
1.5. Türk Gıda Sanayi’ nde Ar-Ge.....	18
2. ULUSLARARASI TİCARET TEORİSİNDE REKABET GÜCÜ VE	
KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK.....	21
2.1. Dış Ticaret Teorileri	22
2.1.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri	22
2.1.2. Heckscher – Ohlin Modeli Teorileri.....	23
2.1.3. Yeni Dış Ticaret Teorileri.....	24
2.2. Rekabet Gücü.....	27
2.2.1. Rekabetçiliğin Ölçülmesi.....	27
2.2.2. Çift Elmas (Double Diamond) Modeli	36
3. YAZIN ÖZETİ.....	38
3.1. Elmas ve Çift Elmas Modeli Kullanılarak Son Yıllarda Yapılan Çalışmalar	38
3.2. Türkiye’de Gıda Sanayine Yönelik Yapılan Çalışmalar	40
4. AMPİRİK UYGULAMA: ÇİFT ELMAS MODELİ İLE TÜRK GIDA	
SEKTÖRÜ’NÜN KARŞILAŞTIRMALI REKABET GÜCÜNÜN BELİRLENMESİ... 50	
4.1. Çift Elmas Modellerinin Oluşumu	50
4.2. Yurtiçi ve Uluslar Arası Bağımsız Değişkenlerin Belirlenmesi	51
4.3. Çift Elmas Model’ ine Yön Veren Endeks Değerlerinin Hesaplanması	56
4.4. Ülkelerin Çift Elmas Modelleri.....	58
4.5. Tüm Koşullara Göre Ülkelerin Kıyaslanması.....	67

5. SONUÇ	70
KAYNAKÇA.....	73
EK-1.....	77
EK-2.....	80
EK-3.....	83
EK-4.....	95
ÖZGEÇMİŞ	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Gıda Sanayi Alt Sektörleri Bazında İşyeri Adedi (2007-2008).....	6
Şekil 1.2: Gıda Sanayi Alt Sektörleri Bazında İstihdamın Dağılımı	7
Şekil 1.3: Gıda Sanayi ve İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Üretim Endeksleri (1997=100)	9
Şekil 1.5: Kapasite Kullanım Oranları (Üretim Değeri Ağırlıklı %, Ocak Ayı Değerleri)	12
Şekil 1.6: Hanehalkı Tüketim Harcamaları nın Dağılımı (2002-2007)	18
Şekil 2.1: Sanayi Bölgesi Yaklaşımı.....	30
Şekil 2.2: Elmas Modeli Yaklaşımı	31
Şekil 2.3: Genellenen Çift Elmas Modeli.....	37
Şekil 4.1 : Çift Elmas Modeli Yönteminin Oluşumu.....	50
Şekil 4.2: Genel “Çift Elmas” Modeli	51
Şekil 4.3: Türkiye’nin Çift Elmas Modeli.....	59
Şekil 4.4: Almanya’nın Çift Elmas Modeli.....	60
Şekil 4.5: İtalya’nın Çift Elmas Modeli	61
Şekil 4.6: İspanya’nın Çift Elmas Modeli.....	62
Şekil 4.7: Hollanda’nın Çift Elmas Modeli.....	64
Şekil 4.8: Fransa’nın Çift Elmas Modeli.....	65
Şekil 4.9: Faktör Koşullarına Göre Ülkelerin Karşılaştırılması	67
Şekil 4.10: Talep Koşullarına Göre Ülkelerin Karşılaştırılması.....	68
Şekil 4.11: İlgili ve Destekleyici Endüstrilere Göre Ülkelerin Karşılaştırılması	68
Şekil 4.12: Firma Stratejisi, Yapısı ve Rekabet’e Göre Ülkelerin Karşılaştırılması	69

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Gıda Sanayi Üretimde Çalışanlar Endeksi (1997=100.0)	8
Tablo 1.2: Gıda Sanayi Alt Sektörlerinde Üretim Endeksi Değerleri (1999=100)	10
Tablo 1.3: Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında Kapasite Kullanım Oranları.....	13
Tablo 1.4: Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat (Milyon \$)	14
Tablo 1.5: Gıda Sanayi Alt Sektörler İhracatı (Milyon \$)	15
Tablo 1.6: Ekonomik Faaliyetlere Göre İthalat (Milyon \$)	16
Tablo 1.7: Gıda Sanayi Alt Sektörler İthalatı (Milyon \$)	17
Tablo 1.8: İmalat ve Gıda Sanayinde Ar-Ge'de Çalışan Personel Sayısı (2000-2007).....	19
Tablo 4.1: Yurtiçi Bağımsız Değişkenler (2005 yılı verileri)	54
Tablo 4.2: Uluslar arası Bağımsız Değişkenler (2005 verileri).....	55
Tablo 4.3: Yurtiçi Rekabetçilik Endeksi	56
Tablo 4.4: Uluslar arası Rekabetçilik Endeksi	57
Tablo 4.5: Ülkeler Bazında Elmas Modelinin Genel Rekabetçilik Endeksi	58
Tablo Ek 1.1: Almanya'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)	77
Tablo Ek 1.2: Türkiye'nin Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)	77
Tablo Ek 1.3: İtalya'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$).....	78
Tablo Ek 1.4: Fransa'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)	78
Tablo Ek 1.5: Hollanda'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)	79
Tablo Ek 1.6: İspanya'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)	79
Tablo Ek 2.1: Türkiye'nin Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)	80
Tablo Ek 2.2: Fransa'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)	80
Tablo Ek 2.3: Almanya'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)	81
Tablo Ek 2.4: İtalya'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)	81
Tablo Ek 2.5: İspanya'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)	82
Tablo Ek 2.6: Hollanda'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)	82
Tablo Ek 3.1: Türkiye'nin Avrupa Serbest Ticaret İşbirliği (EFTA)'ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$).....	83

Tablo Ek 3.2: Türkiye'nin Afrika, Karayipler ve Pasifik (ACP) Ülkelerine Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	83
Tablo Ek 3.3: Türkiye'nin Akdeniz Havzası Ülkelerine Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	84
Tablo Ek 3.4: Türkiye'nin Petrol İhraç Eden Ülkelere (Opec) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	84
Tablo Ek 3.5: Türkiye'nin Güney-Doğu Asya Ülkeleri İşbirliği'ne (Asean) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	85
Tablo Ek 3.6: Türkiye'nin Latin Amerika Ülkelerine Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	85
Tablo Ek 3.7: Türkiye'nin Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'na Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	86
Tablo Ek 3.8: Türkiye'nin Avrupa Birliği 15'ne (AB 15) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	86
Tablo Ek 3.9: Türkiye'nin Avrupa Birliği 10'ne (AB 10) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	87
Tablo Ek 3.10: Türkiye'nin Avrupa Birliği 25 (AB 25)'ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	87
Tablo Ek 3.11: Türkiye'nin Avrupa Birliği 27 (AB 27)'ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	88
Tablo Ek 3.12: Türkiye'nin A.B'ye Aday Ülkeler'ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	88
Tablo Ek 3.13: Türkiye'nin Kuzey Amerika Ser.Tic.An.(NAFTA)'ya Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	89
Tablo Ek 3.14: Türkiye'nin Güney Amerika Ortak Pazarı'na Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	89
Tablo Ek 3.15: Türkiye'nin Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	90
Tablo Ek 3.16: Türkiye'nin Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	90
Tablo Ek 3.17: Türkiye'nin OECD' ye Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	91
Tablo Ek 3.18: Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşb.Teşkilatı' na (KEİ) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	91
Tablo Ek 3.19: Türkiye'nin Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)' na Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	92
Tablo Ek 3.20: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri' ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	92
Tablo Ek 3.21: Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı'na (İKT) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	93
Tablo Ek 3.22: Türkiye'nin Gelişmekte Olan Ülkeler'e (D-8) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	93
Tablo Ek 3.23: Türkiye'nin Gelişmiş Ülkeler'e (G-8) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)	94
Tablo Ek 4.1: Türkiye'nin Avrupa Serbest Ticaret İşbirliği'den (EFTA) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	95
Tablo Ek 4.2: Türkiye'nin Afrika, Karayipler ve Pasifik 'den (ACP) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	95

Tablo Ek 4.4: Türkiye'nin Petrol İhraç Eden Ülkeler'den (OPEC) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$).....	96
Tablo Ek 4.5: Türkiye'nin Güney-Doğu Asya Ülkeleri İşbirliği'den (ASEAN) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	97
Tablo Ek 4.6: Türkiye'nin Latin Amerika Ülkeleri'nden Gerçekleştiği İthalat (1000\$).....	97
Tablo Ek 4.7: Türkiye'nin Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'ndan Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	98
Tablo Ek 4.8: Türkiye'nin Avrupa Birliği 15'den (AB 15) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$).....	98
Tablo Ek 4.9: Türkiye'nin Avrupa Birliği 10'dan (AB 10) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$).....	99
Tablo Ek 4.10: Türkiye'nin Avrupa Birliği 25'den (AB 25) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)...	99
Tablo Ek 4.11: Türkiye'nin Avrupa Birliği 27'den (AB 27) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$). 100	
Tablo Ek 4.12: Türkiye'nin A.B'ye Aday Ülkeler'den Gerçekleştiği İthalat (1000\$)	100
Tablo Ek 4.13: Türkiye'nin Kuzey Amerika Ser.Tic.An.'dan (NAFTA) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	101
Tablo Ek 4.14: Türkiye'nin Güney Amerika Ortak Pazarı'dan Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	101
Tablo Ek 4.15: Türkiye'nin Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği'den (APEC) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	102
Tablo Ek 4.16: Türkiye'nin Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan (BDT) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	102
Tablo Ek 4.17: Türkiye'nin OECD Ülkeleri'nden Gerçekleştiği İthalat (1000 \$).....	103
Tablo Ek 4.18: Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşb.Teşkilatı 'dan (KEİ) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	103
Tablo Ek 4.19: Türkiye'nin Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'ndan (EİT) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	104
Tablo Ek 4.20: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri'den Gerçekleştiği İthalat (1000 \$).....	104
Tablo Ek 4.21: Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı'dan (İKT) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	105
Tablo Ek 4.22: Türkiye'nin Gelişmekte Olan Ülkeler'den (D-8) Gerçekleştiği İthalat (1000\$)	105
Tablo Ek 4.23: Türkiye'nin Gelişmiş Ülkeler'den (G-8) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)	106

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HS	Harmonize Sistem
H-O	Heckscher-Ohlin Ticaret Modeli
ISIC	Uluslararası Standartlar Örgütü Sınıflandırması
ID	Sanayi Bölgesi Yaklaşımı
İTO	İstanbul Ticaret Odası
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
RCA	Karşılaştırmalı Rekabet Avantajı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TUSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında bilgisi ile beni yönlendiren, destekleyici ve hoşgörülü tutumunu benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Selim ÇAĞATAY'a, hayatımın her aşamasında yanımda olan ve beni her anlamda destekleyen babam Prof. Dr. Sabri ÇAKIR ve annem Hacer ÇAKIR'a ve değerli jüri üyelerine teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu çalışmada uluslararası yazında “çift elmas” modeli olarak adlandırılan yöntem kullanılarak Türk gıda sanayinin mukayeseli rekabet gücü ölçülmüştür. Çalışmada öncelikle Türk gıda sanayi tanıtılmış ve rekabet ölçümü için kullanılan alternatif teoriler özetlenmiştir. Daha sonra çift elmas yöntemi tanıtılmış ve ampirik analiz yapılmıştır. Analizler Türkiye’nin de içinde bulunduğu altı ülke için 2005 yılı verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. “Çift elmas” modeli rekabet gücünü yurtiçi ve uluslararası koşullara bağlı olarak açıklamakta, bu koşulları da faktör, talep, ilgili ve destekleyici endüstriler ve firma stratejisi ve yapısı bileşenlerine ayırmaktadır. Her bileşen ise en az iki göstergeden oluşmaktadır. Analizler, Türk gıda sanayinin hem yurtiçi hem de uluslararası koşullar bakımından incelenen ülkeler içinde en zayıf performansı sergilediğini ortaya koymaktadır. Tüm koşullar ve bileşenler dikkate alındığında Türk gıda sanayinin görece olarak en zayıf olduğu bileşen hem yurtiçi hemde uluslararası ölçütte faktör koşulları olarak ortaya çıkmaktadır. Yine hem yurtiçi hemde uluslararası ölçütte diğer ülkelerle arasındaki farkı görece olarak en kolay ve hızlı kapatabileceği bileşenler ise firma stratejisi ve yapısı olarak dikkat çekmektedir. Türkiye’nin gıda sanayinde rekabet gücünü artırabilmesi için özellikle yurtiçi koşullara ve kurumsal düzenlemelere öncelik vermesi önerilmektedir.

MEASURING THE INTERNATIONAL COMPETITIVE ADVANTAGE OF TURKISH FOOD INDUSTRY BY USING THE DOUBLE DIAMOND APPROACH

ABSTRACT

This study measures the competitive power of Turkish food industry by using the “double diamond” approach. Firstly, the study introduces the food industry in Turkey and summarizes the alternative theories that are used to measure competitive power. Later, empirical analyses are carried out by using the “double diamond” method. In the analyses six countries, including Turkey, are covered and year 2005 data are used. In “double diamond” approach both domestic and international conditions are utilized to measure the competitive power and each of these conditions is composed of four components namely factor markets, demand, supporting industries and firm strategy and structure. Each component covers at least two indicators. The analyses show that food industry in Turkey has the weakest competitive power among the other countries, with regard to both domestic and international conditions. Both in domestic and international markets factor market components seem to perform the poorest performance when all the components and indicators are considered. Again, both in domestic and international markets, Turkey performs relatively better in firm strategy and structure indicators however she is still behind the other countries. It seems that improvement both in domestic and international firm strategy and structure components may yield a relatively fast and easy development in overall competitiveness. The study suggests Turkey should give priority to domestic conditions and to institutional deregulations.

GİRİŞ

Günümüzün önemli endüstrilerden birisi olarak kabul edilen gıda sektörü birçok alt dalları bünyesinde barındıran karmaşık bir faaliyet kolu olarak öne çıkmakta olup ülkemizde de son yıllarda büyük bir gelişim göstermektedir. Bu gelişmenin düzeyini, temel değişkenlerini ve dinamiklerini anlamak ve sektörün sürdürülebilir rekabet üstünlüğüne katkıda bulunmak, sektör ve ülke ekonomisi için önem taşımaktadır.

Rekabet gücü oldukça kapsamlı bir konu olup, konuyu firma düzeyinde ve/veya uluslar arası düzeyde incelemek mümkündür. Küreselleşen dünya piyasalarında, önemli pazarlarda yer almak ve bu pazarlarda sürdürülebilir bir rekabet sağlamak Türk gıda sanayi açısından oldukça önemlidir. Ticaret ve uluslar arası ilişkiler gün geçtikçe serbestleşmekte ve sınırlar ortadan kalmaktadır. Bu nedenle firmaların veya ülkelerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliği oldukça önem taşımaktadır.

Çalışmada çift elmas modeli (Double Diamond) kullanılarak Türk gıda sanayinin uluslararası rekabet düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Türkiye ile birlikte beş Avrupa Birliği (Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Hollanda) ülkesinin gıda sanayilerinin rekabet gücü çift elmas modeli kullanılarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Türk gıda sanayinin Türk ekonomisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda öncelikle Türk gıda sanayinin alt sektör bazında işletme ve istihdam sayılarına, üretim ve kapasite miktarlarına ve gıda sanayinde Ar-Ge çalışmalarına yer verilmiştir. Daha sonra Türk gıda sanayinin dış ticaret yapısı incelenmiştir. En son aşamada ise hanehalkı tüketim harcamaları içinde gıda sanayinin yeri, GSYİH ve gıda sanayindeki büyüme rakamları analiz edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde rekabet gücünün temellerini oluşturan klasik, modern ve yeni dış ticaret teorilerine yer verilmiştir. Sonraki aşamada rekabet gücünü belirleyebilmek amacıyla kullanılan yöntemler konu edilmiştir. Bu yöntemlerden biri olan ve çalışmada yer verilen elmas ve çift elmas modelleri de ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde elmas ve çift elmas modeli kullanılarak yapılan çalışmalara değinilmektedir. Çalışmanın son bölümünde ise, çeşitli kaynaklardan elde edilen veriler ışığında çift elmas modeli oluşturulmuş ve Türkiye ile belirlenen Avrupa Birliği ülkeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışma ana hatlarıyla özetlenmiş, tezin amacı ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

1. TÜRKİYE'DE GIDA SANAYİ

Gıda; tütün ve sadece ilaç olarak kullanılanlar hariç olmak üzere, içkiler ve sakızlar ile hazırlama ve işleme gereği kullanılan maddeler dahil, insanlar tarafından yenilen ve/veya içilen ham, yarı mamul veya mamul her türlü maddeyi ifade etmektedir. Gıda sanayi ise, gıda maddelerinin hammaddeden başlayarak; depolama, tasnif, işleme, değerlendirme, dayanıklı hale getirme, ambalajlama işlerinden bir veya birkaçının yapıldığı ve gıda maddeleri satış yerlerine gönderilmek üzere depolandığı tesisler ile bu tesislerin tamamlayıcısı sayılacak yerlerin tamamını kapsamaktadır (DPT, 2007, s. 1). Emek yoğun bir sistem gerektiren gıda sektörü, tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi, sanayiye hammadde temini, istihdama katkısı ve halkın dengeli beslenmesi ile doğrudan ilişkili olup, dünyadaki tüm ülkelerde sosyo-ekonomik açıdan stratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca, tarımsal üretimin bir kısmı doğrudan yani taze olarak tüketilirken, bir kısmı da gıda sanayinde hammadde olarak işlenmekte ve değişik gıdalara dönüştürülmektedir (Bulu vd., 2007, s. 313).

Gıda sanayinin tarım sektörü dışında, mal ve hizmet aldığı ulaşım (karayolu, demiryolu taşıması), enerji (elektrik, gaz, su), ambalaj, makine ve ekipman ile haberleşme, bankacılık ve sigortacılık sektörleriyle sıkı işbirliği ve iletişimi bulunmaktadır (DPT, 2007, s. IX).

Gıda sanayi uluslararası (ISIC– 3) ¹ sınıflandırma sistemine göre;

- Et ve et ürünleri,
- Süt ve süt ürünleri,
- Su ürünleri mamulleri,
- Nişasta mamulleri,
- Meyve ve sebze işleme,
- Bitkisel yağ ve mamulleri,
- Şeker ve şekerli mamuller,
- Yem sanayi olmak üzere sekiz alt sektörden oluşmaktadır (İTO, 2006, s. 20).

Ayrıca gıda sanayi; Dünya Gümrük Örgütü tarafından ticaret ürünlerini sınıflandırmak amacıyla geliştirilmiş (HS) Harmonize Sistem ile sınıflandırılmaktadır. Bu sistem ürün gruplarını (1-99) arasındaki sayılarla sınıflandırmıştır ve gıda sanayi ürünleri 16-24 numaralı gruplar içerisinde yer almaktadır².

¹ ISIC– 3: Uluslararası Standartlar Örgütü Sınıflandırması (3.kez düzenlenmiş)

² <http://www.foreign-trade.com/reference/hscodex.cfm?cat=3>, http://en.wikipedia.org/wiki/Harmonized_System

Gıda sanayi ürünleri HS sınıflandırılmasına göre;

- Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb. hayvansal müstahzarlar,
- Şeker ve şeker mamulleri,
- Kakao ve kakao müstahzarları,
- Esasını hububat, un, şeker, süt teşkil eden müstahzarlar,
- Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri,
- Yenilebilir çeşitli gıda müstahzarları,
- Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke,
- Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları,
- Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler alt sektörlerinden oluşmaktadır.

1.1. Gıda Sanayi'nin Türk Ekonomisindeki Yeri

Gıda sanayi Türkiye ekonomisinde yarattığı istihdam, ihracattaki payı, gelecekte öneminin daha da artması gibi nedenlerden dolayı stratejik bir önem taşımaktadır. Zengin tarımsal kaynakları ile gıda işleme sanayi Türkiye ekonomisinde ilk kurulmuş sektörlerden biridir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türkiye'nin sanayileşme süreci bu sektör ile başlamıştır. İlk modern gıda işleme fabrikaları şeker, bira ve un üretimi için kurulmuştur. 1950'lerdeki çok partili demokrasiye geçişin politik ve ekonomik liberalleşme ortamında, katma değeri yüksek gıda işleme sanayine özel sektör yatırımları göze çarpmaktadır. Fakat sektörün genel gelişimi 1960'lardaki planlama dönemine denk gelmektedir. 1960-1970 yılları arasındaki ithal ikameci politikaların hüküm sürmesiyle, yatırımların önemli bir kısmı devlet tarafından yapılmıştır. Bu yatırımların özellikle, süt yada et ve balık işleme sanayi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. 1980'ler ise Türk ekonomisinin bütün iktisadi sektörüyle hissettiği liberalleşme politikalarını öne çıktığı bir dönemdir (TUSİAD, 2007, s. 107).

1990'lı yıllarda, küreselleşme ile birlikte dış ticaret artmıştır. Hızlı nüfus artışı ve tarım alanlarının giderek azalması Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de gıda sanayinin önemini ortaya çıkarmaktadır (Öndoğan, 2004, s. 89). Türk gıda sanayi 1990'lı yıllarda kayda değer bir büyüme sağlarken, tarımdan kaynaklanan altyapı sorunlarının yanı sıra, kayıt dışılık, güçsüz küçük işletmelerin yoğunluğu ve teknik personel istihdamın yetersizliği gibi bir sürü sorun yaşanmaktadır. Öte yandan 1999 yılı ve sonrasında yaşanan ekonomik krizler, sözü edilen tüm sorunların artarak devam etmesine neden olmuştur (TUSİAD, 2007, s. 109).

Genel olarak bakıldığında, 2000'den bu yana yaşanan yapısal değişim sürecinde gerek üretim, gerek ihracatta emek yoğun tarım, tekstil gibi geleneksel sektörler paylarını kaybederken, benzer nitelikte olan gıda sektöründe artış görülmektedir. Gıda sektörünün, temel farkı, talep esnekliğinin düşük olmasıdır. Diğer bir ifade ile, tüketim alışkanlığı ve kültürün değişime dirençli olması nedeni ile fiyat dalgalanmalarına daha az duyarlılık göstermesi ve dolayısıyla da ithalata görece olarak daha kapalı olmasıdır (İTO, 2006, s. 31).

Gıda sanayi tarıma dayalı bir sanayi olarak ülkemizde önemli bir yere sahiptir. İmalat sanayi üretimi içinde ortalama %20'lik paya sahiptir ve toplam katma değer ortalama %5'ini üretmektedir (TUSİAD, 2007, s. 109). Gıda sanayinin en önemli ilişkisi hammadde kaynağı olan tarım sektörüdür. Fakat tarımın gıda sanayiye istenen kalite ve miktarda sürdürülebilir şekilde hammadde üretemeyişi Türkiye'de konuya ilişkin temel sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan bir değerlendirmeye göre, ülkemizde tarımsal ürünlerin ortalama %30'u sanayide değerlendirilirken, bu oran gelişmiş ülkelerde % 60-80 arasında değişmektedir (DPT, 2007, s. IX).

Gıda sanayinin GSYİH içindeki payı son on beş yıllık dönemde %4,6 dan %4,8'e yükselmiştir. Bu değişim küçük görünmekle birlikte ekonominin diğer sektörlerindeki büyümenin bunda etkili olduğu ifade edilmelidir. Diğer taraftan gıda sanayinin 1995-2002 döneminde sabit fiyatlarla üretim değeri artış ortalamasına bakıldığında, ekonominin genelinde üretim artış oranı %2,8 civarındayken, gıda sanayinde bu oranın %3,2 olduğu görülmektedir (TUSİAD, 2007, s. 22).

Gıda işleme sanayi çeşitli noktalardan özellikle hammadde ile ilgili olarak diğer imalat sanayi sektörlerinden farklılıklar göstermektedir. Birincisi, gıda işleme sanayi için hammadde arzı genellikle mevsimseldir. Büyük sermaye-yoğun gıda faaliyetleri için, olanaklıysa sezon dışı işleme için malların stoklanması söz konusudur. Stoklama olanaklı değilse, firmalar genellikle mevsimselliği azaltmak için üretimi aşamalı olarak yapmaktadır. İkincisi, hammadde arzının nitelik ve miktar olarak tahmini bir hayli zordur ve yıldan yıla önemli değişiklikler gösterebilmektedir (TUSİAD, 2007, s. 106).

Türkiye'de gıda sanayi alt sektörleri itibariyle birbirinden farklı özellikler taşıyan ürün ve üretim çeşitlerini içermektedir. Bu alt sektörler, hammaddeyi çoğunlukla ülke içi kaynaklardan sağlayabilirken, az sayıda da olsa kimi alt sektörler hammadde açısından dışa bağımlılık göstermektedir. Sektörler bazında farklı özellikler taşıyan Türk gıda sanayini tek bir yapı biçiminde incelemenin zorlukları bulunmaktadır (DTP, 2007, s. 2). Gıda sanayi'nin alt sektörler açısından büyüklük dağılımına bakıldığında; sanayinin %65'ini un ve unlu

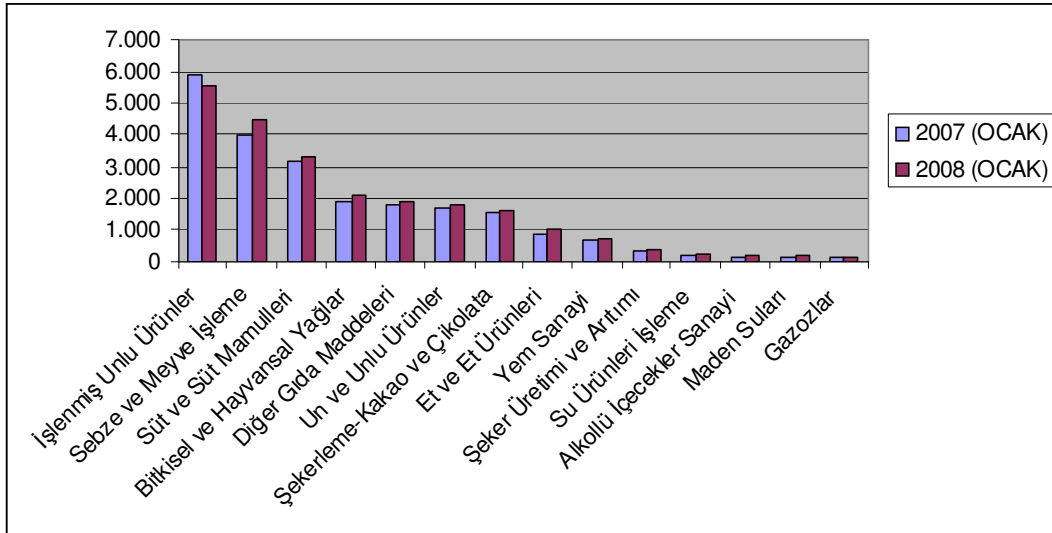
mamuller, %11'ini süt ve süt mamulleri, %12'sini meyve-sebze işleme, %3,5'ini bitkisel yağ ve margarin, %3'n Şekerli mamuller, %1'ini et mamulleri ve %4,5'luk kısmını tasnif dışı gıdalar, alkolsüz içecekler, su ürünleri sanayi oluşturduğu görülmektedir. Un ve unlu mamuller, süt ve mamulleri, meyve-sebze işleme gibi alt sektörlerdeki oranların yüksek olması, halkın tüketim alışkanlıklarının yanı sıra gelimi teknoloji uygulamayan (değirmen, mandıra, zeytin salamura işleme v.b.) işletmelerin sayısal fazlalığından da kaynaklanmaktadır (İTO, 2006, s. 21).

Genelde küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak faaliyetlerine devam eden gıda işletmeleri, mülkiyet yapısı açısından daha çok özel sektör kuruluşları niteliğindedir. Özellikle et, süt, yem gibi sanayilerde yaşanan zelletirme ile günümüzde Şeker ve çay hariç tamamıyla sektörde özel kesimin hakim olduğu söylenebilir. Kamu sektöründen özel sektöre doğru yapılanmanın, karlılık ve verimliliği artırması, tketickiye güvenli ve uygun fiyatlı ürünlerin sunumu ve üretim faaliyetinde etkinliğin yükseltilerek ekonomiye canlılık getirmesi beklenmektedir (DPT, 2007, s. 4). Türk gıda sanayinde yerli sermaye ile faaliyette bulunan işletmeler kadar, yabancı sermaye ile birlikte ya da tamamı yabancı sermayeli işletmelere rastlamak mümkündür. Özellikle, lke ekonomisinde ki iyileşme ve güven ortamı, yabancı sermayeli gıda yatırımcılarının ülkemizde faaliyetlerini cazip kılmaktadır (DPT, 2007, s. 3).

1.2. Gıda Sanayi Yapısı ve Kapasitesi

İşletme Sayısı

Gıda sanayinde faaliyet gösteren işletme sayısı 2007 Ocak ayına göre 22.275 iken 2008 Ocak ayında bu rakam 1.001 adet artarak (%4,5) 23.276 adet olmuştur. Bu işletmelerin % 23,9'u unlu ürünler sektöründe faaliyet gösterirken, %19,1 sebze ve meyve işleme sektöründe, %14,2' si de süt ve süt mamulleri sektöründe faaliyet göstermektedir. Sadece içecek sanayinde faaliyet gösteren toplam işletme sayısı ise Ocak 2008 itibariyle 381 adettir. İşletme sayılarında Ocak 2008'de Ocak 2007'ye göre sadece işlenmiş unlu ürünler sektöründe bir azalma olmuş (%6,1), diğer tüm sektörlerde ise değişen oranlarda artış gzlmektedir. En fazla işletme artışının sağlandığı grup ise 454 adet işyeri artışıyla meyve ve sebze işleme sektörüdür (Şahin, 2007, s. 13) (Şekil 1.1).

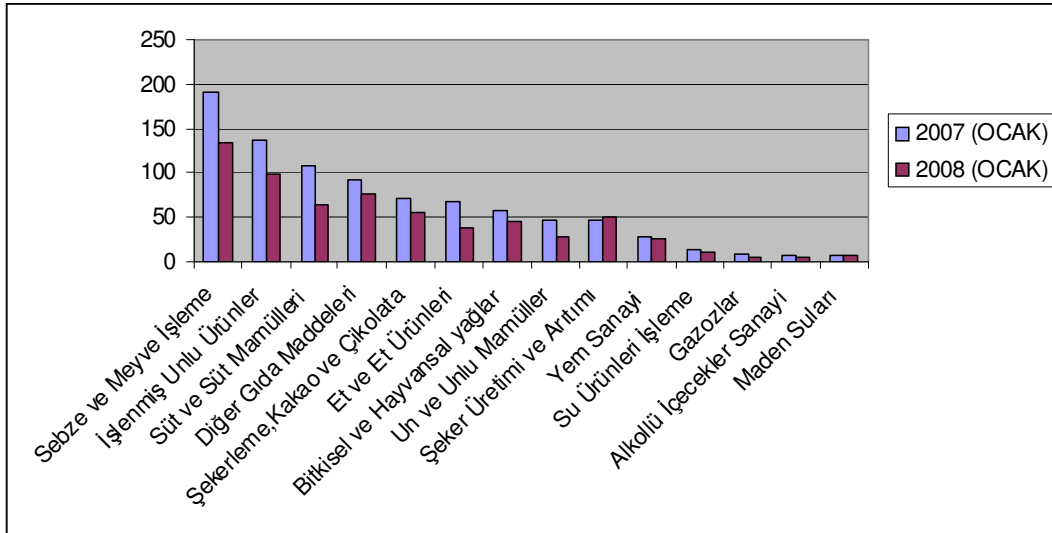

Şekil 1.1: Gıda Sanayi Alt Sektörleri Bazında İşyeri Adedi (2007-2008)

Kaynak: Şahin, 2007, s. 1.

İstihdam

Gıda sanayinde Ocak 2008 itibariyle istihdam edilen kişi sayısı yaklaşık olarak 639 bin kişidir. Oysa bu rakam Ocak 2007'de yaklaşık olarak 881 bin kişiydi. Yani sektörde %27,5'lik bir istihdam kaybı söz konusudur. En fazla istihdam kaybı 57 bin kişi ile sebze ve meyve işleme sektöründe olmuştur. İstihdam kaybı bakımından bu sektörleri süt ve süt ürünleri ve işlenmiş unlu ürünler sektörleri takip etmektedir. En az istihdam olanağı olan sektörler ise maden suları, gazozlar ve alkollü içecekler gruplarıdır (Şahin, 2007, s. 16) (Şekil 1.2).

Şekil 1.2: Gıda Sanayi Alt Sektörleri Bazında İstihdamın Dağılımı

Kaynak: Şahin, 2007, s. 1.

TUİK verilerine göre hazırlanmış, gıda sanayi üretimde çalışanlar endeks verilerine göre; 2000-2007 yılları arasında ortalama en yüksek değerlerin görüldüğü sektörler; süt ürünleri imalatı, et işleme ve saklama, şeker imalatı, şarap imalatı, nişastalı ürünler imalatı, balık ürünleri, meyve sebze işleme sektörleridir. Çalışan endekslerinin en az gerçekleştiği sektörler ise; makarna, şehriye, kuskus vb. mamullerin imalatı, bira ve malt imalatı, alkolsüz içecek imalat sektörleridir (Tablo 1.1).

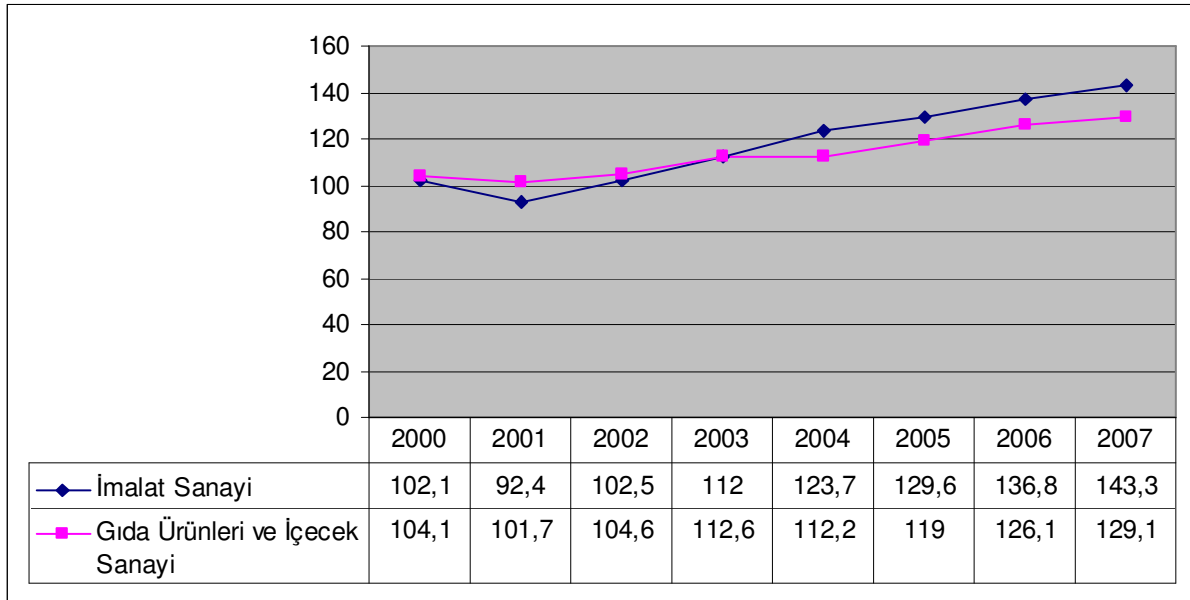
Tablo 1.1: Gıda Sanayi Üretimde Çalışanlar Endeksi (1997=100.0)

FAALİYET KOLLARI	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	95,7	87,4	85,8	84,2	85,2	85,4	86,6	90
Sıvı Ve Katı Yağlar, Sebze, Meyve, Balık ve Et Üretimi İşlenmesi ve Saklanması	98,8	83,8	84,9	84,1	85,4	86,2	85,7	87,6
Mezbahacılık; Etin İşlenmesi ve Saklanması	145,1	115,1	106,6	103,1	111,5	114,6	116	122,6
Balık ve Balık Ürünlerinin İşlenmesi Ve Saklanması	121,2	66,7	62,8	76,7	89,3	106,6	82,5	88,9
Sebze ve Meyvelerin İşlenmesi Ve Saklanması	78,3	73,7	81,8	80,2	76,4	74,1	74,4	75,9
Bitkisel ve Hayvansal Sıvı Ve Katı Yağ İmalatı	82,4	73,2	72,5	73,5	74,8	76,9	79,2	72,2
Süt Ürünleri İmalatı	115,4	115	127,5	132,5	140,1	133,1	140,7	158
Öğütülmüş Tahıl Ürünleri, Nişasta, Nişastalı Ürünler ve Hazır Hayvan Yemleri İmalatı	101,2	81	75,7	75,4	80,4	84,1	85	86,4
Öğütülmüş Tahıl Ürünleri İmalatı	89,8	77,9	71,7	70,7	72,4	72,2	73,3	75,4
Nişasta ve Nişastalı Ürünlerin İmalatı	77,5	62,7	85,7	87,3	99,9	100,3	108,9	128,8
Hazır Hayvan Yemleri İmalatı	118,1	85,2	76,1	76,6	83,7	94,5	93,3	91,1
Diğer Gıda Maddeleri İmalatı	91,6	88,9	85,2	82,3	84,5	84,7	87	92,1
Fırın Ürünleri İmalatı	74	68,4	72,2	77,1	82,4	83,7	87,9	98,3
Şeker İmalatı	107	107,7	103,4	97	96,6	96,3	94,8	93,6
Kakao, Çikolata ve Şekerleme İmalatı	77,3	73,4	72,4	75,1	81,1	77,8	93,8	104
Makarna, Şehriye, Kuskus vb. Mamullerin İmalatı	92,3	78,8	75,2	41,1	34,8	43	44,6	45,4
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Gıda Maddeleri İmalatı	93,9	91,3	79,1	72,4	73	74,7	68,8	71,4
İçecek İmalatı	92	88,3	80,9	77,9	63,7	62,9	61,9	56,8
Alkollü İçeceklerin Damıtılması, Arıtılması ve Karşılaştırılması; Mayalı Maddelerden Etil Alkol Üretimi	105,7	104,5	97,9	91,6	50,2	7,4	2	1,9
Şarap İmalatı	138,8	140,2	129,6	133,2	114,7	100,3	107,2	101,2
Bira Ve Malt İmalatı	85,9	86,6	81,3	72,8	60,3	71,9	67,4	61,8
Alkolsüz İçecek İmalatı, Maden ve Memba Suları Üretimi	78,5	70,3	62,1	63,3	65,4	68,7	69,9	71,4

Kaynak: TÜİK.

Üretim

2000-2007 yılları arasındaki gıda sanayi ve imalat sanayi açısından üretim endeks değerleri incelendiğinde gıda sanayi açısından en yüksek değer 129.1 değeri ile 2007 yılında elde edildiği görülmektedir. 2000-2007 yılları arasındaki en düşük endeks değerlerinin de 2001 yılına ait olduğu görülmektedir (Şekil 1.3).

Şekil 1.3: Gıda Sanayi ve İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Üretim Endeksleri (1997=100)

Kaynak: TÜİK.

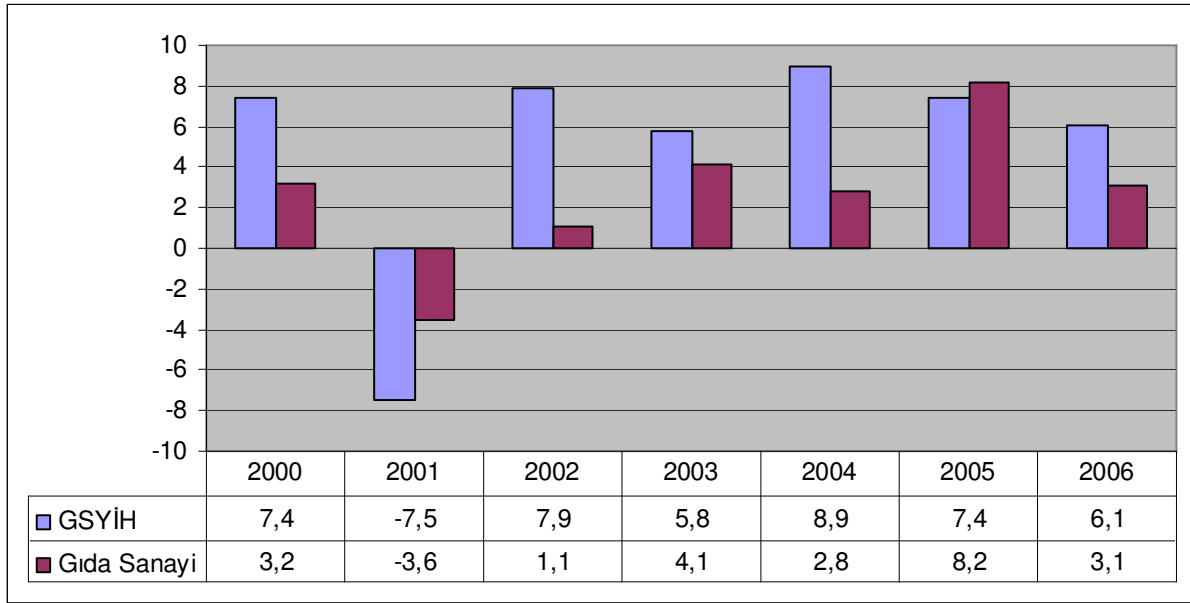
Gıda sanayi alt sektörlerinde 2000-2007 yılları arası ortalama üretim endeksleri incelendiğinde en yüksek değerlerin görüldüğü alt sektörler sırasıyla nişasta ve nişastalı ürünler imalatı, alkolsüz içecek, maden ve memba suları imalatı, süt ve süt ürünleri imalatı, sebze-meyve işleme ve saklama sektörleridir. Üretim endekslerinin en düşük olduğu sektörler ise makarna, şehriye, kuskus vb. mamullerin imalatı, kakao, çikolata ve şekerleme imalatı öğütülmüş tahıl ürünleri ve hazır hayvan yemleri imalat sektörleridir (Tablo 1.2).

Tablo 1.2: Gıda Sanayi Alt Sektörlerinde Üretim Endeksi Değerleri (1999=100)

FAALİYET KOLLARI	YILLAR							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Sıvı ve katı yağlar, sebze, meyve, balık ve et üretimi işlenmesi ve saklanması	105,3	109,2	113,9	119	110,1	117,7	127,1	130,5
Mezbahacılık; etin işlenmesi ve saklanması	111,7	112,3	119,6	112,5	117,4	121,5	125,2	143,2
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	111,8	43	27,1	41,4	49,7	54	57,4	71,1
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	117,6	128,3	137,5	144	118,7	120,6	130,7	135,7
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağ imalatı	88	93	93,1	103,5	101,5	117,4	130,1	122,4
Süt ürünleri imalatı	106,9	106,9	111,5	135,3	145,5	156,2	174,2	178,3
Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta, nişastalı ürünler ve hazır hayvan yemleri imalatı	114,1	90,8	92,5	100,3	100,2	91,3	93,2	99,6
Öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı	100,3	90,4	80,2	92,3	86,2	84,3	86,3	93,5
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	164,3	137,5	261,4	262,4	277,6	262,1	238,7	280,4
Hazır hayvan yemleri imalatı	124,9	84,2	82,6	85,8	90,5	75	80,6	80,6
Diğer gıda maddeleri imalatı	88,5	86,9	89,6	95,7	100,5	107,7	110,5	111,9
Fırın ürünleri imalatı	83,8	86,6	90,8	103	108,2	112,9	114,6	126,8
Şeker imalatı	113,2	108,8	96,9	102,7	110,8	121,6	126	117,5
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	79,6	77,1	85,9	89,6	85,3	89,2	95,1	94,8
Makarna, şehriye, kuskus vb. Mamullerin imalatı	65	62	80	73,1	73	74,8	77,1	83,4
Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri imalatı	89,5	87,3	91,5	99,4	112,8	120,8	119,6	119,9
İçecek imalatı	124,4	113,9	112,4	127,3	137,2	144,7	153	155,5
Alkollü içeceklerin damıtılması, arıtılması ve karşılaştırılması; mayalı maddelerden etil alkol üretimi	90,2	88,6	80,4	76,4	48,2	0	0	0
Şarap imalatı	99,2	129,5	110,6	93,2	107,7	88,4	84,1	72,5
Bira ve malt imalatı	100,4	98,4	102,6	108,2	114,5	120,2	117	119,4
Alkolsüz içecek, maden ve memba suları imalatı	169	142,7	141,7	179,1	217,1	263,7	288,2	293,2

Kaynak: TÜİK.

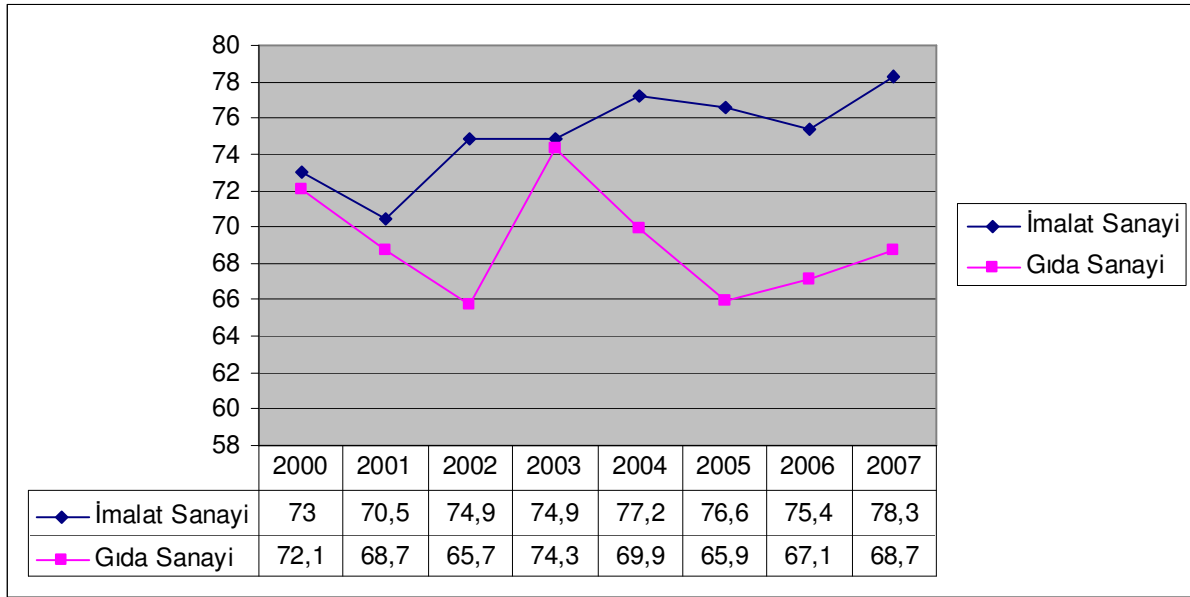
2000-2006 yılları arasındaki GSYİH ve gıda sanayi büyüme rakamları ise Şekil 1.4'de gösterilmektedir. 2000-2006 yılları arasında (2005 yılı hariç) gıda sanayi büyüme oranları GSYİH büyüme oranlarına göre daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. Gıda sanayinin sabit fiyatlarla en yüksek oranlı büyüme hızını yakaladığı yıl 2005, en düşük oranlı büyüme hızını yakaladığı yıl ise 2002 yılıdır.

Şekil 1.4: GSYİH ve Gıda Sanayinde Büyüme Oranları (%-1987 sabit fiyatlarıyla)
Kaynak: TÜİK.

Kapasite Kullanımı

Türk gıda sanayinde kapasite kullanım oranı yıllar itibariyle değişim göstermekle birlikte TÜİK verilerine göre ortalama %65 civarındadır (Ocak ayı değerlerinin ortalamasıdır). İmalat sanayinde ise bu oran 2004-2007 yılları arasında ortalama %75 civarındadır. Gıda sanayinde ortalama kapasite kullanım oranlarının imalat sanayi'nden düşük olduğu görülmektedir (Şekil 1.5). Özellikle, nitelikli hammadde yetersizliği, teknik bilgi, sermaye eksikliği, üretim ve operasyonda karşılaşılan aksaklıklar temel nedenler arasında gösterilmektedir (Bulu vd., 2007, s. 324).

Şekil 1.5: Kapasite Kullanım Oranları (Üretim Değeri Ağırlıklı %, Ocak Ayı Değerleri)

Kaynak: TÜİK

Gıda sanayi alt sektörlerinde 2000-2007 yılları arasında ortalama kapasite kullanım oranlarına bakıldığı zaman; en fazla kapasite kullanımının şeker imalatı, fırın ürünleri imalatı, şarap imalatı, öğütülmüş tarım ürünleri imalatı, et işleme ve saklama sektörleri olduğu görülmektedir. En az kapasite kullanımına sahip sektörler ise hazır hayvan yemleri imalatı, bira ve malt imalatı, balık ve balık ürünleri işleme sektörlerine aittir (Tablo 1.3).

Tablo 1.3: Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında Kapasite Kullanım Oranları

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	YILLAR (OCAK AYI DEĞERLERİ)							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Sıvı ve katı yağlar, sebze, meyve, Balık et üretimi işlenmesi ve saklanması	68,5	61,9	60,8	62,5	66,9	63,7	60,2	66,8
Mezbahacılık; etin işlenmesi ve saklanması	64,3	62,1	63,4	68,3	81,5	74,5	62,7	74
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	60,1	46,6	42,9	33,8	63,7	43,8	31,3	77,4
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	71	65	56,9	58,6	60,3	55,7	54,1	63,9
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağ imalatı	69,9	59,4	63,3	64,5	73,6	64,1	71,4	65,5
Süt ürünleri imalatı	69	53,9	57,6	69,8	78,7	74,1	70,7	70
Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta, nişastalı ürünler ve hazır hayvan yemleri imalatı	73,2	68,3	64,7	73,4	67,8	64	69,2	67
Öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı	67,4	65,8	66,9	76,3	74,8	66,6	70,3	67,3
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	75	85	55	80,7	50	54,7	76,3	74,5
Hazır hayvan yemleri imalatı	67,6	65,2	66,8	68,7	72,2	66,8	61,7	63,7
Diğer gıda maddeleri imalatı	77,2	79,2	75,3	89,6	81	71,2	80,2	76,9
Fırın ürünleri imalatı	53	66,5	69,7	81,7	78,9	77,1	78,7	80,6
Şeker imalatı	89,5	90,7	81,8	97	92,9	66,3	97	73,2
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	30,8	52,7	54,8	59,1	67,2	68,9	67,3	77,5
Makarna, şehriye, kuskus vb. mamullerin imalatı	63,1	65,3	52,9	86,8	50	74,2	67,1	72,7
Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri imalatı	65,4	73,8	77,3	82,8	66,7	81	73,6	80,3
İçecek imalatı	67	70,6	63,9	75	60,8	54,6	58,5	67
Alkollü içeceklerin damıtılması, arıtılması ve karşılaştırılması; mayalı maddelerden etil alkol üret	75,3	85,7	83,5	85,5	64,9	64,2	58,7	81,7
Şarap imalatı	73,8	53,8	66,7	67,6	69	87,4	89,2	86,9
Bira ve malt imalatı	44,8	55,2	31,9	64	66,3	54,1	61	58,6
Alkolsüz içecek imalatı, maden ve mamba suları üretimi	69,7	41,4	39,9	51,7	70,9	46,5	55,2	51,5

Kaynak: TÜİK.

1.3. Gıda Sanayi Dış Ticareti

Türkiye’de gıda sanayi ülkenin yüzölçümü, coğrafi konumu, ekolojik koşulları ve sahip olduğu pazar açısından önemli avantajlara sahiptir. Ancak tüm sanayi dallarında olduğu gibi, gıda sanayi için de önemli olan üretilen ürünün pazarlanmasıdır. Gıda sanayi ürünleri iç talebi karşılamakla birlikte, dış talebi karşılamak için de kullanılabilir. Gıda sanayinin büyümesinin sürdürülebilmesinde dış talebin daha fazla değerlendirilmesi oldukça önemlidir.

1.3.1. İhracat

Gıda sanayinde 2000-2007 yılları arası ihracat değerleri incelendiği 2002-2007 yılları arasında farklı oranlarda artış yansıtmaktadır. İhracatta en fazla artış 2004-2005 yılları arasında %27,53 olarak gerçekleşmiştir. 2001-2002 yılları arasında ise ihracatta %6,72’lik bir daralma söz konusudur. Gıda sanayi ihracatının 2007 yılı imalat sanayi ihracatı içerisinde aldığı pay %5’iken imalat sanayinin toplam ihracat içerisindeki payı %94’tür (Tablo 1.4).

Tablo 1.4: Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat (Milyon \$)

Yıllar	Toplam İhracat	İmalat Sanayi	Gıda Sanayi
2000	27 774 906	25 517 540	1 835 504
2001	31 334 216	28 826 014	2 016 235
2002	36 059 089	33 701 646	1 880 733
2003	47 252 836	44 378 429	2 649 558
2004	63 167 153	59 579 116	3 349 424
2005	73 476 408	68 813 408	4 271 660
2006	85 534 676	80 246 109	4 339 135
2007	107 271 750	101 081 800	5 164 489

Kaynak: TÜİK.

2000-2007 yılları arasında gıda sanayinin alt sektör bazında ortalama ihracat değerleri incelendiği zaman, en fazla ihracatın gerçekleştiği alt sektörler; sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri sektörü; esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar sektörü, tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler olarak ortaya çıkmaktadır. İhracatın en az gerçekleştiği sektörler ise; gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları ve et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb. hayvansal müstahzarlar sektörleridir(Tablo1.5).

Tablo 1.5: Gıda Sanayi Alt Sektörler İhracatı (Milyon \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	YILLAR							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	44.655.129	20.546.747	20.981.460	31.661.237	35.633.165	42.299.747	31.999.664	37.306.551
Şeker ve şeker mamulleri	232.490.454	335.472.632	149.956.477	186.971.588	217.803.094	202.307.284	274.446.256	274.446.256
Kakao ve kakao müstahzarları	80.332.247	90.959.976	103.818.265	181.426.454	231.784.442	243.687.704	271.733.389	364.299.759
Esasım hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	113.145.812	131.113.592	165.536.991	239.008.932	304.125.134	348.443.660	401.958.628	532.908.150
Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	485.789.841	528.010.108	516.492.217	671.357.218	980.423.105	1.281.469.555	1.119.941.732	1.314.079.059
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	94.444.281	101.738.152	129.078.238	159.716.091	194.285.655	235.660.255	325.668.240	437.292.358
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	37.765.647	36.654.483	42.175.849	70.428.982	113.695.919	148.627.272	147.176.693	174.556.810
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	9.551.180	24.748.621	12.142.567	13.831.736	10.927.970	15.435.325	9.448.257	11.156.162
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	491.418.606	435.366.681	385.348.424	418.808.612	477.848.312	590.046.671	684.890.372	643.798.895

Kaynak:TÜİK.

1.3.2. İthalat

Türkiye’de gıda sanayi ithalat değerindeki değişim ve bu değişimin yıllara göre yansımaları Tablo 1.6’da görülmektedir. Gıda sanayinin 2000-2007 dönemindeki ithalat rakamları incelendiği zaman, 2000-2001 yılları arasında ithalatta %12,27’lik bir azalma söz konusudur. 2001-2007 yılları arasında ise farklı oranlarda artış söz konusudur. 2006 yılında imalat sanayinin toplam ithalat içerisindeki payı % 79,08 iken, gıda sanayinin imalat sanayi içerisindeki payı %2,22’dir. 2007 yılına bakıldığında ise; imalat sanayinin toplam ithalat içerisindeki payı yaklaşık %78 iken, gıda sanayinin imalat sanayi içerisindeki payı yaklaşık olarak %1,50 dir (Tablo 1.6).

Tablo 1.6: Ekonomik Faaliyetlere Göre İthalat (Milyon \$)

Yıllar	Toplam İthalat	İmalat Sanayi	Gıda Sanayi
2000	54 502 821	44 200 242	1 155 976
2001	41 399 083	32 686 102	1 014 090
2002	51 553 797	41 383 030	1 361 941
2003	69 339 692	55 689 766	1 633 972
2004	97 539 766	80 447 302	1 904 016
2005	116 774 151	94 208 255	2 114 179
2006	139 576 174	110 378 826	2 453 059
2007	170 062 715	133 938 136	2 660 999

Kaynak: TÜİK.

2000-2007 yılları arasında gıda sanayi’nin alt sektörler bazında ortalama ithalat verileri incelendiği zaman, ithalatın en çok gerçekleştiği sektörler; gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri sektörü, hazır hayvan gıdaları sektörü, kakao ve kakao müstahzarları sektörü, yenilen çeşitli gıda müstahzarları sektörü, tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler sektörü olarak ortaya çıkmaktadır. Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar sektörü ile şeker ve şeker mamulleri sektörleri ise ithalatın en az oranda gerçekleştiği sektörlerdir (Tablo 1.7).

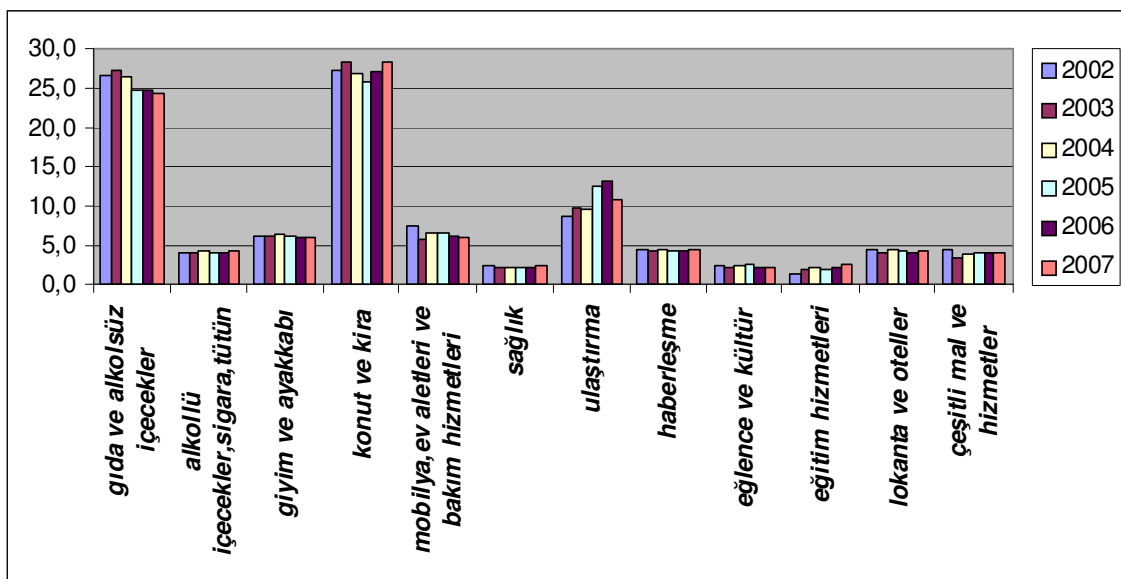
Tablo 1.7: Gıda Sanayi Alt Sektörler İthalatı (Milyon \$)

Gıda sanayi alt sektörleri	YILLAR							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık , kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	1.034.979	384.404	504.968	797.425	1.049.074	1.136.048	1.710.549	1.782.430
Şeker ve şeker mamulleri	14.658.408	11.671.905	19.522.460	34.095.371	37.520.044	44.671.454	39.449.544	55.918.603
Kakao ve kakao müstahzarları	63.378.267	72.113.413	107.109.474	198.899.937	218.425.586	183.151.030	186.325.286	236.100.040
Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	32.663.529	30.103.206	32.266.567	51.776.251	66.881.757	76.008.360	95.866.149	116.988.008
Sebze, meyve , bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	19.096.217	12.037.069	17.304.529	15.607.875	25.445.788	46.933.746	57.178.432	76.998.559
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	108.788.914	99.173.304	133.240.776	157.192.062	228.186.319	278.245.606	331.822.394	366.972.881
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	14.765.078	13.439.055	10.372.952	18.715.886	48.981.640	52.122.038	74.178.785	92.569.341
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	206.498.912	136.116.386	144.045.339	199.854.821	401.412.035	341.386.335	316.076.294	709.684.354
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	350.726.549	283.179.807	207.915.778	234.878.391	343.694.738	370.757.449	368.816.863	395.683.997

Kaynak:TUIİK.

1.4. Hanehalkı Tüketim Harcamaları ve Gıda Sanayi'nin Yeri

TÜİK tarafından düzenli olarak yapılan hanehalkı tüketim harcamaları araştırmasından elde edilen bazı bulgular 2002-2007 yılları arası için Şekil 1.6'da gösterilmiştir. Bu verilere göre tüketim harcamaları için de en yüksek pay konut ve kira harcamalarına düşerken, en yüksek ikinci payı gıda ve alkolsüz içecekler almaktadır. Alkollü içecekler, sigara ve tütün ise aldığı pay açısından sekizinci sırada yer almaktadır. Gıda ve alkolsüz içecek harcamalarının toplam harcamalardaki payı 2002 yılında %26,7 iken, 2007 yılında bu oran %3,2 azalarak %24,4 düşmüştür (Şekil 1.6).

Şekil 1.6: Hanehalkı Tüketim Harcamaları nın Dağılımı (2002-2007)

Kaynak: TÜİK.

1.5. Türk Gıda Sanayi'nde Ar-Ge

Günümüzde Ar-Ge çalışmaları gıda sanayi açısından oldukça önemli bir konudur. Yeni ürünlerin geliştirilmesi, kalitenin artırılması, mevcut ürünlerde maliyetlerin azaltılması gibi alanlarda Ar-Ge kaçınılmaz bir olgudur.

Ar-Ge Harcamaları ve İstihdam

Tablo 1.8'de imalat ve gıda sanayinde Ar-Ge'de çalışan toplam personel sayılarına yer verilmektedir. Bu personel araştırmacı, teknisyen ve diğer destek personelini kapsamaktadır.

Tablo 1.8: İmalat ve Gıda Sanayinde Ar-Ge'de Çalışan Personel Sayısı (2000-2007)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Gıda Sanayi	223	154	144	347	373	480	473	620
İmalat Sanayi	4649	4272	4588	6158	6952	10180	10949	14542

Kaynak: EUROSTAT.

İmalat ve gıda sanayi açısından Ar-Ge harcamaları incelediğinde, imalat sanayinde 2004 yılında toplam 599.575 bin TL, 2005 yılında ise toplam 953.435 bin TL harcama yapılmıştır. Gıda sanayinde ise 2004 yılında toplam 21.163 bin TL, 2005 yılında ise toplam 29.423 bin TL Ar-Ge harcaması yapılmıştır (Şahin, 2008, s. 27).

Bu bölümde gıda sanayinin Türk ekonomisindeki yeri ve genel yapısı incelenmiştir. Türk gıda sanayinde işletme ve istihdam sayılarına, üretim ve kapasite kullanımına, Ar-Ge çalışmalarına, hanehalkı tüketim harcamaları içerisinde gıda sanayinin yerine, GSYİH ve gıda sanayindeki büyüme değerlerine yer verilmektedir. Ayrıca gıda sanayinin alt sektör bazında dış ticaret verilerine odaklanılmıştır. Tüm bu veriler doğrultusunda gıda sanayi Türk ekonomisindeki yeri, yarattığı istihdam ve dış ticaretteki öneminden dolayı stratejik bir sektör olarak ortaya çıkmaktadır. İmalat sanayi üretimi içindeki ortalama %20'lik paya sahiptir ve toplam katma değer ortalama %5'i üretilmektedir. Gıda sanayinde en fazla un ve unlu mamuller alt sektöründe işletme faaliyet göstermektedir. TÜİK verilerine göre (2000-2007) yılları arasında üretimin en fazla gerçekleştiği alt sektörler nişasta ve nişastalı ürünler imalat sektörü, alkolsüz içecek, maden ve memba suları imalat sektörü, süt ve süt ürünleri imalat sektörü ve sebze-meyve işleme sektörleridir. Gıda sanayinde ortalama kapasite kullanımı (2000-2007) %65-%75 arasında değişim göstermektedir. Hane halkı tüketim harcamaları içerisinde gıda ve alkolsüz içecekler sektörü, konut ve kira harcamalarından sonra en yüksek ikinci paya sahiptir. 2000-2007 döneminde GSYİH ve gıda sanayindeki büyüme rakamları, gıda sanayi 2001 ve 2005 yılları hariç, GSYİH büyüme rakamlarından daha düşük değerler almıştır. 2000-2007 yılları arasında gıda sanayi dış verilerine bakıldığında, 2001-2002 yılları arasında ise %6,72'lik bir daralma dışında, ihracatta her yıl farklı oranlarda artışlar söz konusudur. Aynı yıllar arasında ihracatın en fazla gerçekleştiği alt sektör sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri sektörü iken, ihracatın en az gerçekleştiği alt sektör ise gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları sektörüdür. İthalat rakamları incelendiğinde, 2000-2001 yılları arasında ithalatta %12,27'lik bir azalma varken, 2001-2007 yılları arasında ise farklı oranlarda artış söz konusudur. 2000-2007 yılları arasındaki alt sektörler bazında ortalama ithalat verileri incelendiği zaman, ithalatın en çok gerçekleştiği sektör gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları sektörü; ithalatın en az

2. ULUSLARARASI TİCARET TEORİSİNDE REKABET GÜCÜ VE KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK

Ekonomik sınırların ortadan kaldırılmaya başlanmasıyla birlikte pazar ölçeğinin genişlemeye başlaması ve serbest giriş imkânları, aynı pazarda aynı ya da benzer ürünleri üreten, aynı hedefler doğrultusunda hareket eden birçok firmayı karşı karşıya getirmiştir. Böyle bir yapı da eskisine oranla rekabetin daha da şiddetlenmesine zemin hazırlamaktadır. Bu açıdan, günümüzde ülkelerin az gelişmişlik sorunlarını aşarak istikrarlı bir büyüme trendini yakalayabilmeleri ve gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatabilmeleri mutlak manada uluslararası düzeyde sahip olacakları rekabet gücüne bağlanmaktadır (Altay, 2008, s. 216).

Rekabet gücü pek çok iktisatçı tarafından farklı tanımlanmış bir kavram olmakla birlikte kesin sınırları olan bir tanım yapmak oldukça zordur. Rekabet gücü firma, sektör veya ülke bazında ele alınabilir (Kaya ve Altın, 2008, s. 30).

“Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı” son yıllara kadar uluslararası iktisat literatüründe hakim bir paradigma olarak önemini korumuştur. Karşılaştırmalı üstünlüğü açıklamaya yönelik iki temel teoriden söz edilebilir. Bu teorilerin ilki Ricardo’nun ikincisi Heckscher-Ohlin’in modeli olarak bilinir. Ricardo’nun modelinde ülkeler ve bölgeler arasındaki uluslararası ticaret ve uzmanlaşma teknolojideki farklılıklara Heckscher-Ohlin (H-O) modelinde ise faktör donanımlarındaki farklılıklarla açıklanmaktadır. H-O teorisine göre bir ülke hangi üretim faktörüne bol miktarda sahipse o malın üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğü elde eder. Dolayısıyla uzmanlaştığı bu malları ihraç ederken, diğer malları ithal etmektedir (Kaya, 2006, s. 73).

Çalışmanın bu aşamasında karşılaştırmalı üstünlük ve rekabet gücüne zemin oluşturan dış ticaret teorileri ele alınacaktır. Bu teoriler klasik, modern ve yeni dış ticaret modelleri altında incelenecektir. Daha sonra rekabet gücünü belirlemek amacıyla kullanılan yöntemler rekabet performansı, rekabet potansiyeli ve rekabet işleyişinin ölçülmesi altında konu edilecektir.

2.1. Dış Ticaret Teorileri

Tunç (2004, s. 11) uluslararası ticaret teorilerini anlayabilmek amacıyla bazı sorular geliştirmiştir. Bunlar; “ülkeler neden ticaret yaparlar?”, “ticaret yapmaktaki temel amaçları nelerdir?”, “ticaret için temel olan nedir?”, “ticaretten doğan kazanç ve kayıplar nelerdir? , “ticaretten elde edilen kazançların, ticaret partnerleri arasındaki paylaşımı nasıl olacaktır?”, “ülkeler birbirleriyle ticaret yapmaktan dolayı sadece kazanç mı elde ederler?”, “ticari kayıplar söz konusu olduğunda taraflar birbirleriyle ticaret yapmamalıdır?”, “uluslar arası ticarete konu olun mal veya hizmetler nasıl belirlenmelidir?”, “ticaret yapan ülkelerden her biri için hangi mallar ihraç malı, hangi mallar ithal malı olmalıdır?, “söz konusu mallar neye göre belirlenecektir?”. Bu soruların cevaplarını bulmak amacıyla klasik, modern ve yeni dış ticaret teorileri çalışmanın bu aşamasında incelenecektir.

2.1.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri

Bayraktutan (2003, s. 176,177)’a göre uluslararası ticaretin bilimsel olarak incelenmesi klasik iktisat ekolü ile başlar. Adam Smith, uluslararası uzmanlaşma ve serbest ticaretin dünya refahını en yüksek düzeye çıkartacağını ilk kez bilimsel bir anlayışla ortaya koymuştur. Genel olarak iktisat bilimi ve özelde uluslararası ticaret teorisinin temeli Adam Smith’in Wealth of Nations’u yayınlamasıyla (1776) atılmıştır. Smith’in uluslar arası ticarete ilişkin açıklamaları mutlak üstünlük teorisine dayanır. Buna göre; iki ülkeli bir modelde, ülkelerden biri, diğeriyle kıyaslandığında, hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa, o malların üretiminde uzmanlaşmalı; düşük maliyetle ürettiklerini ihraç ederken iç maliyetleri yüksek malları ithal etmelidir. Ancak buradaki maliyet kavramı, sadece homojen olduğu düşünülen emek faktörünü içermektedir.

Seyidoğlu (2001, s. 18) Adam Smith’ ten yaklaşık 40 yıl sonra David Ricardo mutlak üstünlük teorisine ilişkin analizleri geliştirerek karşılaştırmalı üstünlük teorisini ortaya çıkardığını belirtmektedir. Ricardo uluslar arası ticaretin temelini mutlak değil, karşılaştırmalı üstünlükler oluşturduğunu savunmaktadır ve bir ülkenin bir malın üretiminde mutlak üstünlüğü olmamasına rağmen, ülkeler arası ticaretin yapılabileceğini ve bu ticarettende her iki ülkenin de karlı çıkabileceğini göstermektedir. Karluk (1998, s.16)’a göre Ricardo her iki malın üretiminde de mutlak olarak dezavantajı olan bir ülke, daha az dezavantaja sahip olduğu malı üretip ihraç ederse, bu malın üretim ve ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu belirtir. Diğer taraftan bu ülke, daha fazla mutlak dezavantajı olduğu malın üretimini durduracağı için, bu malı ithal edecektir Ülkeler bu kurala göre hareket etmekle kıt

kaynaklarını en ekonomik biçimde kullanmış ve ekonomik refahlarını maksimum düzeye ulaştırmış olurlar (Seyidoğlu, 2001, s. 19).

Tunç (2004, s. 2) özetle, Adam Smith'in malların üretiminde dezavantaja sahip ülkelerin hem bu malları üretmemeleri, hem de ihracatçı olarak uluslar arası ticarete katılmamaları gerektiğini, aksi halde söz konusu ülkelerin zarara uğrayacakları görüşünü savunmaktadır. Buna karşılık David Ricardo'nun hemen hemen her ülkenin bir malın üretiminde uzmanlaşabileceğini ve bu uzmanlaştığı malın ticarete konu mal olabileceğini, yani bu malı ihraç edebileceğini belirtir.

2.1.2. Heckscher – Ohlin Modeli Teorileri

Seyidoğlu (2001, s. 63)'na göre klasik karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde, yurtiçi üretim maliyetleri farklı olduğu sürece, ülkeler karlı dış ticaret yapabilirler ve yurtiçi üretim maliyetlerindeki farklılıklarda uluslar arası emek verimliliğindeki farklardan doğmaktadır. Ancak burada, yurtiçi üretim maliyetleri farklılıklarının emek verimliliğindeki farklardan kaynaklandığı belirtilirken uluslar arası emek verimliliğinde farklılık doğuran etkenler üzerinde durulmamaktadır. Karşılaştırmalı üstünlüklerin bu eksikliğini gidermek üzere Ricardo'dan yaklaşık bir asır sonra ortaya atılan bir açıklama, faktör donatımı teorisidir.

İsveçli ekonomistlerden Eli Heckscher (1879-1952) ve Bertil Ohlin (1899-1979) tarafından geliştirilen faktör donatımı teorisi Ricardo'nun geliştirdiği karşılaştırmalı üstünlük teorisini daha da geliştirmekte ve karşılaştırmalı üstünlüğün temelinde ülkelerin sahip olduğu üretim faktörlerinin bolluğunun yattığını belirtmektedir (Ertek, 2006, s. 387). Seyidoğlu (2001, s. 64)'na göre bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder, yani onları daha ucuza üretir ve o alanlarda uzmanlaşır. Karluk (1998, s. 39) hecksher-ohlin teorisinde dış ticarete, ülkelerin bol olarak sahip oldukları faktörün fiyatını yükseltirken kıt olan faktörün fiyatını düşürerek ülkeler arasında nisbi olarak faktör fiyatlarının eşitlenmesine yol açtığını savunmaktadır. Ertek (2006, s. 389) ise faktör donatımı teorisinde üretim faktörleri yönünden emek ve sermaye üzerinde durulduğunu, sermayesi nispeten bol olan ülkelerin sermaye-yoğun teknolojileri gerektiren malları, iş gücü nispeten bol olan ülkelerin ise emek-yoğun teknolojileri gerektiren malları daha ucuza üretebileceği ve sermayesi nispeten bol olan ülkelerin sermaye-yoğun teknolojileri gerektiren malları ihraç edip, emek-yoğun teknolojileri gerektiren malları ithal edebileceği belirtilmektedir.

Heckscher –Ohlin Modelinden Çıkartılan Teoriler

Seyidoğlu (2001, s. 69) hecksher-ohlin modelinden dört önemli teori elde edildiğini belirtmektedir. Bunlar faktör donatımı teoremi, faktör fiyatları eşitliği teoremi, Stolper-Samuelson gelir dağılımı teoremi ve Rybczynski teoremidir.

Faktör fiyatları eşitliği teoremine göre serbest ticaret, ülkeler arasında faktör fiyatlarını eşitler ve bu bakımdan uluslar arası serbest faktör hareketliliği ile aynı sonucu doğurur. (Seyidoğlu, 2001, s. 69).

Bayraktutan (2003, s. 175)'a göre *Stolper-Samuelson teoremi*, Ricardo'dan sonra kabul gören “serbest ticaret, ülkedeki herkesin yararına, korumacılık yine herkesin zararınadır” teoresine karşı bir düşüncede gelişme göstermiştir. Buna göre, serbest ticaret, ihracatçı sektörün yoğun kullandığı (ülkede bol olan) faktörün yararına iken korumacılık, ithal ikameci sektörde yoğun kullanılan (ülkede kıt olan) faktörün lehinedir.

Rybczynski teoremi faktör arzındaki değişimlerin üretim sonuçlarını analiz etmektedir. Kısacası, iki mallı ve iki faktörlü bir modelde, tam çalışma koşulları altında eğer tek bir faktörün arzı arttırılacak olursa, onu yoğun olarak kullanan malda üretim genişler, diğer malda ise daralır. Bu görüşe de Rybczynski teoremi adı verilir (Seyidoğlu, 2001, s. 73).

2.1.3. Yeni Dış Ticaret Teorileri

Karluk (1998, s. 83) klasik İngiliz iktisatçısı Adam Smith'ten başlayarak, E.Heckscher ve B.Ohlin'e kadar uzanan zincir içerisindeki iktisatçıların dış ticaret ile ilgili ortaya koydukları teorilerin zaman içerisinde eksik yönlerinin çeşitli tartışmalara yol açmıştığını savunmaktadır. Özellikle Heckscher-Ohlin faktör oranları teorisinin W. Leontief tarafından test edilmesi sonucu ortaya çıkan çelişkili durumdan sonra yeni görüşler eklendiğini ve bu gelişmeler neticesinde iktisatçıların, özellikle 1960'lardan sonra dış ticareti açıklamaya yönelik yeni teoriler geliştirdiklerini belirtmektedir.

Nitelikli İş Gücü Teorisi

Seyidoğlu (2001, s. 81)'na göre Keesing ve Keen gibi yazarlar, sanayi ülkeleri arasındaki dış ticaretin büyük bir bölümünün nitelikli iş gücü farklılıkları ile açıklanabileceğine işaret etmişlerdir. Bu görüşe göre belirli türdeki mesleki veya nitelikli işgücü bakımından zengin ülkeler, üretimi büyük ölçüde bu faktörlere bağlı olan mallarda uzmanlaşırlar. Öte yandan, niteliksiz emeğe bol olarak sahip bulunan ülkeler ise yoğun biçimde niteliksiz emeği içeren malların üretiminde üstünlüğe sahip bulunmaktadır. Nitelikli emek-yoğun mallar, aynı

zamanda semaye-yoğun olduğundan, bu teori “neo-faktör donatımı” biçiminde de adlandırılmaktadır (Bayraktutan, 2003, s. 180).

Teknoloji Açığı Teorisi

Karlık (1998, s. 84) dış ticareti açıklamaya yönelik teknolojik açık modelini (technological gap) yönetim tekniklerinde, üretim sürecinde veya ürünlerde, değişik ülkelerde farklı hızlarda meydana gelen teknolojik yeniliklere dayandırmaktadır. Bayraktutan (2003 s. 183)’e göre de bu teori, yeni bir mal yada üretim teknolojisi geliştiren ülkelerin, bunun ilk ihracatçısı olacağını belirtir ve zamanla bu teknolojiyi bir biçimde edinen başka ülkelerin sahip oldukları diğer avantajlar (işgücü, doğal kaynak vb.) nedeniyle rekabet üstünlüğünü kayberek ithalatçı konumuna düşebileceğini ileri sürmüştür.

Ürün Dönemleri Teorisi

Bayraktutan (2003, s. 181)’ na göre ürün dönemleri teorisi, teknoloji açığı teorisinin, Vernon’un katkılarıyla geliştirilmiş bir formu olarak, ürün geliştirme ve yenileme sürecinin durakladığı aşamaya doğru belli bir ürünün üretiminin zamanla daha basit hale geleceği düşüncesine dayanır. Bu modellemeye göre ticaret önce sanayileşmiş ülkelerde göreceli bakımdan bol olan faktör tarafından (yüksek derecede emek ve AR-GE harcamaları gibi) geliştirilen teknolojiye göre belirlenir. Seyidoğlu (2001, s. 86) daha sonra ise az gelişmiş ülkelerin, taklit ve ürün standartlaştırılması süreçleri ile göreceli ucuz emeğe dayalı bir karşılaştırmalı üstünlük elde ettiklerini ve dolayısıyla ticaretin bir anlamda ülkeler arasında göreceli faktör bolluğuna yani teknolojiye dayandığı belirtmektedir.

Tercihlerde Benzerlik Teorisi

Karlık (1998, s. 89) tercihlerde benzerlik teorisinin, İsveçli iktisatçı Staffan B.Linder tarafından ortaya çıkarıldığını ifade eder. Söz konusu teoride, faktör donatımı teorisi’nin tersine ticaretin benzer tercih ve gelir düzeylerine sahip ülkeler arasında daha çok gelişeceğini ve ticarete konu olan malların benzer ancak farklılaştırılmış sanayi malları olduğunu ileri sürmektedir. Deviren (2004) ise teorinin talep yönlü bir analiz yapması ve ürün farklılaştırması konusuna değinmesine karşın kendisine yönelik bazı sınırlamaları açıklayamamasından dolayı, daha çok küçük bir iç piyasaya sahip ülkeler için geçerli bir teori niteliğini taşıdığını belirtir. Bu bağlamda da tercihlerde benzerlik teorisinin uluslararası ticarete ilişkin tam bir açıklama sağlayamadığını savunmaktadır.

Ölçek Ekonomileri Teorisi

Deviren (2004) ölçek ekonomileri³ teorisinin; geniş bir iç piyasaya sahip ülkelerin, ölçek ekonomilerinden faydalanarak üretimde azalan maliyetler elde ettiğini savunur. Söz konusu ülkeler, ölçek ekonomilerinin etkili olduğu malları ihraç etmekte ve diğer malları ithal etmektedir. Tersine, dar bir iç piyasaya sahip ülkeler ise ihracat piyasalarına üretimde bulunarak ölçek ekonomilerinden fayda sağlayabilmektedir. Böylece ülkeler ölçek ekonomileri yoluyla malları daha etkin şekilde üretmeyi sağlayan sınırlı ürün yelpazesinde uzmanlaşmakta ve tüm mal çeşitlerini tüketmek için birbirleriyle ticaret yapmaktadır.

Endüstri İçi Ticaret Teorisi

Özalp (2004, s. 38) endüstri içi ticaretin bir ülkenin aynı endüstriyel malları hem ihraç, hemde ithal etmesi biçimindeki ticarete verilen genel isim olduğunu belirtir. Bu ticaret teorisi ölçek ekonomilerinden ve mal farklılaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Endüstri içi ticaret, neden ticaret yapıldığının cevabını aramaktan çok mevcut ticaretin yapısı ve işleyişine yönelik bir analizdir. Yapılan çalışmalarda endüstri içi ticaretin, gelişmişlik düzeyi yüksek, birbirine komşu, gümrük duvarları aşağıya çekilmiş veya bütünleşme gitmiş, iç pazarı geniş, kişi başı gelir düzeyi yüksek ülkeler arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu malların üretimi ise, monopolcü rekabet şartlarında, ölçek ekonomisine tabi, mal farklılaştırmasına uygun mallardır.

Monopolcü Rekabet Teorisi

Seyidoğlu (2001, s.89)'na göre monopolcü rekabet hipotezi aynı faktör donatımına sahip sanayileşmiş ülkelerin kendi aralarında yoğun olarak gerçekleştirdikleri iki yönlü ticareti açıklamada kullanılabilecek bir teoridir. Deviren (2004)'e göre ise ürün farklılaştırmasını, monopolcü rekabetin ortaya çıkmasında önemli bir etmen olarak görmektedir. Ürün farklılaştırmasında amaç, malın tüketici gözünde diğer mallardan farklı olduğu izlenimini yaratmaktır. Ürün farklılaştırması sonunda malların yakın ikame durumunda olması, aynı mal grubunda kalmalarına yol açmaktadır. Monopolcü rekabeti açıklayan diğer etmen, ölçek ekonomileridir. Daha dar bir ürün yelpazesi üzerinde uzmanlaşarak içsel ölçek ekonomilerinden faydalanan firmalar, düşük ortalama üretim maliyetleri elde etmekte ve yakın ikame malı olan farklılaştırılmış malları üretmekte ve üretimini yapmadıkları malları ise ithal etmektedir.

³ Ölçek ekonomisi: Bütün girdilerde meydana gelen artışa bağlı olarak, ortalama maliyetlerde meydana gelen düşümedir.

2.2. Rekabet Gücü

Demir (2001, s. 46) rekabet gücünü bir ülkenin ürettiği mallarda diğer ülkelerin malları ile fiyat, kalite, tasarım, güvenilirlik ve zamanında teslim gibi unsurlarda yarışabilir düzeyde olması anlamında ifade etmektedir. Demir (2002, s. 229) görece bir ölçüt olarak belirttiği rekabet gücünü, sektörlerin veya ülkelerin birbirine göre mevcut durumlarını ortaya koymaya yaradığını ifade etmektedir.

Trail ve Pitts (1998, s. 1) rekabetçiliği inceleyebilmek için ekonominin klasik sorularının öncelikle yanıtlanmasını gerektiğini savunur. Bu sorular “bir yatırımı neler belirler?”, “firmaların başarısı nelere bağlıdır?” ve “yatırım açısından hangi devlet politikaları uygundur?”. Bir ekonominin endüstriyel veya sektörel bazda rekabetçiliğin ölçülmesi genelde aynı ekonomi içerisinde yer alan diğer sektörlerle de bağlı olmaktadır. Dış pazarlardaki rekabetçilik ise aynı pazara yönelik diğer ithal malların performansı ile ilişkilidir. Bunun dışında doğrudan yabancı yatırımlarda rekabetçiliği etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

2.2.1. Rekabetçiliğin Ölçülmesi

Rekabetçiliğin ölçülmesinde farklı ölçüm yöntemleri kullanılmaktadır. Bu ölçüm yöntemleri iki ana başlık altında incelenecektir.

a) Performans Ölçümleri

Bu aşamada bir ülke, sektör veya firmanın rakiplerine karşı performans açısından değerlendirilmesi yapılır. Genel olarak, büyüme, pazar payı, karlılık ve ticaret dengesi açısından incelenir. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük/avantaj ekonomistler tarafından geliştirilmiş ve kullanılan bir ölçüm yöntemidir (Trail ve Pitts, 1998, s. 2). Balassa endeksi olarak bilinen bu yaklaşım ile bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğü olan malları belirlemede kullanılır (Kaya ve Altın, 2008, s. 30).

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi (RCA)

Balassa (1965) bir ülkenin rekabet üstünlüğünü ölçen (balassa endeksi olarak da adlandırılan) bir endeks hesaplamıştır. Bu indeks karşılaştırmalı üstünlüğün temel kaynaklarının belirlenmesinden daha çok o ülkenin “açıklanmış” karşılaştırmalı üstünlüğü’nün olup olmadığını belirlemeye çalışmaktadır. Bununla beraber, bu indeksin Balassa tarafından önerilmesinden bu yana, RCA endeksi yeniden incelenmiş ve birçok kez değiştirilerek yenilenmiştir (Seymen ve Utkulu, 2004, s. 8).

Bela Balassa’nın 1965 yılında yapmış olduğu çalışma ile sayısal olarak RCA endeksi uluslararası ticarete uzmanlaşmayı ölçme konusunda kullanılmaya başlanmıştır. Balassa’nın ortaya koymuş olduğu bu yaklaşım, üretim faaliyetlerinin yanı sıra fiyat dışı faktörlerin de analize dahil edilmesini gerektirir. Analiz yapılırken, ihracat iç üretimle ve ithalatta iç tüketimle ilişkilendirilir. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı uygulamada, faktör getirileri veya faktör yoğunluklarının rolünü belirlemede bir araç olarak kullanılmaktadır (Altay ve Gürpınar, 2008, s. 263).

Bu endeksi kullanarak belirli ihracat mallarının avantajları ortaya çıkartılır ve ayrıca bu indeks bir ekonomideki faktör donatımı ve üretkenlikteki değişimlerle uyum sağlar. Bunun yanında, bu indeksin dezavantajı ise faktör donatımındaki gelişmeleri ayırt edemez ve ülke bazında ticaret politikası elde edemez (Batra ve Khan, 2005, s. 5).

b) Rekabet Potansiyelinin ve Rekabet İşleyişinin Ölçülmesi

Trail ve Pitts (1998, s. 2) **rekabet potansiyeli ile**, maliyet ve yüksek verimliliğe bağlı olarak, ileri teknoloji ve ucuz hammadde kullanılarak üretilen girdilerin miktarını veya kullanılabilirliğinin ölçüldüğünü belirtir. **Rekabet işleyişinin** ölçülmesinde ise, yönetim sürecinin veya rekabet potansiyelinin nasıl rekabet performansına dönüştürüldüğü incelendiğini ve bu alandaki rekabet işleyişine uluslararası ticaret ve pazarlamanın yakın gelecekteki görünümü örnek olarak gösterilebildiğini savunmaktadır.

Rekabeti belirleyen kaynakları açıklayabilmek için endüstriyel işleyiş sürecinde 5 farklı araştırma yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlar;

Endüstriyel Ağ Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre bir şirketin rekabetçiliği diğer kurum (örgüt-organizasyon) ve etmenlerle yakın etkileşim içerisinde gelişme göstermektedir. Bir şirket örgütsel ağ içerisinde aynı fonksiyonları gösteren diğer kurum/organizasyon ile yarışmaktadır (Trail ve Pitts, 1998, s. 16).

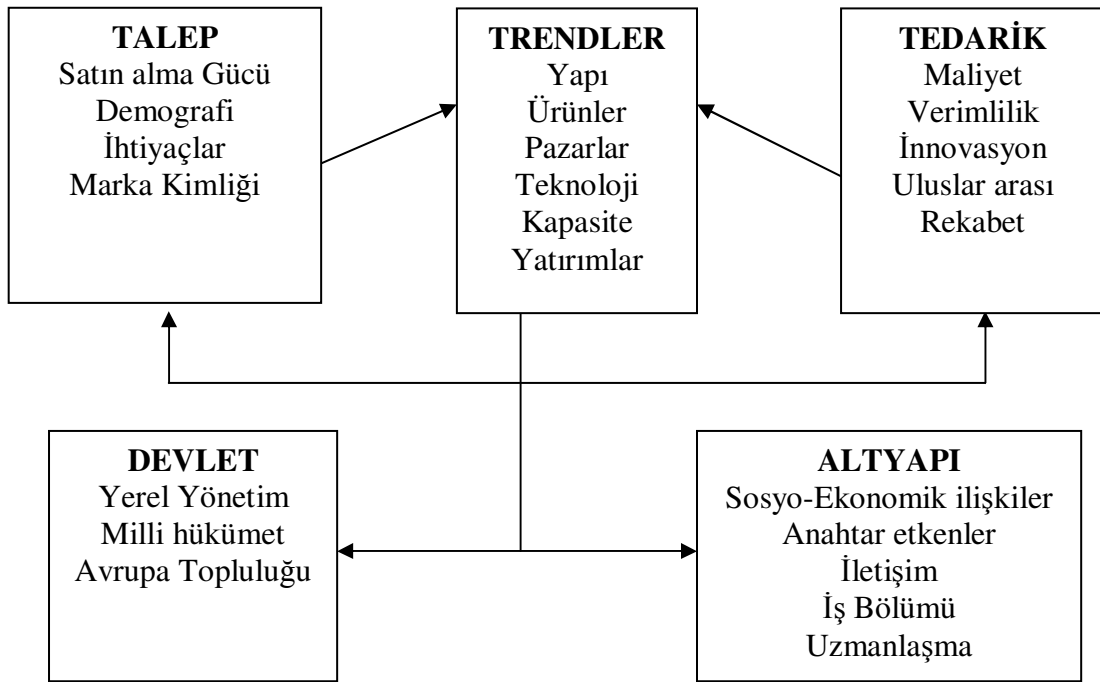
Filiere Analizi

Bu analiz ise şirket veya kurumları değer zinciri ile beraber farklı ürün grupları açısından incelemektedir. Kümeler veya kurumlar sisteme kazandırdıkları fayda ışığında değerlendirilmektedir (Trail ve Pitts, 1998, s. 16).

Sanayi Bölgesi Yaklaşımı (Industrial Districts Approach-ID)

Sanayi bölgesi yaklaşımı (ID) İtalya'da ilk kez gelişmeye başlamıştır. Birçok çalışma İtalya'nın farklı bölgelerinin gelişimleri arasında büyük farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. İtalya deneyimini açıklayabilmek için, küçük ve orta ölçekli kuruluşların yoğun olarak yer aldığı bölgelerde, bölgelerin gelişimine etki eden yerel faktörler üzerinde dikkatle durulmaktadır. Sanayi bölgesi yaklaşımı belli bir bölgede yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin işbölümü ve ölçek ekonomileri avantajlarıyla beraber bir arada yer alması şeklinde yaklaşık bir asır önce Marshalls tarafından tanımlanmış ve Marshalls'ın ortaya koyduğu bu teoriden yerel ve bölgesel olarak yapılan çalışmalarda faydalanılmıştır (Trail ve Pitts, 1998, s. 23).

Genel bir ifadeyle sanayi bölgesi yaklaşımı; herhangi bir sanayi bölgesindeki firmalar ve orada yaşayan insanlar arasındaki sosyo-ekonomik ilişkiyi ele almaktadır. Ayrıca rekabet düzeyini ve işbirliğini belirleyen ana faktörlerin anlaşılabilmesi açısından sosyo-ekonomik koşullar üzerine odaklanır ve bu yaklaşım pek çok ekonomist, toplumbilimci, işletmecisi ve politikacı tarafından kullanılır. Bu yaklaşım ait çalışmalar, Porter modeline zıt olarak; bölge, o bölgedeki şirketler ve o bölgeye ait sosyal yaşamdan başlamaktadır. Bu metod kümeleşmenin iyi bir resmini ortaya çıkarmaktadır. Bununla beraber; sadece şirketleri incelemekle kalmayıp aynı zamanda altyapıyı, destekleyici endüstrileri ve sosyo-ekonomik koşulları analiz etmektedir. Sanayi bölgesi yaklaşımına ait ana başlıklar Şekil 2.2'de gösterilmektedir

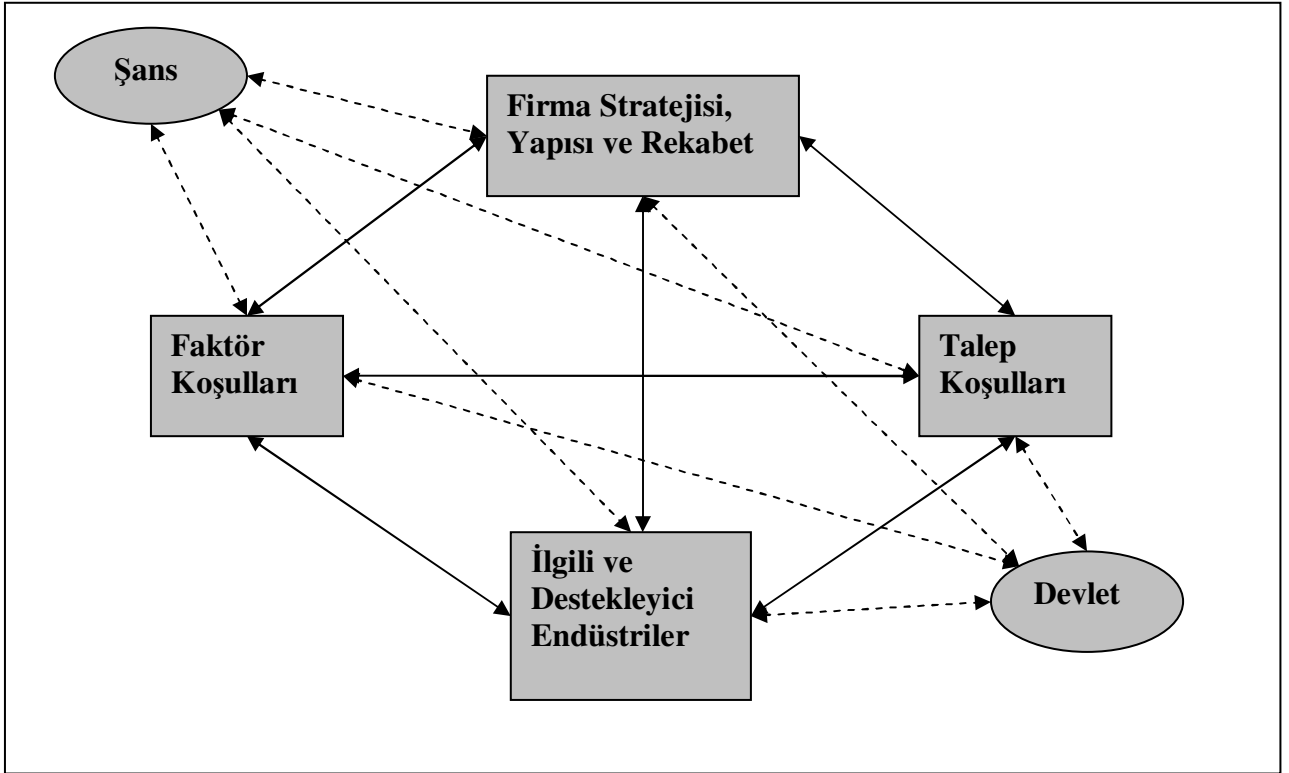
Şekil 2.1: Sanayi Bölgesi Yaklaşımı

Kaynak: Trail ve Pitts, 1998, s. 25.

Tarım-gıda sanayi bölgelerinin analizinde diğer sanayi bölgelerine benzer bir yaklaşım sergilenmektedir fakat belirli bir bölgedeki üretimin uzmanlaşması ve yoğunlaşması açısından birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yerel sistemlerin başka alanlara yayılımı da kolay gerçekleşmemektedir (Trail ve Pitts, 1998, s. 24,25).

Elmas Modeli Yaklaşımı

Porter (1991) yayımladığı “The Competitive Advantage Of Nations”adlı kitabında uluslara rekabet üstünlüğü sağlayan veya yön veren faktörleri ortaya koymuştur. Neden bazı ülkeler diğer ülkelere göre daha rekabetçidir sorusuna cevap verebilmek için elmas modeli olarak adlandırdığı yeni bir model ortaya çıkarmıştır. Bu modelleme ile bir ülkenin veya firmanın rekabet üstünlüğünü etkileyen dört faktör belirlenmiştir. Bunlar elmasın dört köşesini oluşturan faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi yapısı ve rekabettir. Devlet ve şans faktörleri de bu dört faktörü dışardan etkileyerek modelde yer almaktadır.

Şekil 2.2: Elmas Modeli Yaklaşımı

Kaynak: Porter, 1991, s. 127.

Rekabet avantajını belirleyen elmas modeli bir sistem ortaya çıkarmakta, bu nedenle temel değişkenler tek tek değil, birlikte rekabet avantajlarını belirlemektedirler. Diğer bir deyişle, modelin dört köşesinde yer alan faktörler birbirlerini etkilemektedirler. Dolayısıyla sistem dinamik bir yapı kazanmaktadır (Bulu vd., 2007, s. 316). Elmas modelinin temel faktörleri aşağıda anlatılmaktadır.

i) Faktör Koşulları

Porter (1991, s. 74) bir ulusun rekabet üstünlüğünü etkileyen faktörlerin rollerini ortaya çıkarmak için, endüstri rekabeti kavramının oldukça anlaşılır bir şekilde ortaya koyulması gerektiğini belirtir. Belirgin endüstriler için stratejik olarak toprak, işçilik ve sermaye gibi, üretim faktörleri oldukça genel kalmaktadır. Bu kapsamda Porter faktör koşullarını aşağıdaki kategorilere göre gruplandırmaktadır:

İnsan Kaynakları: Çalışanların yetenekleri, personel maliyetleri, standart çalışma saatleri ve çalışma koşulları gibi etkenler insan kaynaklarında önemli rol oynar (Porter, 1991, s. 74).

Fiziksel Kaynaklar: Zenginlik, kalite, erişebilirlik, ülke topraklarının değeri, su ve mineral kaynakları veya malzeme miktarı, hidroelektrik santralleri, balık avlama alanları ve diğer fiziksel özellikler arasında yer alır. Ülkenin konumuna ve coğrafik yapısına bağlı olarak,

iklim koşulları da bir ülkenin fiziksel kaynakları arasında yer alır. Bir ülkenin, tedarikçi veya çeşitli pazarlara sahip ülkelere olan konumu da, taşıma maliyetlerinde, kültürel ve ticari değişimlerinde etkindir (Porter, 1991, s. 74).

Bilgi Kaynakları: Ülkenin bilimsel stokları, ürünler, hizmetler ile alakalı teknik bilgiler ve pazar bilgileri bir ülkenin bilgi kaynaklarını oluşturur. Ayrıca bilgi kaynakları; üniversiteler, devlete ait araştırma enstitüleri, özel araştırma olanakları, devlet istatistik teşkilatları, bilimsel ve ticari literatür, pazar araştırma raporları ve veri tabanları, ticaret birlikleri ve diğer kaynakları da kapsamaktadır (Porter, 1991, s. 75).

Sermaye Kaynakları: Toplam meblağ ve sermaye maliyeti finansal endüstri açısından kullanılabilir olmalıdır. Sermaye homojen değildir, fakat teminatsız borç, teminatlı borç, (yüksek riskli–yüksek faizli) hisse senetleri, tahvil ve girişim sermayesi gibi birçok değişik yapıdan oluşur. Bir ülkedeki sermaye kaynaklarının toplam stokları ve yayılmış birçok yapısı, milli tasarruf hızı ve ülkenin sermaye piyasalarının yapısından etkilenmektedir. Sermaye piyasalarının küreselleşmesi ve ülkeler arasındaki sermaye akışı, yavaş yavaş ulusal koşulları benzer hale dönüştürmektedir. Bununla beraber, önemli farklılıklar değişmeden kalmaktadır (Porter, 1991, s. 75).

Altyapı: Çeşit(tip), kalite ile taşıma sistemleri, iletişim sistemleri, posta ve paket dağıtımı, teslimat veya para transferi, sağlık hizmetleri vb. gibi rekabete etki eden altyapı maliyetlerinin uygun bir şekilde kullanılabilirliğidir. Altyapı ayrıca, hayat kalitesini ve yaşamı etkileyen, barınma olanakları ve kültürel kurumları da kapsamaktadır (Porter, 1991, s. 75).

ii) Talep Koşulları

Porter (1991, s. 86) endüstriyel hizmet ve üretim için, bir diğer rekabet üstünlüğü sağlayan etmeninde ülke içi talep koşulları olduğunu belirtmektedir ve ülke içi talebi iki başlık altında incelemektedir. Bunlar ülke içi talebin birleşimi (veya alıcı ihtiyaçlarının tabiatı), ülke içi talebin büyüme modelleri ve büyüklüğüdür.

a) Ülke İçi Talebin Birleşimi: Bu birleşimin rekabet üstünlüğüne en büyük etkisi, yerel alıcı ihtiyaçlarına ve karışıma yönelik olmasıdır. Ülke içi talebin bileşimi, firmaların nasıl algıladıklarına ve yorumladıklarına, ve tüketici ihtiyaçlarına nasıl cevap verdiklerine göre şekillenir. İç talebin yerel firmalara, dış rakiplere nazaran daha erken ve daha net bir biçimde tüketici ihtiyaçlarını sunduğu yerde, ülkeler endüstrilerinde veya alt segmentlerinde rekabet üstünlüğünü sağlamış olur (Porter, 1991, s. 86). Ülke içi talebin üç tane karakteristik bileşeni bulunmaktadır.

Talep Bölümlendirilmesinin Yapısı

Birçok endüstri kolunda talep bölümlendirilmiştir. Bu bölümlerden bazıları diğerlerine göre daha küreseldir. Ülke içi talepten yüksek oranda pay almayı sağlayan ve diğer ülkelerin daha az bu payı almasına neden olan global segmentler, firmaların rekabet üstünlüğü kazanmasına yardımcı olur. Önemli ekonomilerin ölçekleri veya öğrenme söz konusu olduğunda, segmentlerin büyüklüğü, ulusal avantaj açısından önemli olacaktır. Segmentin büyük olması ülkelerde ölçek ekonomilerinin şekillenmesinde etkindir. Bir ülkedeki firmaların önceliklerinin ve dikkatinin şekillenmesi açısından segment yapısının rolü oldukça önem taşır. Bazı endüstrilerde, yerel pazardaki segmentlerin yayılımı rekabet üstünlüğüne etki eder. Yüksek mühendislik kullanılarak üretilmiş hizmet veya ürünler ile geniş çaplı önemli segmentler keşfedilebilir ve buda firmalara yada ülkelere önemli pazarlarda deneyim kazandırabilir (Porter, 1991, s. 87,88).

Karmaşık ve Talepkar Müşteriler

Eğer yerel tüketiciler, ürün veya hizmetler açısından oldukça sofistike taleplere sahip tüketiciler ise; bu durum firmalar açısından rekabet üstünlüğü sağlar. Psikolojik ve kültürel açıdan, firmalar müşterilerin yeni ihtiyaçlarını belirlemelilerdir. Talepkar müşteriler, ürünlerin üretim kalitesi ve servisi gibi ana hatlarda, yerel firmalara baskı yapmaktadırlar. Bir ülkenin tüketicilerinde; coğrafi yapı, iklim, doğal kaynakların kullanılabilirliği, vergilendirme, düzenleyici standartlar ve sosyal normlardan dolayı, nadiren de olsa değişik ihtiyaçlar ortaya çıkabilir (Porter, 1991, s. 89,90).

Tüketici İhtiyaçlarının Belirlenmesi

Eğer bir firma müşterilerin ihtiyaçlarını önceden belirleyebilirse, rekabet üstünlüğü sağlamış olur. Şöyle ki, yerel talep, müşterilerin ihtiyaçlarını önceden belirlenmesi açısından bir indikatör görevi görür. Öngörülen talep, bazen dünyadaki diğer sofistike müşterilerin yerel pazara yönelmesine neden olur, çünkü bu tarz müşteriler yeni ürün veya hizmetlere daha kolay adapte olurlar (Porter, 1991, s. 91).

b)Talep Hacmi Ve Büyümenin Modeli

Talep hacmi ve ülke içi talebin büyüme modeli bir endüstrideki rekabet üstünlüğünü kuvvetlendirebilir. Yerel pazar hacmi ulusların rekabeti açısından önemli bir rol oynamaktadır (Porter, 1991, s. 92).

Ülke İçi Talebin Büyüklüğü: Geniş çaplı bir yerli pazarın olması, o ülkenin firmalarına veya endüstrilerine hizmetleri, teknoloji gelişimini ve üretimde yenilikleri gerçekleştirme açısından cesaretlendirir. Bununla beraber, şu noktaya dikkat etmek gerekir ki; global firmalar birçok ülkede satış yapmaktadır. Pazar hacmi eğer; yatırım ve dinamizmi tetikliyorsa rekabet üstünlüğü açısından avantaj oluşturur (Porter, 1991, s. 93, 94).

Bağımsız Müşterilerin Sayısı: Az sayıda müşteriden ziyade fazla sayıda bağımsız müşterinin bulunması inovasyon açısından daha iyi bir çevre oluşturur. Her müşterinin, ürün ihtiyaçları hakkındaki kendi kişisel fikirleri, pazar bilgilerinin genişlemesine ve ilerlemesine etki eder (Porter, 1991, s. 94).

Yerli Talepteki Büyüme Yarışı: Bir endüstrideki yatırım yarışları az yada çok da olsa, yerel pazarın ne hızla büyüdüğünün fonksiyonel bir göstergesidir. Hızlı bir yerel büyüme, o ülkenin firmalarına yeni teknolojilere hızlı bir şekilde adapte olmasına ve gereksiz yatırımlardan kaçınmasına neden olur (Porter, 1991, s. 94).

Erken Yurt-İçi Talep: Bir hizmet yada ürün açısından erken yurt-İçi talebin oluşması, yerel firmaların yabancı firmalara nazaran, bir sanayide daha erken konumlanmalarına yardımcı olur. Bu da o firmalara geniş-çaplı hizmetleri oluşturmalarında ve deneyim kazanmalarında etkindir. Yurt-İçi talebin birleşimi, talebin büyüklüğünden daha önemlidir (Porter, 1991, s.95).

Erken Doygunluk: Erken yerel pazar yayılımı, yerel firmaların kurulumuna yardımcı olurken, erken doygunluk firmaların inovasyon ve ilerlemelerine katkı sağlamaktadır. Doygun bir iç pazar, fiyatların aşağıya çekilmesi, yeni özelliklerin ortaya çıkması, ürün performansında iyileştirme ve diğer teşvik edici hareketlerin oluşması açısından baskı uygular (Porter, 1991, s. 96).

iii) İlgili Ve Destekleyici Endüstriler

Bazı tedarikçi endüstriler, bir ülkenin firmalarına rekabet üstünlüğü açısından avantajlar sağlamaktadır. Çünkü inovasyon ve enternasyonel yapı açısından önem teşkil eden girdileri üretmektedirler. Yan sanayiler firmalarla değer zincirinde koordineli bir şekilde paylaşım içerisinde bulunan sanayilerdir. Yurt içindeki tedarikçilerin en önemli faydası, ilerleme ve inovasyon süreçleri içerisinde ortaya çıkar. Bir işletmenin tedarikçileri ve endüstri arasındaki yakın ilişkiden rekabet üstünlüğü ortaya çıkar. Tedarikçiler firmalara yeni teknolojileri uygulamaları amacıyla, yeni yöntemleri veya yeni fırsatları tanımalarına yardımcı olurlar. Firmalar bilgiyi, yeni fikirleri ve yeni anlayışları hızlı bir şekilde elde edebilirler. Eğer bir

firmanın tedarikçileri global olarak rekabet ediyorsa, firmalar bundan olumlu şekilde yararlanabilirler (Porter, 1991, s. 100-105).

iv) Firma Stratejisi, Yapısı Ve Rekabet

Rekabet üstünlüğünü etkileyen dördüncü faktör, yerel rekabetin yapısına uygun olarak firmaların yaratıldığı, organize edildiği ve yönetildiği bir etken olarak ortaya çıkar. Yönetim uygulamaları ve yaklaşımlarında ülkelerin birbirinden farklılıkları; yöneticilerin geçmişleri, eğitimleri ve oryantasyonları, girişimlerin yoğunluğu, karar almada etkin mekanizmalar, müşterilerle olan ilişkilerin doğası, görevleri birbiriyle koordine edebilme yeteneği, uluslar arası aktivitelere karşı tutum, yönetim ve işçiler arasındaki ilişki içerisinde oluşmaktadır. Bu tarz farklılıklar, birçok sanayi dalında, rekabet açısından avantaj yada dezavantaj oluşturmaktadır. Birçok endüstride işçi yönetimi oldukça önem taşır çünkü firmaların inovasyonu ve ilerlemesi açısından işçiler merkez yapıyı oluştururlar. Devlet politikaları, yerel firmaların yada endüstrilerin globalleşmesini kolaylaştırmakta yada zorlaştırmaktadır. Örneğin döviz kontrolleri yabancı yatırımları sınırlandırabilmektedir (Porter, 1991, s. 107, 109,110).

v) Devletin Rolü

Devlet, elmas modelinin dört temel değişkenini olumlu yada olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir. Faktör koşulları sübvansiyondan, önemli pazarlara yönelik politikalardan ve eğitime yönelik politikalardan etkilenmektedir. Devlet kuruluşları, tüketici ihtiyaçlarını etkileyen, yerel ürün standartlarını oluştururlar yada düzenlerler. Devlet ayrıca önemli bir alıcı konumundadır. Bunların yanı sıra devlet politikaları bu dört faktörden etkilenebilmektedir. Örneğin, bir ürünün güçlü bir yerel talebi mevcutsa, bu durum devleti güvenlik standartlarının erkenden oluşturulmasına itmektedir (Porter, 1991, s. 127, 128).

vi) Şans Faktörü

Birçok başarılı endüstriyi incelediğimiz zaman tesadüfi olayların bu başarılarda rol sahibi olduğunu görmekteyiz. Rekabet üstünlüğüne etkisi olan bazı örnekler;

- Gerçek olmayan hayaller ile hareket etmek
- Büyük teknolojik gelişmelerde sürekliliğin olmaması
- Girdi maliyetlerindeki düzensizlikler
- Finansal pazarlarda ve döviz kurlarındaki önemli değişimler
- Bölgesel taleplerdeki dalgalanmalar

- Savaşlar

olarak gösterilebilir (Porter, 1991, s. 124).

2.2.2. Çift Elmas (Double Diamond) Modeli

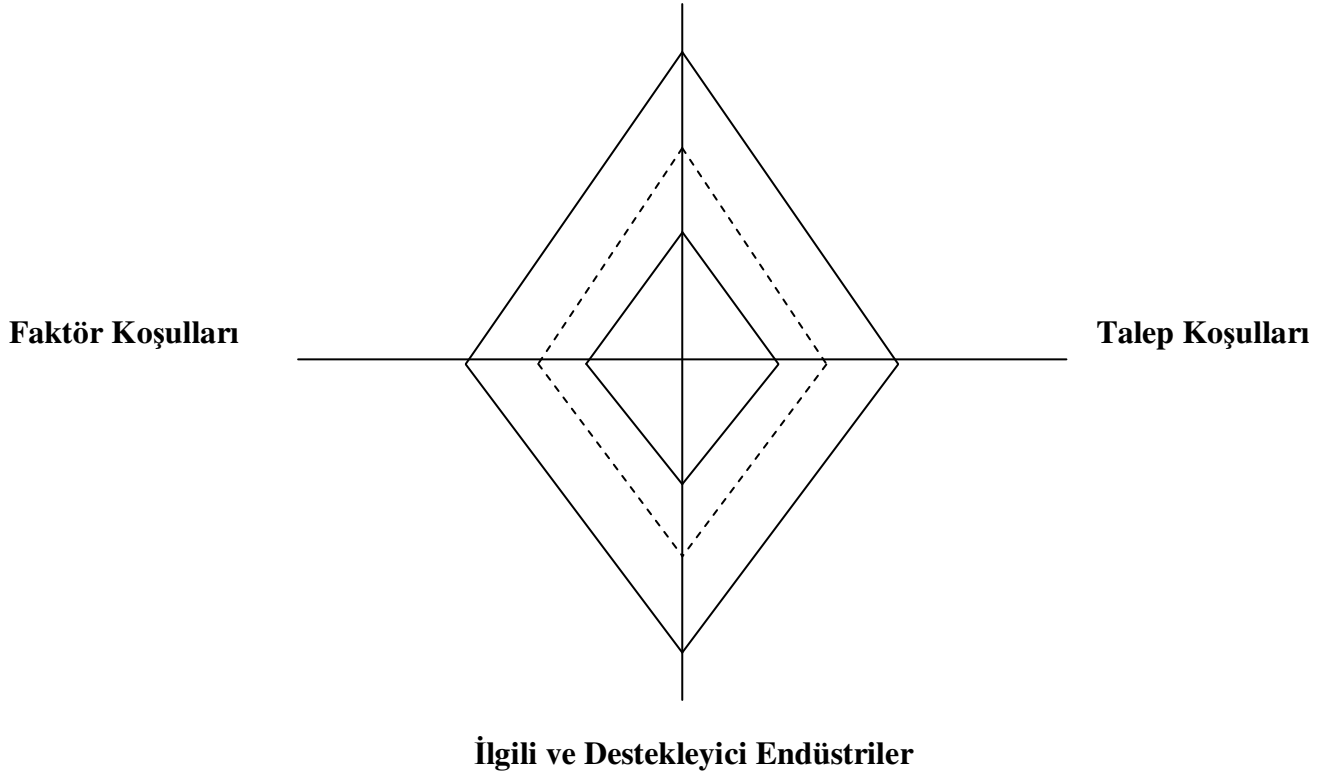
Moon vd., (1998, s. 135) Porter'in (1991) tekli elmas modelinin bir ülkenin küresel rekabetçiliği açısından bazı önemli göstergeler sunduğunu fakat bu modelin bazı eksik yanlarının bulunduğunu belirtmektedirler. Bu anlamda modelin çok uluslu faaliyetleri kapsamadığını ve yeni bir yaklaşım olan geliştirilmiş çift elmas modelinin Porter'in modeline bazı geniş açılımlar sunduğunu savunmuşlardır.

Porter modelinin değişkenleri ulusların rekabet gücünü belirlemede iyi bir yöntem olarak ortaya çıksa da, modellemenin eksik tarafı tamamen yurt içi konseptinin modellemeye hakim olmasıdır. Porter'in (1990) yayınladığı 'The Competitive Advantage of Nations' adlı kitabında sekiz tane gelişmiş ülke ve iki tane sanayileşmesi yeni tamamlanmış ülke üzerindeki çalışmaları yer almaktadır. Bu çalışmalardan biri olan Kanada çalışmasında, çok uluslu faaliyetlere yeterince yer vermemektedir. Aynı şekilde Yeni Zelanda çalışmasında Porter modellemesi, ihracata bağımlı sanayilerin başarısını yeterince açıklayamamaktadır. Porter'in elmas modelinde, firmaların özellikleri; lokasyon avantajları oldukça sınırlı bir şekilde incelenmektedir. Rugman and D'Cruz (1993) tarafından geliştirilen, "Çift Elmas" modelinde; yurtiçi ve yurtdışı faktörlerin, firmaların küresel rekabetçiliğinde karlılık, büyüme ve sürekliliğin sağlanmasında etkin olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber, Moon, Rugman and Verbeke (1995), "çift elmas" taslağını küçük ekonomileri inceleyebilmek açısından geliştirmiş çift elmas modeline adapte etmişlerdir. Porter'in elmas modeline yapılan eleştiri ise, ülkenin rekabet gücünü belirleme noktasında sadece köken ülke faktörlerinin değil, ülke dışında meydana gelen faktörlerin, özellikle ülkenin başlıca ticari ortağı olan ülkelerin faktörlerinin de dikkate alınması gerektiği iddiasıdır. Günümüz iş dünyasında, çok uluslu faaliyetler daha çok sistem dışı değişkenleri ele almaktadır. Bu problemi çözmek için Dunning (1992) çok uluslu faaliyetleri üçüncü sistem dışı değişkenleri olarak Porter'in modeline eklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu iddianın bir sonucu olarak Rugman tarafından 'çift elmas' ve Dunning tarafından da 'çoklu elmas' yöntemleri geliştirilmiştir (Moon vd., 1998, s. 137).

Genellenen çift elmas modeli Şekil 2.3' de gösterilmiştir. En dıştaki kısım küresel elmas modelini gösterirken, en içteki kısım ise yerel elmas modelini göstermektedir. İki model arasında kalan ve kesik çizgilerle gösterilen yapı ise hem yerel hem de uluslar arası parametrelerden etkilenen diğer bir elmas modellemesini göstermektedir. Yerel ve uluslar

arası elmas modelleri arasındaki fark ise uluslar arası veya multinasyonel faaliyetlerden ileri gelmektedir (Moon vd, 1998, s. 138).

Firma Stratejisi, Yapısı Ve Rekabet

Şekil 2.3: Genellenen Çift Elmas Modeli

Kaynak: Moon vd., 1998, s. 137.

3. YAZIN ÖZETİ

Porter (1991) elmas modeli'ne "The Competitive Advantage of Nations" adlı kitabında yer vermektedir. Porter bu çalışmasında ülkelerin uluslar arası rekabet gücünü belirleyen dört temel faktör üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi, yapısı ve rekabettir. Devlet ve şans faktörleri de bu yapıyı dışarıdan etkileyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmada yazın özeti başlıca iki kısımda incelenecektir. İlk kısımda elmas ve çift elmas modeli kullanılarak yapılan çalışmalara, ikinci kısımda ise Türkiye'de gıda sanayine yönelik çalışmalara yer verilmiştir.

3.1. Elmas ve Çift Elmas Modeli Kullanılarak Son Yıllarda Yapılan Çalışmalar

Elmas modeli kullanılarak, farklı sektörlerde ait çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Bu sektörler arasında gıda, turizm ve bilişim sektörleri yer almaktadır. Çift elmas modeli ise oldukça yeni bir model olup bu konuda yapılmış çalışma sayısı da oldukça sınırlıdır.

Elmas Modeli Kullanılan Çalışmalar

Bulu vd., (2004) çalışmalarında elmas modelini ODTÜ teknokent bilişim kümelenmesi analizinde kullanarak, teknokentte yer alan firmaların rekabet gücünü belirlemeye çalışmışlardır. Araştırmada birincil ve ikincil veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Birincil veri toplama tekniği olarak anket yöntemine başvurulmuştur. Anket açık, yarı kapalı ve kapalı uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Hazırlanan anket ODTÜ teknokentinde faaliyet gösteren 26 bilişim firmasına uygulanmıştır. Anket, yüz yüze olarak bilişim firmalarının yöneticileri ile yapılmıştır. İkincil veri olarak ilgili literatür ve bilişim firmalarının dökümanları incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda teknokentte yer alan firmaların mevcut durumları elmas modelindeki dört ana faktöre (talep koşulları, faktör koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi, yapısı ve rekabet) bağlı olarak değerlendirip, rekabetçiliğin artırılmasına yönelik farklı tespitlerde bulunulmuştur.

Bulu ve Erarslan (2008) çalışmalarında, Bolu İli turizm sektörünün uluslararası rekabetçilik pozisyonunu Porter'in elmas modeli'ni kullanılarak analiz etmişlerdir. Araştırmanın amacına ulaşabilmek için, birincil ve ikincil araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Birincil veri toplama tekniği olarak derinlemesine mülakat, odak grup tartışmaları, anket ve arama toplantısı yöntemlerine başvurulmuştur. Derinlemesine mülakat yöntemi; sektörde faaliyet gösteren işletmelere, sahip ve/veya yöneticilerine ve sektördeki kanaat önderlerine literatür taraması ile elde edilen bulgular ışığında sorular yöneltilerek gerçekleştirilmiştir.

Burada toplam 42 kişi ile görüşme yapılmıştır. Elmas modelinin her bir ana ve alt değişkeninin değerlendirilmesi tam yapılı bir anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Anket, il dahilinde faaliyet gösteren sektörün tüm kesimlerine (kamu, yerel yönetim, bilgi üreten kurum, sivil toplum kuruluşları, girişimciler, tedarikçiler vs.) uygulanmıştır. Toplam 150 anket uygulanmıştır. Odak grup toplantıları yönteminde ise sektörün gelişmesi için belirleyici rol oynayacağı düşünülen özel sektör yöneticileri, girişimciler, il yöneticileri, belediye başkanları, basın temsilcileri, öğretim görevlileri, sektörle ilgili orta öğrenim kurumları öğretmen ve yöneticileri ve sektöre yönelik sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile odak grup toplantıları yapılmıştır. Toplanan veriler elmas modeli faktörleri ışığında değerlendirilip, Bolu ili turizm sektörünün uluslararası rekabetçilik düzeyinin orta seviyede olduğu belirlenmiştir.

Gürpınar ve Barca (2007) çalışmalarında, Türk mobilya sektörünün uluslar arası pazarlardaki rekabet gücünü araştırmışlardır. Sektör iki aşamalı olarak araştırmaya konu edilmiştir. Birinci aşamada, ulusal ve uluslararası ihracat ve ithalat verileri kullanılarak çeşitli indeksler ile sektörün uluslar arası pazarlardaki rekabet gücü belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci aşamada belirlenen rekabet gücünün dayanakları Porter' in geliştirdiği elmas modeli ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Elmas Modeli'nin ana değişkenleri alt değişkenler altında incelenmiştir. Faktör koşulları açısından nitelikli işgücü, finansman ve hammadde; talep koşulları açısından talebin büyüklüğü, talebin niteliği; ilgili ve destekleyici endüstriler açısından kümelenme, üniversite-sanayi işbirliği, lojistik altyapısı (nakliye-ambalaj); firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından da firma büyüklükleri, markalaşma, Ar-Ge çalışmaları, tasarım gibi alt değişkenler altında inceleme yapılmıştır. Devlet faktörü ise kayıt dışı ticaret, vergiler ve teşvikler alt başlıkları altında incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda Türk mobilya sektörünün dünya piyasalarında sahip olduğu rekabet gücünü kaybetmemesi için, teknolojik gelişme ve AR-GE'ye önem vermesi ve verimlilik artışı sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

Pitts vd., (2001) çalışmalarında İrlanda gıda sanayinde su kabukluları sektörünün rekabetçilik pozisyonunu belirlemeye çalışmışlardır. Bunu belirlemek amacıyla karşılaştırmalı rekabet üstünlüğü ve Porter'in elmas modeli'ni kullanmışlardır. Su kabukluları sektörü için, elmas modeli'nin tüm ana değişkenleri (faktör koşulları talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi yapısı ve rekabet) altında alt değişkenler incelenmiştir. Faktör koşulları açısından; su kabuklularının kalitesi, İrlanda'nın yeşil imajı, su kaynakları, kirli hava seviyeleri; talep koşulları açısından yerel zayıf talebin iyileştirilmesi, müşterilerin yapısı, firmaların ihtiyaçları; ilgili ve destekleyici endüstriler açısından sualtı kültürünün geliştirilmesi, su ürünleri çeşitliliği açısından yaşanan problemler; firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından; yanlış stratejilerin belirlenmesi, uluslar arası yönelimler, küçük firmaların

yapısı, girişimlerin azlığı vb. değişkenler belirlenmiştir. Bu değişkenlerin ışığında su kabukluları sektörünün uluslararası rekabet gücünün zayıf olduğu belirlenmiştir.

Çift Elmas Modeli Kullanılan Çalışmalar

Moon vd., (1998) çalışmalarında çift elmas modeli kullanarak, Kore ve Singapur ekonomilerinin rekabet düzeylerini belirlemeye çalışmışlardır. Bu çalışmada, Porter'in elmas modelini oluşturan temel dört faktör doğrultusunda yurtiçi ve uluslar arası bazı değişkenler belirlenmiştir. Bu değişkenler neticesinde elde edilen verilere göre de iki ülkenin rekabet düzeyleri açısından bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu çalışmada yurt içi bağımsız değişken olarak, faktör koşulları açısından imalat sanayindeki saat başı ücretler, sanayideki bilim adamı ve teknisyen sayıları; talep koşulları açısından ortalama yıllık büyüme ve eğitim indeksi (okuma-yazma+eğitim); ilgili ve destekleyici endüstriler açısından kaldırım taşıyla döşenmiş yol ve yüz kişi başına telefon sayısı; firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından ise yabancılara adil olmayan davranışlara % yer verilmiştir. Uluslar arası bağımsız değişken olarak da, faktör koşulları açısından içeri giren ve dışarı çıkan doğrudan yabancı yatırım; talep koşulları açısından ihracata bağımlılık ve ihracattaki çeşitlenme (ihracatın yüzdesi % top 3 ülke hariç); ilgili ve destekleyici endüstriler açısından iyi hava ulaşım sistemi % ve uluslar arası telex trafiği; firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından da yabancı ürünlere açıklık durumu % olarak belirlenmiştir. Bu çalışmalar neticesinde Kore'nin yurtiçi bağımsız değişkenler açısından Singapur'a göre rekabet üstünlüğü sağladığı, Singapur'unda Kore' ye göre uluslar arası değişkenler açısından rekabet üstünlüğü sağladığı belirtilmiştir.

Bu çalışmada sadece yerel değişkenlerin değil, uluslar arası değişkenlerinde rekabetçiliğe etki ettiği ortaya çıkarılmıştır. Porter (1991) yaptığı çalışmada, elmas modellemesine göre Kore ekonomisinin Singapur ekonomisine göre daha çok gelişeceği ve ileriki yıllarda rekabet avantajı sağlayacağını savunmuştur. Ama yapılan bu çalışma ile son yıllarda Singapur'un ekonomik açıdan Kore'ye göre daha rekabetçi bir seviyeye ulaştığını kanıtlamıştır.

3.2. Türkiye'de Gıda Sanayine Yönelik Yapılan Çalışmalar

İTO (2006)'nun yayınlamış olduğu çalışmada Türk Gıda Sanayi'nin rekabet gücünü belirleyebilmek amacıyla 2 farklı yönteme başvurulmuştur. İlk yöntem SWOT analizidir. Bu analizde uluslar arası pazarlarda Türk gıda sektörünün sahip olduğu güçlü ve zayıf yanlar, karşılaşılan fırsat ve tehditlere yer verilmiştir. İkinci olarak elmas modeli analizi kullanılmıştır. Bu modelde uluslararası pazarlarda Türk gıda sektörünün sahip olduğu rekabet üstünlüğü ve pozisyonunu açısından faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici

endüstriler, firma stratejisi, yapısı ve rekabet ve devletin rolü belirlenmiştir. Faktör koşulları açısından Türkiye'nin iklim koşulları ve tarımsal çeşitlilik, gıda ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve ihracata yansması, işgücü potansiyeli, gıda güvenliği ve kalite sistemi, organik gıda üretiminin yaygınlaşması, gıda sektöründe teknoloji kullanımı, nitelikli hammadde; talep koşulları açısından iç talebin büyüklüğü, niteliği ve değişimi, Avrupa Birliği pazarına yakınlık ve üyelik süreci, başka pazarların durumu; ilgili ve destekleyici endüstriler açısından sivil toplum kuruluşlarının yapısı, Türk firmalarının yapmış oldukları ortaklıklar, lojistik altyapı, alışveriş merkezleri, e-ticaret ve doğrudan pazarlama, firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından firma stratejisi, firma büyüklüğü, sahipliği ve birleşmeleri, nitelikli insan kaynakları ve eğitim, katma değer, ürün geliştirme, ar-ge ve inovasyon, kayıt dışılık ve haksız rekabet, tarım ve gıda sektörü koordinasyonu, sözleşmeli tarım ve kapasite kullanım oranı gibi alt değişkenlere yer verilmiştir. Devlet faktörü olarakta özelleştirme çalışmaları, ulusal tarım politikasının durumu, denetim eksiklikleri, AB müzakereleri kapsamında yeni yasal uygulamalar vb. değişkenlere yer verilmiştir.

SWOT ve elmas modeli analizleri uluslararası pazarlarda gıda sektörünün bazı bakımlardan rekabetçi bir üstünlüğe sahip olduğu, genel olarak bu rekabetçi üstünlüğün daha çok ucuz fiyatlardan kaynaklandığı belirtilmiştir. Ucuz fiyatlarda; ucuz iş gücü, ucuz ham madde, kayıtdışılık gibi ulusal kaynak bolluğu ve durumlarından kaynaklanmaktadır. Çalışma sonucunda Türk gıda sektörünün rekabet üstünlüğüne sahip olmaktan daha çok karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Bir başka çalışmada⁴ Tekirdağ un ve unlu mamulleri sektörünün rekabetçilik analizi yapılmıştır. Bu analiz için elmas modeli kullanılmıştır. Modelde yer alan faktörler ve onların alt değişkenleri belirlenmiş, konu ile ilgili literatürün incelenmesi ve saha çalışmaları sonucunda Tekirdağ ilinin bu sektör açısından rekabet düzeyi ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada faktör koşulları açısından, hammadde, enerji, sermaye kaynakları, insan kaynakları, ulaşım ve alt yapı; talep koşulları açısından iç talep, dış talep ve özelleşmiş ürünlere olan talep; ilgili ve destekleyici endüstriler açısından üniversite ve sektör işbirliği, ana ve yan sanayi işbirliği, ar-ge çalışmaları, sivil toplum kuruluşları; firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından da toprak mahsülleri ofisinin destekleme alımları, tarım arazi lerinin durumu, kobi yapılanması ve kapasite durumları gibi alt değişkenler belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca devlet faktörü de göz önünde bulundurulmuştur. Bu kapsamda tohum ıslahları, denetim, ilaçlama ve süne ile mücadele, devletin tarım politikası, vergiler ve teşviklere de yer verilmiştir. Bütün bu değişkenler (-1) düşük, (0) orta, (1) yüksek şeklinde derecelendirilmiş. Bunun sonucunda da

⁴ (<http://www.tekirdag.gov.tr/dosyalar/unmamul.pdf>)

Tekirdağ ilinin un ve unlu mamuller açısından rekabetçilik gücünün orta düzey olduğu belirlenmiştir.

Tekirdağ ili kapsamında yapılan bir başka çalışmada⁵ ise, Tekirdağ süt ve süt ürünleri sektörünün rekabetçilik analizi yapılmıştır. Bu çalışmada da elmas modeli kullanılmıştır. Çalışmada faktör koşulları açısından işgücü ve kalifiye eleman, mera ve otlakların durumu, yem durumu ve besicilik, hayvan varlığının özellikleri, hammadde ve pazara yakınlık, düve suni tohumlama ve enerji; talep koşulları açısından iç talep, dış talep ve özelleşmiş ürünlere olan talep; ilgili ve destekleyici endüstriler açısından ar-ge çalışmaları, diğer sektörlerle ilişkiler, sivil toplum kuruluşları ve finans kuruluşları; firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından işletmelerin yapısı, markalaşma ve pazarlama stratejilerine yer verilmiştir. Devlet açısından da konuyla ilgili uygun mevzuatların durumu, hayvancılıkla ilgili ulusal politika ve düzenleyici kurumlar, kayıt dışı ekonomi, teşvik sistemi, standartların eksikliği ve bürokrasiye yer verilmiştir. Sonuçta bütün bu değişkenler (-1) düşük, (0) orta, (1) yüksek şeklinde derecelendirilmiş ve Tekirdağ ilinin süt ve süt ürünleri sektörü açısından rekabetçilik gücünün orta düzey olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bulu vd., (2007) yaptıkları çalışmada Porter'in elmas modeli'ni kullanarak Türk gıda sektörü'nün uluslar arası rekabetçilik analizini yapmışlardır. Analiz doğrultusunda sektörün rekabetçilik düzeyi belirlenmiş ve rekabet yapısının temel özellikleri açıklanarak, dünya arenasında daha rekabetçi bir konuma gelebilmesi için stratejiler önerilmiştir. Araştırmada birincil ve ikincil araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Birincil araştırma yöntemi olarak nitel araştırma (qualitative research) tekniğine müracaat edilmiştir. Birincil veri toplama tekniği olarak da derinlemesine mülakat ve anket yöntemine başvurulmuştur. Derinlemesine mülakat yöntemi, sektörde faaliyet gösteren işletmelere, ilgili sivil toplum kuruluşlarının yönetici ve üyelerine, sektörde kanaat liderlerine literatür taraması ile elde edilen bulgular ışığında sorular yöneltilerek gerçekleştirilmiştir. Anket soruları sektörde başlıca ilgili kamu kuruluşlarındaki görevlilere, girişimcilere, uzmanlara, sivil toplum kuruluşları yönetici ve üyelerine uygulanmıştır. İkincil veri toplama yönteminde ise sektörle ilgili yazılı ve görsel kaynaklar (kamu kuruluşlarının ve gazetelerin sektörel raporları, internet kaynakları, bilimsel makaleler, firma katalogları vb.) incelenmiştir. Uygulamada sektöre dair değişkenler elmas modelinin faktörleri altında incelenmiştir. Elmas modelinin tüm ana değişkenleri (faktör koşulları talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi yapısı ve rekabet) alt değişkenlere ayrılarak, araştırmadan toplanan veriler ile uluslar arası rekabetçilik karşılaştırılmasına tabi

⁵ <http://www.tekirdag.gov.tr/dosyalar/sut.pdf>

tutulmuştur. Bu bağlamda her bir değişken, düşük (-1), orta (0), ve yüksek (1) şeklinde aralı ölçüm kullanılarak değerlendirilmiştir.

Faktör koşulları açısından; iklim ve coğrafi yapıya bağlı olarak tarımsal üretimdeki çeşitlilik miktarı, gıda ürünlerinin çeşitliliği ve ihracata yansımaları, işgücü potansiyeli, gıda güvenliği ve kalite sistemleri, organik gıda üretimin yaygınlaştırılması, gıda sektöründe teknoloji kullanımı, nitelikli hammadde; talep koşulları açısından, iç talep, AB pazarına yakınlık, yeni ve yakın pazarların gelişmesi, gıda tüketiminde görülen değişim; ilgili ve destekleyici endüstriler açısından Türk firmalarının yapmış oldukları stratejik ortaklıklar, üniversite- sanayi arasındaki iletişim ve işbirliği, lojistik altyapı, büyük market zincirleri ve alışveriş merkezleri, e-ticaret ve doğrudan pazarlama, ambalaj sektörü; firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından, tarım ve gıda sektörünün koordinasyonu, sözleşmeli tarım, modern işletmelerin durumu ve kobiler vb. alt değişkenlere yer verilmiştir. Devlet faktörü açısından da gıda sektöründe görülen özelleştirme çalışmaları, ulusal tarım politikasının durumu, AB müzakereleri kapsamında yeni yasal uygulamalar, denetim eksikliği gibi alt değişkenler yer almaktadır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'nin gıda sanayi açısından uluslar arası rekabetçilik gücünün orta olduğu belirlenmiştir.

TÜSİAD (2007) yayınlamış olduğu çalışma, gıda sanayindeki uluslar arası gelişmeleri inceledikten sonra, Türkiye'deki gıda sanayinin mevcut durumunu ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışma iki bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci bölüm dünya gıda sanayinin yapısını ve çokuluslu şirketlerin yayılma stratejilerini, ikinci bölüm ise Türk gıda sanayinde yapı ve davranışları incelemektedir. İlk bölümde dünyadaki en büyük 100 çokuluslu gıda şirketinin ekonomik yapıları, gerçekleştirdikleri ekonomik ve mali performanslar ve faaliyet alanlarını kapsayan sektörlerden bahsedilmektedir. Başlıca ele alınan 100 gıda şirketinin göstermiş oldukları yeniden yapılanma operasyonlarına, bu operasyonların çeşitlerine (şirket satın alma ve evlilikler, ortaklıklar, şirket satışları, fabrika kapama vb.) de ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir. Sonuç olarak, çokuluslu şirketlerin temel stratejilerini bölgesel olarak geliştirdikleri, ilk 100 gıda şirketinin 32'sinin Amerika, 36'sının batı Avrupa, 20'sininde Japonya kökenli olduğu, fakat ileriki yıllarda Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi dinamik Asya ülkelerinin bu sıralama yer alabileceği belirtilmiştir. Araştırmanın kapsadığı dönemde en aktif gıda çok uluslu şirketinin Fransız kökenli Danone olduğu, bunu izleyen diğer şirketlerin ise Unilever ve Nestle olduğu çalışma sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

İkinci bölümde ise Türk gıda sanayinin genel yapısı, gıda tüketim kalıpları ve tüketici davranışları, gıda sanayinin alt sektör bazında incelenmesi (kapasite kullanımı, işletme

sayıları, üretim vb.) Türk perakende sektöründeki gelişmeler, süpermarketler ve özel markaları, gıda ve içecek sanayinin mali ve ekonomik performansları, gıda sanayindeki karlılık, gıda sanayinde dış ticaret, Türk gıda sanayindeki şirket yapıları-yabancı ortaklıklar, gıda sanayinde yeniden yapılanmaları vb. alt başlıkları altında detaylı bir analiz yapılmıştır. Bunun sonucunda Türk gıda sanayinde bazı önemli tespitlerde bulunulmuştur. Bunlar, gıda sanayinde tarımdan kaynaklanan altyapı sorunlarının yanı sıra, kayıt dışılık, güçsüz küçük işletmelerin yoğunluğu ve teknik personel yetersizliği gibi benzer nitelikteki sorunlardır. Ayrıca hammadde ve pazarlama sorunları da gıda sanayinin gelişimini etkilemektedir. Türkiye'deki tüketici profili incelendiğinde, Türkiye tüketicisinin büyük çoğunluğu düşük gelirli tüketici grubuna girmektedir ve ürün fiyatları satın almada en belirleyici faktörlerden bir tanesidir. Bu yapıda gıda sanayi alt sektörlerini etkilemektedir. Bunun yanı sıra büyük gıda işletmeleri iç pazara yönelik bir eğilim göstermektedirler. Dışa açıklık oranları incelendiğinde genellikle geleneksel ürünlerde ihracat oranları yüksektir. Kısaca çalışmanın bu bölümünde gıda sanayinin güçlü ve zayıf yönleri belirli bir çerçevede incelenip, sürdürülebilir rekabet açısından eksikliklere ve yapılması gerekenlere değinilmiştir.

Saraçoğlu ve Köse (2000) yapmış oldukları çalışmada, makarna, bisküvi ve un sanayinin uluslar arası pazarlarda rekabet gücünü araştırmışlardır. Çalışma dört bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde Türk makarna, bisküvi ve buğday unu sanayilerinin üretim ve dış ticaret yapıları incelenmiştir. Bu bölümde oluşturulan tablolar vasıtasıyla araştırma kapsamında yeralan ürünlerin Türkiye'de zaman içerisindeki seyri ortaya konmuş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde, Türkiye'nin bu sanayiler açısından uluslar arası rekabet gücü istatistiksel analizler altında incelenmiştir. İstatistiksel analizlerden elde edilen sonuçlar, Türk makarna sanayinin İtalya'dan sonra ikinci sırada bulunduğunu, bisküvi sektöründe ise 1995-97 yılları arasında Türkiye'nin yedinci sırada yer aldığını ve rakip ülkelerin Belçika-Lüksemburg, Fransa, İngiltere gibi Avrupa Birliği'ne üye ülkeler olduğunu göstermiştir. Türk un sanayinin uluslararası platformdaki yeri, 1995 yılında dördüncü, 1996 yılında beşinci sırada iken 1997 yılında ikinci sıraya kadar yükseldiğini göstermektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde un, makarna ve bisküvi sanayinde ihracat fonksiyonları ve buğday destekleme politikasının rekabet gücüne etkisi incelenmiştir. Burada ilk olarak makarna, buğday unu ve bisküvi sanayileri için ihracat fonksiyonları ekonometrik modeller çerçevesinde ele alınmış ve bu modeller aracılığıyla adı geçen ürünlerin ihracatı (dolayısıyla uluslararası rekabet gücü) üzerinde yurtdışı nispi birim değeri ve reel döviz kuru değişkenlerinin etkileri araştırılmıştır. Araştırmada, adı geçen değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkisi Engle-Granger ortak bütünleşme analizi çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise un, makarna ve bisküvi sanayinde faaliyet gösteren firmalar ile gerçekleştirilen anket çalışmasının ortaya koyduğu bulgulara yer verilmiştir. Bu bulguların işaret ettiği önemli hususların başında, üretim kapasitelerinin yeterli, ancak yurtiçi yurtdışı taleplerin yetersiz olduğu, hammadde temininde güçlükler yaşandığı ve buğday destekleme alım politikasının ihracat ve dolayısıyla rekabet gücünü olumsuz etkilediğidir.

Şahin (2008) yapmış olduğu çalışmada, Türk gıda sanayinin genel yapısını belirli başlıklar altında ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Bu çalışmayı altı ana bölüm içerisinde incelemiştir. Çalışmanın ilk bölümünde Avrupa Birliği gıda sanayinin genel yapısını incelemiştir. Burada AB dış ticareti, AB pazarında gıda ve tarımsal hammadde fiyatları, AB gıda perakende pazarı ve dünyadaki gelişmelere yer vermektedir. İkinci bölümde Türk gıda ve içecek sanayine ait bazı büyüklüklere yer vermektedir. Bunlar üretim kapasiteleri, istihdam, yabancı sermayeye yer vermektedir. Üçüncü bölümde, gıda ve içecek sanayinde karşılaştırmalı fiyat düzeylerini incelemektedir. Dördüncü bölümde Türkiye’de hanehalkı tüketim harcamaları içerisinde gıda ve içecek sanayinin yeri, aldığı pay, harcama gruplarına göre Ar-Ge harcamalarına yer verilmektedir. Beşinci bölümde Ar-Ge faaliyetlerinde istihdam edilen insan gücü, yıllar bazında Ar-Ge harcamalarına yer vermektedir. Çalışmanın son bölümünde, GSYİH ve gıda ve içecek sanayindeki büyüme, üretici fiyat endeksleri (ÜFE), tüketici fiyat endeksleri (TÜFE), sanayi üretim endeks değerlerine, kapasite kullanım oranlarına, gıda sanayindeki yatırım ve teşfiklere, saat başı ücret endekslerine, gıda ve içecek sanayinin dış ticaret verilerine yer verilmektedir. Çalışmanın sonucunda bu parametreler ve veriler ışığında değerlendirme yapılmıştır.

Serin ve Civan (2008) yaptıkları çalışmada, Türkiye’nin Avrupa pazarında domates, zeytinyağı ve meyve suyu sektörleri açısından karşılaştırmalı üstünlüğünü incelemişlerdir. Bu sektörlerin 1995-2005 yılları arasındaki değişimlerine sayısal veriler doğrultusunda yer verilmiştir. Avrupa pazarında Yunanistan, İtalya ve İspanya diğer ihracatçı ülkeler olarak belirlenmiştir. Çalışmada analiz için başlıca iki endeks kullanılmıştır. Bunlar karşılaştırmalı rekabet üstünlüğü endeksi (RCA) ve karşılaştırmalı ihracat performans endeksi (CEP)’dir. Çalışmanın sonucunda karşılaştırmalı rekabet üstünlüğü endeksine göre, Avrupa zeytinyağı pazarında, Yunanistan oldukça önemli bir ihracatçı konumundadır. 1999 yılına kadar Türkiye İtalya’ya göre zeytinyağı açısından rekabetçi üstünlüğü bulunurken, daha sonraki yıllarda bu durum tamamen yön değiştirmiştir. Domates pazarı incelendiğinde, 1999 yılına kadar Türkiye’nin İspanya’ya göre rekabet üstünlüğü bulunurken, 2000’li yıllarda ise Yunanistan ve İtalya önemli ihracatçı konumuna gelmişlerdir. Meyve suyu sektörü incelendiği zaman, Türkiye’ye diğer ihracatçı ülkelere göre rekabet üstünlüğünü korumaktadır. Karşılaştırmalı

ihracat performansı endeksine göre, eğer Türkiye diğer ülkelere göre önemli ihracatçı konumda ise, seçilmiş ürün grupları açısından fiyat faktörü ihracat talep fonksiyonlarına etki eden önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı saptanmıştır.

Kesbiç vd., (2005) yapmış oldukları çalışmada Türk tarım sektörünün uluslararası rekabet gücü düzeyini belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın ilk aşamasında, rekabet gücüne ilişkin temel tanımlamalar yapılmış, daha sonra rekabet gücü göstergeleri hakkında bilgi verilmiştir. Son aşamada da Türk tarım sektörünün uluslararası rekabet gücü düzeyini belirlemek amacıyla Grubel-Lloyd ölçüsü ya da endeksi olarak da bilinen bir endeks oluşturulmuştur. Bu endeks üzerinde etkili olan firma içi ve firma dışı değişkenlere ilişkin öncelikle nedensellik testleri araştırılmış, elde edilen veriler doğrultusunda çoklu regresyon analiz teknikleriyle tarım sektörünün rekabet gücünü ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Akgüngör vd., (2001) yapmış oldukları çalışmada Türk meyve ve sebze işleme sanayi ihracatı kapsamında en yüksek paya sahip olan üç ürünün (domates, üzüm ve turunçgil işleme sanayi ürünleri) Avrupa Birliği piyasasında, topluluk üyesi olan rakip ülkeler karşısındaki pazar payı açısından rekabet gücünü tespit etmeye ve sürdürülebilir rekabet koşullarını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın ilk bölümünde seçilmiş ürünler açısından ihracat benzerlik indeksi kullanılarak, söz konusu piyasadaki rakip ülkeler belirlenmiştir. Bu ülkeler İspanya, Portekiz ve Yunanistan'dır. Sonraki aşamada açıklanabilir karşılaştırmalı üstünlükler indeksi kullanılarak seçilmiş ülkeler ve Türkiye'nin Avrupa pazarındaki rekabet gücü belirlenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümün sonunda, ele alınan üç üründe (üzüm, domates ve turunçgil işleme sanayi ürünleri) Türkiye ile benzeren ülkeler (İspanya, Yunanistan, Portekiz) karşısında, domates ve mamulleri dışındaki ürünlerde Türkiye'nin rekabet gücünde pazar payı açısından genelde olumlu bir tablo ortaya çıktığı belirlenmiştir. Üzümde Portekiz ve İspanya karşısında, turunçgilde ise Portekiz ve Yunanistan karşısında yüksek bir rekabet gücüne sahip olduğu fakat domateste ise rekabet gücünün, hiç bir rakip ülke karşısında yüksek olmadığı savunulmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise seçilmiş sektörde faaliyet gösteren firma yapıları belirli alt başlıklar kapsamında incelenmektedir. Bunlar firmaların ekonomik yapıları, firma içi unsurlar, firma dışı unsurlar, firmalar arasındaki networking, firmalar arasında paylaşılan bilgi türü vb.dir. İkinci bölümün sonunda ise firmaların mevcut rekabet gücünü sürdürülebilir hale getirmek ve bunu arttırmak için uygulanması gereken firma politikalarına yer verilmiştir.

Alpay vd., (2001) yapmış oldukları çalışmada, dış ticarete önemli rol oynayan gıda sanayinin, Avrupa Birliği kalite, çevre ve sağlık standartları göz önünde bulundurularak

mevcut durumu analiz edilmiş ve gıda sanayinin daha rekabetçi bir yapıya kavuşturularak pazar payını arttırması amacıyla gerekli olan tedbirlere yer verilmiştir. Öncelikle çalışmada Avrupa Birliği gıda standardına, Türkiye’de uygulanmakta olan gıda mevzuatlarına, Avrupa standartları kapsamında gıda hijyeni ve kalitesi vb. konulara yer verilmiştir. Daha sonra gıda sektörünü temsil eden ve en fazla ihracat gerçekleştirilen sektörlerden olan sebze konserveleri, domates salçası ve domates ürünleri, meyve suları, zeytin ve zeytinyağı, balık ve balık ürünlerine araştırmada yer verilmiştir. Çalışma kapsamında seçilmiş sektörlerde faaliyet gösteren firmalara anket uygulanmıştır. Yapılan anket sonuçlarına göre Avrupa pazarında ihracatı arttırmak için önemli faktörlerin başında sırasıyla; birim maliyeti düşürmek, kaliteli mal üretimi ve emniyet ve sağlık standartlarına uygunluk geldiği, reklamın ise belirtilen seçenekler arasında en az öneme sahip olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca ihracatı yapılan ürünlerin tedarik kanalları sektörler itibariyle farklılıklar gösterdiği ve pazarlama ile ilgili faaliyetler ise büyük oranda firmaların kendisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Çalışmada ayrıca seçilmiş sektörlerin ihracat performanslarını belirlemeye yönelik ekonometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Kalite, sağlık ve çevre standartlarının ihracat performansını nasıl etkilediğini belirlemek üzere firmalardan toplanan bilgilerle bazı değişkenler oluşturulmuştur. Oluşturulan bu değişkenlerin ihracat performansını nasıl etkilediğini, (i) bütün veri kümesinde, (ii) yıllar bazında ve (iii) alt sektörler bazında doğrusal regresyon analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan parametrik ve non-parametrik analiz sonucunda hem gıda sanayi genelinde ve hem de alt sektörler bazında kaliteli ve çevreye duyarlı üretim anlayışının ihracat performansını olumlu yönde etkilediği görüşü benimsenmiştir.

Bülbül (2007) yapmış olduğu çalışmada, Türk gıda sanayinin rekabetçi ve yenilikçi uygulamalarını tespit etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Porter (1985)’ın firmaların başarısındaki temel belirleyici rol oynadığını düşündüğü genel rekabetçi stratejilerini (yani maliyet liderliği, farklılaşma ve odaklanma) çalışmaya adapte etmiştir. Çünkü Porter bu stratejileri ustaca uygulayan firmaların rekabet üstünlüğü sağladığını savunmaktadır. Bu amaçla çalışmada Türkiye’deki büyük gıda firmalarının rekabetçi ve yenilikçi uygulamalarını anket yöntemi ile değerlendirmeyi çalışmıştır. Anket çalışması 80 büyük gıda firmasının 23’üne uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, büyük gıda firmalarının çoğunluğu maliyet liderliği stratejisini tercih etmektedir. Firmaların beş rekabetçi öncelik arasında en fazla önem verileni ise kalitedir. Diğerleri sırasıyla maliyet, yenilik, güvenilirlik ve esnekliktir. Bunun yanı sıra araştırma dönemi içinde firmaların yenilik yapma düzeylerinin yüksek olmadığı, firmaların geliştirme faaliyetlerine daha fazla ağırlık verdiği vurgulanmıştır.

Altay (2008) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye'nin seçilmiş bazı Türk endüstrilerinin AB pazarında rekabet gücünü belirlemeye çalışmıştır. Bu amaçla ihracat benzerlik endeksi, Balassa endeksi ve Vollrath endeksi kullanılmıştır. Çalışmada, 1995–2007 yılları arasında SITC-2 (Standart International Trade Classification-2 Digit) kapsamında tanımlanan endüstri ya da ürün grupları bazında karşılaştırmalı üstünlükler açısından analiz yapılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında ihracat benzerlik endeksi kullanılarak AB (15) pazarında Türkiye'ye yapısal anlamda benzerliği olan rakip ülkeler belirlenmiştir. Bu ülkeler; Polonya, Romanya, Portekiz, Çin, Hindistan, Endonezya, İtalya, Tayland, Slovenya, Fas ve İsrail'dir. Araştırmanın ikinci aşamasında, Balassa'nın açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi kullanılarak, Türkiye'nin AB (15) pazarındaki rakiplerine karşı karşılaştırmalı üstünlük avantajına, dezavantajına ve avantajına marjinal sınırdaki olduğu endüstri ya da ürün grupları belirlenirken, Vollrath endeksi kullanılarak da rakip ülkelerle ilgili endüstri ya da ürün gruplarının rekabet gücü açısından karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda Türkiye'nin, emek yoğun ve hammadde yoğun endüstrilerde rekabet gücüne sahip olduğu, bununla birlikte, Türkiye'nin özellikle sermaye yoğun, az da olsa kolay ve zor taklit edilebilen araştırma yönlü bazı endüstrilerde rekabet gücü potansiyelinin de bulunduğu belirlenmiştir.

Candan (2008) yapmış olduğu çalışmada, gıda sanayi ürünlerinin önemli alt sektörlerinden olan meşrubat, alkollü içkiler ve sirke; şeker ve şeker mamulleri ile esasını hububat, un, nişasta ve süt teşkil eden müstahzarlar sektörlerinin 1992–2005 yılları arasındaki ihracat verileri doğrultusunda ihracat performansını ve bunları etkileyen faktörleri bulmaya çalışmıştır. Çalışmada ele alınan sektörlerden Türkiye için en önemli pazarlar niteliğinde olan Avrupa Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Avrupa Birliği üyesi olmayan Avrupa kıtası ülkelerine yapılan ihracat rakamları yerçekimi ticaret modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda meşrubat, alkollü içkiler ve sirke sektörü ihracatı üzerine en büyük etkisi olan değişkenlerin sırasıyla; ihracatçı ülkenin nüfusu, ihracatçı ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılası, ithalatçı ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılası, iki ülke arasındaki uzaklık ve reel döviz kuru değişkenleri olduğu, şeker ve şeker mamulleri sektörü ihracatı üzerinde en önemli etkileri olan değişkenler sırasıyla; ülkeler arası uzaklık ve ithalatçı ülkenin nüfusu olduğu, esasını hububat, un, nişasta ve süt teşkil eden müstahzarlar sektörü ihracatı üzerine en önemli etkileri olan değişkenlerin sırasıyla; ihracatçı ülke gayrisafi yurtiçi hasılası, reel döviz kuru ve ithalatçı ülke nüfusu olduğu belirtilmiştir.

Türk gıda sanayinin rekabet gücü ile ilgili çalışmaları incelediğimizde, elmas modeli gıda sektörünün yurtiçinde ve uluslararası pazarlarda rekabet üstünlüğünün belirlenmesinde

kullanılmaktadır. Elmas modeli dışında gıda sanayinde rekabetçiliği belirleyebilmek amacıyla karşılaştırmalı rekabet üstünlüğü endeksi (RCA), karşılaştırmalı ihracat performans endeksi (CEP), ihracat benzerlik endeksi kullanılan yöntemlerden bazılarıdır.

Elmas modeli ile yurtiçi veya uluslararası pazarlarda Türk gıda sektörünün sahip olduğu rekabet üstünlüğü ve pozisyonu faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi, yapısı ve rekabet ve devletin rolü açısından değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalarının bir kısmında veri toplamak amacıyla anket yöntemi uygulanmıştır. Çalışma yapılan alan ile ilgili önde gelen firmalara ve bu firmaların çalışanlarına anket uygulanmış ve bu yolla birçok veri elde edilmiştir. Bunun dışında literatur araştırması ile de çalışmalara katkıda bulunulmuştur. Tüm bu veriler ışığında elde edilen değişkenler düşük (-1), orta (0), ve yüksek (1) şeklinde aralı ölçüm kullanılarak değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda rekabet gücü belirlenmiştir.

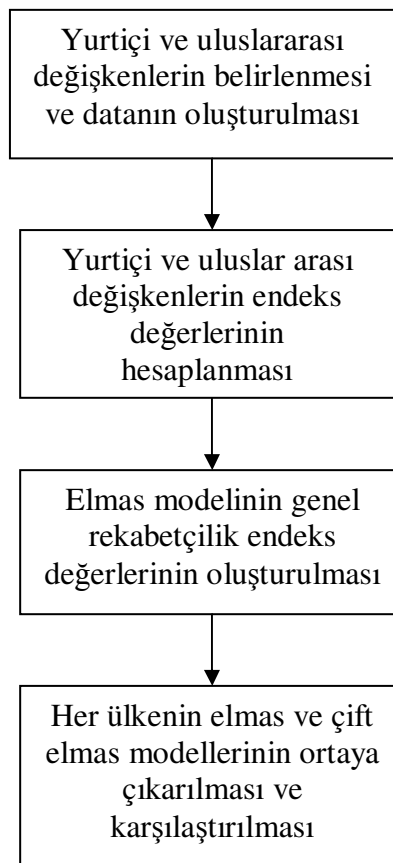
Çift elmas modeli yeni bir model olup bu model kullanılarak yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Moon vd., (1998) çalışmalarında çift elmas modeli kullanarak, Kore ve Singapur ekonomilerinin rekabet düzeylerini belirlemeye çalışmışlardır. Porter'in elmas modelini oluşturan temel dört faktör doğrultusunda (faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi, yapısı ve rekabet) yurtiçi ve uluslar arası bazı değişkenler belirlenmiştir. Bu değişkenler neticesinde elde edilen verilere göre de iki ülkenin rekabet düzeyleri açısından bir karşılaştırma yapılmıştır. Türk gıda sanayinin rekabet gücünü belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, Moon, vd. (1998) uyguladıkları çift elmas modeli benzer şekilde çalışmaya adapte edilmiştir.

4. AMPİRİK UYGULAMA: ÇİFT ELMAS MODELİ İLE TÜRK GIDA SEKTÖRÜ'NÜN KARŞILAŞTIRMALI REKABET GÜCÜNÜN BELİRLENMESİ

Çalışmanın bu aşamasında Türkiye ile seçilmiş Avrupa Birliği ülkelerinin (Almanya, İtalya, Fransa, Hollanda, İspanya) gıda sanayilerindeki karşılaştırmalı rekabet üstünlükleri çift elmas modeli ile incelenecektir. İlk olarak ampirik analiz için kullanılan çift elmas modeli yöntemi ve bu yöntemin aşamaları anlatılacaktır. Daha sonra analizde kullanılan bağımsız değişkenler ve bu değişkenlerle oluşturulan endeks değerlerine yer verilecektir. Yönteme uygun olarak endeks değerleriyle her bir ülkenin elmas ve çift elmas modelleri oluşturulacaktır. Son aşamada ise Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinin (Almanya, İtalya, İspanya, Hollanda ve Fransa) çift elmas modelleri karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

4.1. Çift Elmas Modellerinin Oluşumu

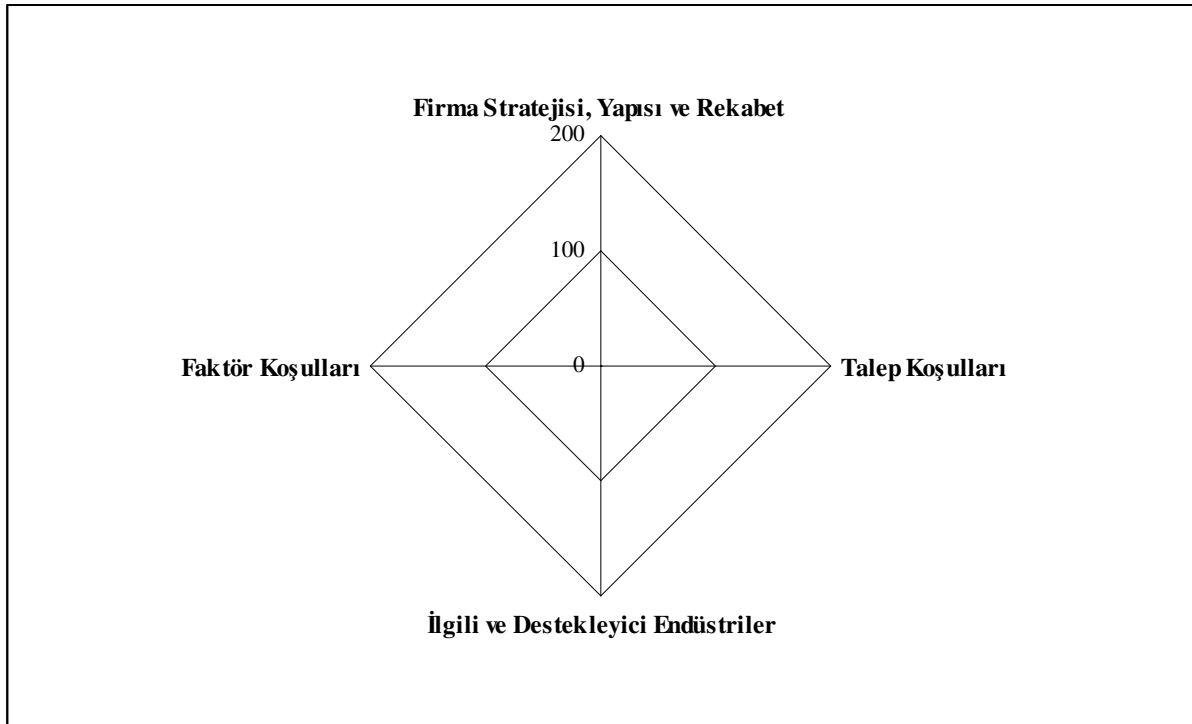
Ampirik analizde kullanılan çift elmas modelinin oluşturulması amacıyla izlenen yol Şekil 4.1'de gösterilmektedir.

Şekil 4.1 : Çift Elmas Modeli Yönteminin Oluşumu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ampirik analizde ilk olarak literatur kapsamında belirlenen yurtiçi ve uluslararası değişkenler belirli internet kaynaklarından elde edilmiştir. Bu değişkenler Porter'in elmas modelinin temelini oluşturan faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler ve firma stratejisi, yapısı ve rekabet ana koşulları altında konumlandırılmıştır. Bu konumlandırma yurtiçi ve uluslar arası değişkenler olarak sınıflandırılmıştır. Sonraki aşamada değişkenler belirli bir yöntem ile endeks değerlerine dönüştürülmüştür. Endeks değerleri Şekil 4.2'deki çift elmas modeli üzerine yerleştirilmiştir. En içteki yapıyı yurtiçi bağımsız endeks değerleriyle elde edilmiş ve bu yapı elmas modeli olarak, en dıştaki yapı ise uluslar arası bağımsız endeks derğerleriyle elde edilmiş ve bu yapıda çift elmas modeli olarak tanımlanmıştır. Yurtiçi ve uluslar arası elmas modelleri arasındaki fark ise uluslar arası faaliyetlerden kaynaklanmaktadır (Moon vd., 1998, s. 138).

Şekil 4.2: Genel "Çift Elmas" Modeli

Kaynak: Moon vd., 1998, s. 143.

4.2. Yurtiçi ve Uluslar Arası Bağımsız Değişkenlerin Belirlenmesi

Yurtiçi ve uluslar arası bağımsız değişkenler Porter'in elmas modelinin temelini oluşturan dört ana faktör altında incelenmektedir. Bunlar faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler ve firma stratejisi, yapısı ve rekabetçiliktir. Uygulamada kullanılmak üzere ülkeler bazında düzenlenen, yurtiçi bağımsız değişkenler Tablo 4.1'de, uluslar arası bağımsız değişkenler ise Tablo 4.2'de gösterilmektedir.

Porter (1991) faktör koşullarını personel maliyetleri, personel nitelikleri, doğal kaynaklar, iklim, sermaye kaynakları ve bilgi kaynakları olarak tanımlamaktadır. Tablo 4.1’de faktör koşulları olarak imalat sanayindeki saat başı ücretler ve gıda, içecek ve tütün sanayinde ar-ge departmanında çalışan personel sayısı belirlenmiştir. Uluslar arası firmaların yatırımları, ülkelerin yeni teknolojileri ve bilgi kaynaklarını tanımalarına neden olur (Moon vd., 1998, s. 142). Buna dayanarak Tablo 4.2’de uluslar arası bağımsız değişken olarak yurtiçine ve yurt dışına yapılan doğrudan yatırımlar seçilmiştir.

Talep koşulları içerisinde ülke içi talebin hacmi ve büyümesi, ekonomilerin ölçekleri, tüketici yapısı ve tüketici davranışları yer alır. Hızlı bir yerel büyüme, o ülkenin firmalarına, yeni teknolojilere hızlı bir şekilde adapte olmasına ve gereksiz yatırımlardan kaçınmasına neden olur. Sofistike ve talepkar tüketicilerin mevcudiyeti ise firmalar açısından rekabet üstünlüğü sağlar. Çünkü talepkar müşteriler, ürünlerin üretim kalitesi ve servisi gibi ana hatlarda, yerel firmalara baskı yapmaktadırlar (Porter, 1991, s. 89, 94). Bu bulgulardan yola çıkarak Tablo 4.1’de talep koşulları açısından GSYH ortalama yıllık büyüme hızı % ve eğitime katılım oranı (% 15-24 yaş aralığı) belirlenmiştir. Eğer bir ülke ihracatını az sayıda ülkeye gerçekleştiriyorsa, o ülkenin ihracat pazarlarındaki çeşitlilik oldukça azdır. Bir ülkenin ihracatında gerçekleştirdiği yüksek oranlar, ihracatın en çok yapıldığı ilk üç ülke hariç, karşı karşıya yaptığı toplam ihracatlar, oldukça çeşitli bir dış talebin oluşumuna neden olur (Moon vd., 1998, s. 143). Benzer yaklaşımla Tablo 4.2’de toplam gıda ihracatının GSMH içindeki yeri ve ihracatın çeşitliliği (gıda sanayi ihracatı-en çok ihracat yapılan ilk üç ülke hariç) % olarak belirlenmiştir.

İlgili ve destekleyici endüstriler incelendiği zaman, bu endüstrilerin firmalarla değer zincirinde koordineli bir şekilde paylaşım içerisinde olduğu gözlenmektedir (Porter, 1991, s. 105). Taşıma ve iletişim sektörleri ise destekleyici endüstriler açısından, imalat sanayileri için önemli rol teşkil etmektedir (Moon vd., 1998, s. 143). Bu nedenle Tablo 4.1’de taşıma sektöründe otoyol uzunlukları ve iletişim sektörü açısından da telefona erişim verilerine yer verilmiştir. Tablo 4.2’de ise havayolu ile taşınan yolcu sayısı (1000 kişi), uluslar arası giden telefon görüşmeleri (1000 dakika) verilerine yer verilmiştir.

Rekabet üstünlüğünü etkileyen dördüncü faktör ise firma stratejisi, yapısı ve rekabetçiliğidir. Bu faktör yerel rekabetin yapısına uygun olarak firmaların yaratıldığı, organize edildiği ve yönetildiği bir etken olarak ortaya çıkar (Porter, 1991, s. 107). Porter (1991) çalışmasında rekabetçilik açısından, yerel rakiplerin yabancı rakiplere nazaran daha büyük bir üstünlük sağladığını belirtmiştir. Bu teori büyük ekonomiler açısından doğru olsa

da; Kanada, Kore ve Singapur gibi gelişen ekonomiler açısından çok doğru bir tespit değildir. Örneğin Kore ve Singapur'da yerel birçok firma uluslar arası alanda daha rekabetçi bir konumda yer almaktadır (Moon vd., 1998, s. 144). Firma stratejisi, yapısı ve rekabetçilik açısından, değer olarak ölçüm yapmak oldukça zor olduğundan, Tablo 4.1'de yurtiçi bağımsız değişken olarak, ticaret özgürlüğü ve mülkiyet haklarına yer verilmiştir. Tablo 4.2' de ise uluslar arası bağımsız değişken olarak ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansman özgürlüğü belirlenmiştir.

Tablo 4.1: Yurtdışı Bağımsız Değişkenler (2005 yılı verileri)

	Faktör Koşulları	Türkiye	Almanya	İtalya	İspanya	Hollanda	Fransa
Basit	İmalat sanayindeki ücretler (saat başı ücret/avro) ¹	3,32	15.60	9,79	12,4	18.50	16.77
Gelişmiş	Gıda, içecek ve tütün sanayindeki Ar-Ge personeli sayısı ²	480	2486	963	2234	2600	4475
	Talep Koşulları						
Büyüklik	GSYİH ortalama yıllık büyüme hızı (%) ³	13,51	4,86	3,32	7,22	5,92	5,77
Sofistikasyon	Eğitime katılım oranı % (15-24 yaş aralığı) ⁴	28,2	64,9	55	55	63,7	59,1
	İlgili ve Destekleyici Endüstriler						
Taşıma	Otoyol uzunlukları (km) ⁵	1 851	12 044	6 478	10 286	2 342	10 486
Haberleşme	Telefona erişim (her yüz kişi başına telefon erişebilirliği-hattı) ⁶	89	156,4	174,6	154,8	161,5	136,1
	Firma Stratejisi, Yapısı Ve Rekabet						
Rekabetçilik	Ticaret Özgürlüğü (Business Freedom) ⁷	55.0	70.0	70.0	70.0	70.0	70.0
	Mülkiyet Hakları (Property Rights) ⁷	50.0	90.0	70.0	70.0	90.0	70.0

Kaynaklar:

<http://laborsta.ilo.org/>¹http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database²<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>³http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_thpar&lang=en⁴<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/transport/data/database>⁵<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>⁶<http://www.heritage.org/Index/>⁷

Tablo 4.2: Uluslar arası Bağımsız Değişkenler (2005 verileri)

	Faktör Koşulları	Türkiye	Almanya	İtalya	İspanya	Hollanda	Fransa
Basit	Dışarı çıkan doğrudan yabancı yatırımlar (milyon ABD \$) ¹	1064	68834	41795	41804	135723	114964
Gelişmiş	İçeri giren doğrudan yabancı yatırımlar (milyon ABD \$) ¹	10026	41943	19959	25005	47666	84887
	Talep Koşulları						
Büyüklik	Toplam gıda ihracatının GSMH içindeki payı (%) ²	0,7	0,81	0,79	0,77	3,17	1,11
Sofistikasyon	İhracatın çeşitliliği (%) ³	28,98	67,71	42,85	38,18	42,29	40,66
	İlgili ve Destekleyici Endüstriler						
Taşıma	Havayolu ile taşınan yolcu sayısı (1000 kişi) ⁴	54526	145977	87906	143680	46433	107955
Haberleşme	Uluslar arası giden telefon görüşmeleri(1000 dakika) (2001 yılı verileri alınmıştır) ⁵	675675	8386000	5021419	3178612	2600000	5302000
	Firma Stratejisi, Yapısı ve Rekabet						
Rekabetçilik	Ticaret Özgürlüğü (Trade Freedom) ⁶	76.0	80.2	80.2	80.2	80.2	80.2
	Yatırım Özgürlüğü (Investment Freedom) ⁶	50.0	90.0	70.0	70.0	90.0	70.0
	Finansal Özgürlüğü (Financial Freedom) ⁶	30.0	50.0	70.0	70.0	90.0	50.0

Kaynaklar:

<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>¹ <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>²<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>³ <http://www.ambar.com.tr/sektorel/26/Hava/34740.html>⁴<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/transport/data>⁵http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/information_society/data/database⁵<http://www.heritage.org/Index/>⁶

4.3. Çift Elmas Model'ine Yön Veren Endeks Değerlerinin Hesaplanması

Tablo 4.1'de belirtilen yurtiçi bağımsız değişkenler, Tablo 4.3'de yurtiçi bağımsız rekabetçilik endeksine dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm için, seçilmiş ülkelerin belirlenmiş değişkenleri arasında en yüksek değere sahip değişkene "100" değeri verilmiştir. Diğer ülke değişkenleri ise "en yüksek değere" göre orantılanmıştır. Örneğin imalat sanayindeki saat başı ücretler incelediğinde, en yüksek değere sahip Hollanda'ya (18.50 saat/euro) "100" değeri verilirken, orantı kurularak en düşük değere sahip olan Türkiye'ye (3.32 saat/euro) "17.94" değeri verilmiştir. Faktör koşulları, talep koşulları, destekleyici endüstriler ve firma stratejisi ve yapısı altında incelenen tüm yurtiçi bağımsız verileri benzer şekilde rekabetçilik endeksine dönüştürülmüştür. Ayrıca çift elmas modelinde kullanılmak üzere tüm bağımsız değişkenlerin ortalama değerleri alınmıştır (Tablo 4.3).

Tablo 4.3: Yurtiçi Rekabetçilik Endeksi

	Türkiye	Almanya	İtalya	İspanya	Hollanda	Fransa
<u>Faktör Koşulları</u>						
İmalat Sanayindeki Ücretler	17.94	84.32	52.91	67.02	100	90.64
Gıda sanayi, içecek sanayi ve tütün sanayindeki R&D personel sayısı	10,72	55.55	21.51	49.92	58.10	100
Ortalama	14.33	69.93	37.21	58.47	79.05	95.32
<u>Talep Koşulları</u>						
GSYİH ortalama yıllık büyüme hızı (%)	100	35.97	24.57	53.44	43.81	42.70
Eğitime katılım oranı % (15-24 yaş aralığı)	43.45	100	84.74	84.74	98.15	91.06
Ortalama	71.72	67.98	54.65	69.09	70.98	66.88
<u>İlgili ve Destekleyici Endüstriler</u>						
Otoyol uzunlukları (km)	15.36	100	53.78	85.40	19.44	87.06
Telefona erişim (her yüz kişi başına telefon erişebilirliği-hattı)	50.97	89.57	100	88.65	92.49	77.94
Ortalama	33.16	94.78	76.89	87.02	55.96	82.5
<u>Firma Stratejisi, Yapısı Ve Rekabet</u>						
Ticaret Serbestliği	78.57	100	100	100	100	100
Mülkiyet Hakları	55.55	100	77.77	77.77	100	77.77
Ortalama	67.06	100	88.88	88.88	100	88.88

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 4.4'deki uluslar arası rekabetçilik endeks değerleri ise, Tablo 4.2' deki uluslar arası bağımsız değişkenlerden elde edilmiştir. Yurtiçi bağımsız endeks değerlerinin elde edilmesindeki yöntem aynı şekilde uygulanmıştır. En yüksek ülkede değişkenine "100" değeri verilmiş ve aynı başlık altındaki diğer tüm ülke değişkenleri, en yüksek değere göre orantılanmıştır. Örneğin, hava yolu ile taşınan yolcu sayısına en yüksek (145977) değeri ile Almanya olduğundan, bu değer endekste "100" ile belirtilmiştir. En düşük değere sahip olan

ülke (54526) değeri ile Türkiye olduğundan, bu değer endekste 37.35 olarak dönüştürülmüştür. Tüm bu endekslerin, uluslararası elmas modelinde kullanılmak üzere ortalama değerleri alınmıştır (Tablo 4.4).

Tablo 4.4: Uluslar arası Rekabetçilik Endeksi

	Türkiye	Almanya	İtalya	İspanya	Hollanda	Fransa
<u>Faktör Koşulları</u>						
Dışarı çıkan doğrudan yabancı yatırımlar (milyon ABD \$)	0.78	50.71	30.79	30.80	100	84.70
İçeri giren doğrudan yabancı yatırımlar (milyon ABD \$)	11,81	49.41	23.51	29.45	56.15	100
Ortalama	6,29	50.06	27.15	30,12	78,07	92.35
<u>Talep Koşulları</u>						
Toplam gıda ihracatının GSMH içindeki payı (%)	22,08	25.55	24.92	24.29	100	35.01
İhracatın çeşitliliği	42.80	100	63.28	56.38	62.45	60.05
Ortalama	32.44	62.77	44.1	40.33	81.22	47.53
<u>İlgili ve Destekleyici Endüstriler</u>						
Havayolu ile taşınan yolcu sayısı (1000 kişi)	37.35	100	60.21	98.42	31.80	73.95
Uluslar arası giden telefon görüşmeleri (1000 dakika)	8,05	100	59.87	37.90	31	63.22
Ortalama	21,70	100	60.04	68.16	31.4	68.58
<u>Firma Stratejisi, Yapısı ve Rekabet</u>						
Ticaret Özgürlüğü	94.76	100	100	100	100	100
Yatırım Özgürlüğü	55.55	100	77.77	77.77	100	77.77
Finansal Özgürlük	33.33	55.55	77.77	77.77	100	55.55
Ortalama	61.21	85.18	85.18	85.18	100	77.77

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Çift elmas modelinde, ülkelerin rekabetçilik düzeylerinin incelenebilmesi için başlıca iki endeks değeri üzerinde durulacaktır. Bunlardan ilki yurtiçi bağımsız değişkenlerin oluşturduğu yurtiçi endeksi ile, hem yurtiçi hem de uluslararası bağımsız değişkenlerin oluşturduğu uluslar arası endeks değerleridir. Bu endeks değerlerinin ortalaması yurtiçi ve uluslar arası elmas modelini oluşturmaktadır. Özetle, Tablo 4.3'deki faktör koşulları altında yer alan iki değişkenin endeks değerlerinin ortalaması, o ülkenin faktör koşulları açısından yurtiçi rekabetçilik endeks değerini, kısaca yurtiçi elmas modelini oluştururken, aynı ülkenin faktör koşulları altında yer alan uluslar arası iki değişkenlerin endeks değerleri ortalaması (Tablo 4.4) ile yurtiçi değişkenlerin endeks değerleri ortalamasının toplamı da, uluslar arası endeks değerini, yani faktör koşulları açısından uluslararası elmas modelini oluşturmaktadır. Tablo 4.5'de bu değerlere yer verilmiştir.

Tablo 4.5: Ülkeler Bazında Elmas Modelinin Genel Rekabetçilik Endeksi

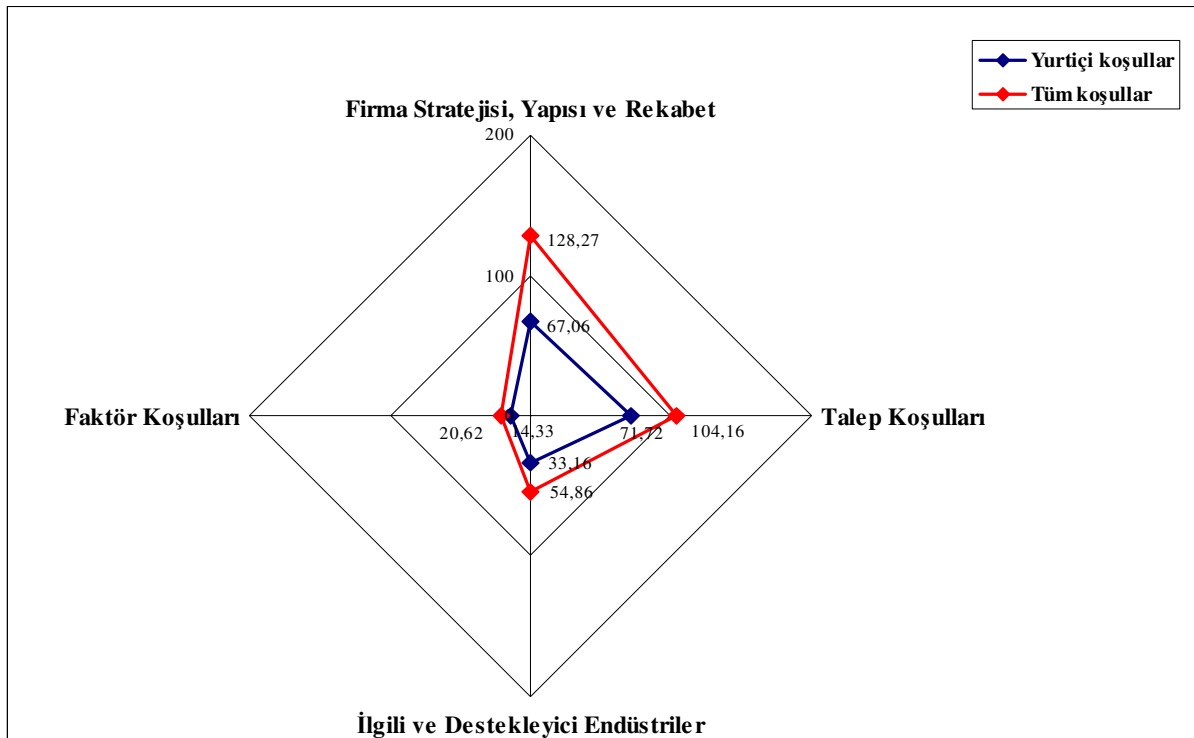
	Türkiye	Almanya	İtalya	İspanya	Hollanda	Fransa
Faktör Koşulları						
Yurt içi endeksler	14.33	69.93	37.21	58.47	79.05	95.32
Yurt dışı endeksler	6,29	50.06	27.15	30,12	78,07	92.35
Uluslar arası endeksler (yurtiçi + yurt dışı)	20.62	119,99	64.36	88.59	157.12	187.67
Talep Koşulları						
Yurt içi endeksler	71.72	67.98	54.65	69.09	70.98	66.88
Yurt dışı endeksler	32.44	62.77	44.1	40.33	81.22	47.53
Uluslar arası endeksler (yurtiçi + yurt dışı)	104.16	125.75	98.75	109.42	152.2	114.41
İlgili ve Destekleyici Endüstriler						
Yurt içi endeksler	33.16	94.78	76.89	87.02	55.96	82.5
Yurt dışı endeksler	21,70	100	60.04	68.16	31.4	68.58
Uluslar arası endeksler (yurtiçi + yurt dışı)	54.86	194.78	136.93	155.18	87.36	151.08
Firma Stratejisi, Yapısı ve Rekabet						
Yurt içi endeksler	67.06	100	88.88	88.88	100	88.88
Yurt dışı endeksler	61.21	85.18	85.18	85.18	100	77.77
Uluslar arası endeksler (yurtiçi + yurt dışı)	128.27	185.18	174.06	174.06	200	166.65

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

4.4. Ülkelerin Çift Elmas Modelleri

Çalışmanın bu aşamasında Türkiye (1. grup) ile belirlenmiş Avrupa Birliği ülkeleri (Almanya, İtalya, Fransa, Hollanda, İspanya (2. grup) gıda sanayileri açısından karşılaştırmalı rekabet güçleri çift elmas modeli ile incelenecektir.

Şekil 4.3’de Türkiye’nin çift elmas modeli gösterilmiştir. Tablo 4.5’de oluşturulmuş olan endeks değerleri; faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler ve firma stratejisi, yapısı ve rekabet eksenleri üzerine yerleştirilmiştir. Yurtiçi endeks değerleri ile mavi şekil, yurtiçi ve uluslar arası endeks değerlerinin toplanması sonucu elde edilen toplam endeks değerleriyle de kırmızı şekil elde edilmiştir. Maviyle belirlenmiş şekil Türkiye’nin yerel elmas modelini oluştururken, kırmızıyla belirlenmiş şekil Türkiye’nin uluslar arası elmas modelini göstermektedir.

Şekil 4.3: Türkiye'nin Çift Elmas Modeli

Türkiye ile Almanya'nın elmas modelleri karşılaştırıldığında, hem yurtiçi hem de uluslar arası değişkenler açısından Almanya'nın Türkiye'den daha rekabetçi bir konumda olduğu görülmektedir (Şekil 4.3, Şekil 4.4).

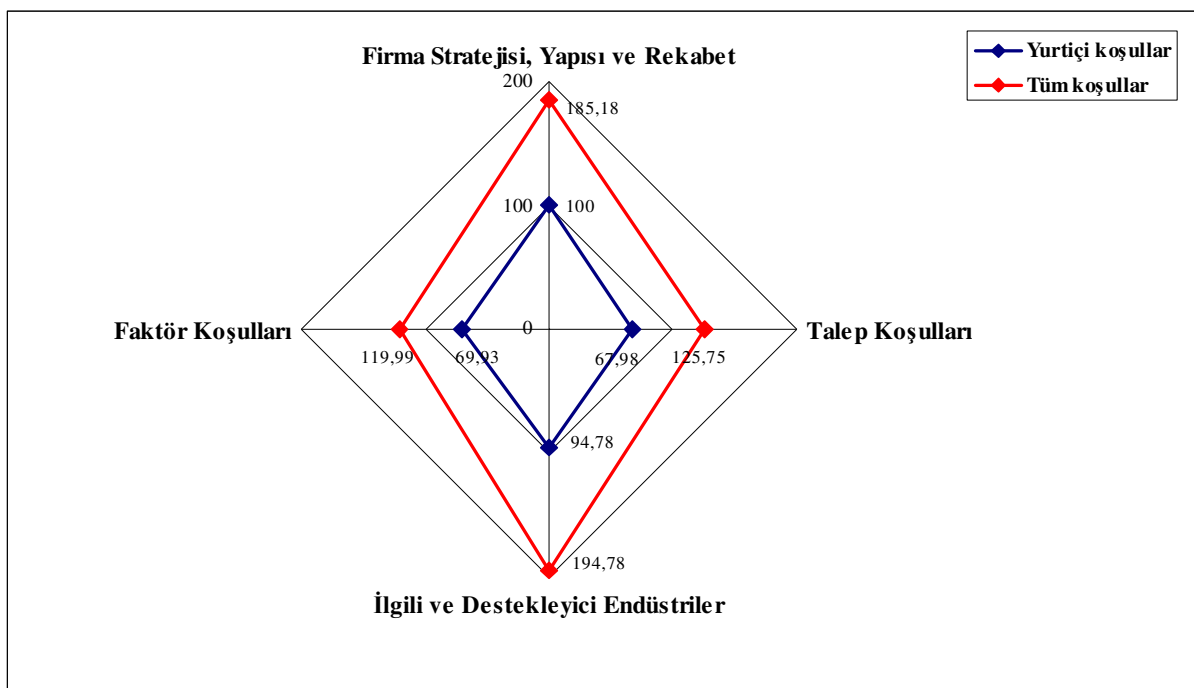
Faktör koşullarını açısından, yurtiçi değişkenlere göre, Almanya'da imalat sanayinde saat başı ücret 15.60 Euro, Türkiye'de saat başı ücret 3.32 Euro'dur. Almanya'da gıda sanayi içerisinde Ar-Ge departmanında çalışan sayısı 2486, Türkiye'de Ar-Ge departmanında çalışan sayısı ise 480'dir (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenlere göre, Türkiye'nin dışarı çıkan doğrudan yabancı yatırımları 1064 milyon dolar, Almanya'nın ise 6883 milyon dolardır. İçeri giren doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye'de 10026 milyon dolar, Almanya'da 41943 milyon dolardır (Tablo 4.2).

Talep koşulları açısından, yurtiçi değişkenlere göre, 2004-2005 yılları arasında GSYİH ortalama yıllık büyüme hızı Türkiye'de % 13.51, Almanya'da % 4.86'dır. Diğer yandan eğitime katılım oranı (15-24 yaş aralığı) Türkiye için % 28.2, Almanya için % 64.9'dur (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenlere göre, toplam gıda ihracatının GSMH içindeki payı Türkiye için % 0.7, bu değer Almanya için % 0.81'dir. Diğer bir değişken olan ihracatın çeşitliliği Türkiye'de % 28.98, Almanya'da % 67.71'dir (Tablo 4.2).

Burada, Türkiye yurtiçi talep koşulları açısından Almanya ile rekabet edebilir düzeyde bulunurken, uluslar arası talep koşulları açısından Almanya Türkiye'den daha rekabetçi bir konumda bulunmaktadır. Farklı bir değişken olan insanların eğitim düzeylerinin de ülkelerin rekabet düzeylerine olan etkisi burada net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

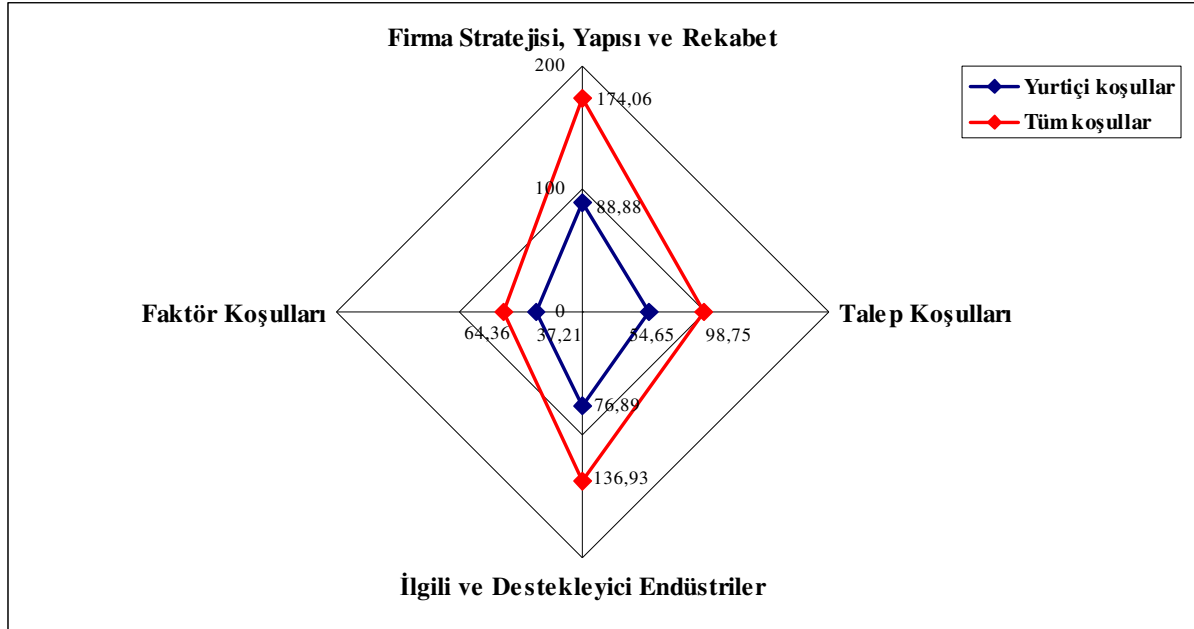
İlgili ve destekleyici endüstriler açısından, yurtiçi değişkenlere göre Türkiye'de otoyol uzunluğu 1851 km, Almanya'da otoyol uzunluğu 12044 km'dir. Telefona erişim (her yüz kişi başına telefon erişebilirliği-hattı) Türkiye'de 89, Almanya'da 156.4'dür (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenlere göre, havayolu ile taşınan yolcu sayısı (1000 kişi), Türkiye'de 54526, Almanya'da 145977'dir. Uluslar arası giden telefon görüşmeleri (1000 dakika) Türkiye'de 675675, Almanya'da 8386000'dir (Tablo 4.2). Özetle Almanya ilgili ve destekleyici endüstrilerde hem yurtiçi hem de uluslar arası alanda Türkiye'den daha rekabetçi bir konumdadır. İletişim ve ulaşım gibi farklı sanayilerin rekabetçilik üzerine etkisi burada görülmektedir.

Firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından, yurtiçi değişkenlere göre, Almanya'da ticaret özgürlüğü 70.0, Türkiye'de 55.0'dir. Mülkiyet hakları özgürlüğü Almanya'da 90.0, Türkiye'de 50.0'dır (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenlere göre ise, Türkiye için ticaret özgürlüğü 76.0, Almanya için 80.2; yatırım özgürlüğü Türkiye için 50.0, Almanya için 90.0; finansal özgürlük Türkiye için 30.0, Almanya için 50.0'dir (Tablo 4.2).

Şekil 4.4: Almanya'nın Çift Elmas Modeli

Türkiye sadece talep koşulları açısından Almanya ile rekabet edebilir düzeyde bulunurken, diğer koşullar açısından rekabet düzeyi oldukça düşüktür. Almanya'nın Türkiye'ye karşı rekabet üstünlüğünü, yurtiçi ve uluslar arası koşullar açısından değerlendirdiğimizde, en çok ilgili ve destekleyici endüstriler alanında bu etkinin belirginleştiği görülmektedir.

Şekil 4.5: İtalya'nın Çift Elmas Modeli

İtalya ve Türkiye'nin elmas modelleri karşılaştırıldığında, İtalya'nın hem yurtiçi hem de uluslararası değişkenler açısından İtalya'nın Türkiye'den daha rekabetçi bir konumda olduğu görülmektedir (Şekil 4.3, Şekil 4.5).

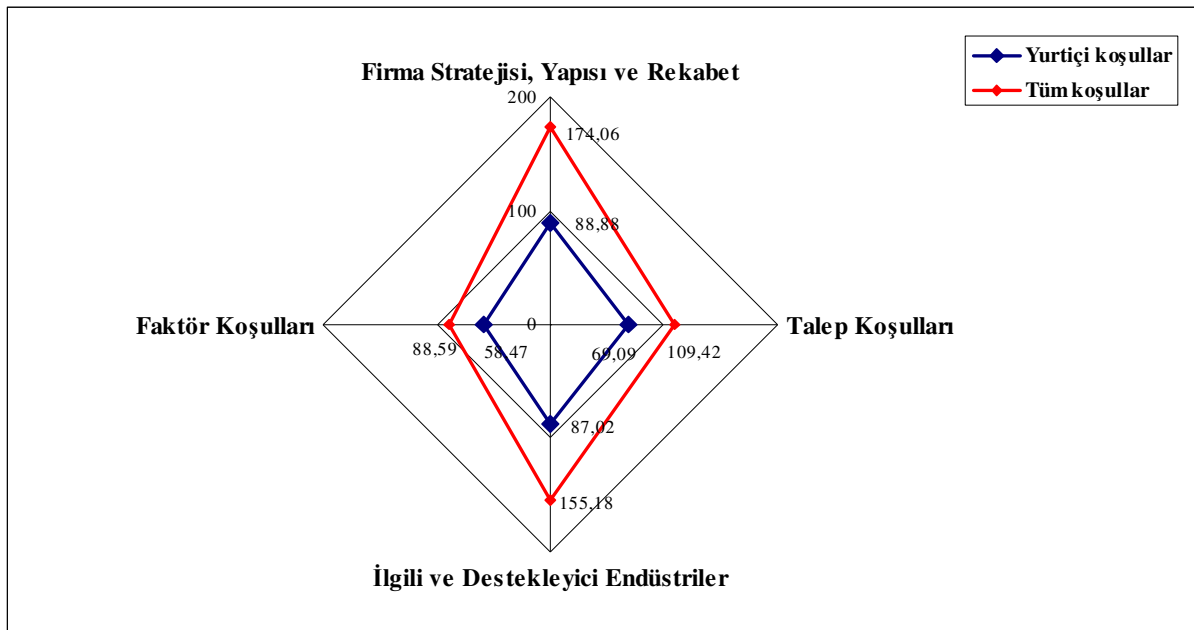
Faktör koşulları değerlendirildiğinde, yurtiçi değişkenlere göre; İtalya'nın imalat sanayinde saat başı ücreti 9.79 Euro, Türkiye'nin saat başı ücreti 3.32 Euro'dur. İtalya'da gıda sanayi içerisinde Ar-Ge departmanında çalışan sayısı 963, Türkiye'de Ar-Ge departmanında çalışan sayısı ise 480'dir (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenlere göre, Türkiye'nin dışarı çıkan doğrudan yabancı yatırımları 1064 milyon dolar, İtalya'nın 4795 milyon dolardır. İçeri giren doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye'nin 10026 milyon dolar, İtalya'nın 19959 milyon dolardır (Tablo 4.2).

Talep koşulları açısından, yurtiçi değişkenlere göre, 2004-2005 yılları arasında Türkiye'deki GSYİH ortalama yıllık büyüme hızı % 13.51, İtalya'nın % 3.32'dir. Diğer yandan eğitime katılım oranı (15-24 yaş aralığı), Türkiye için %28.2, İtalya için %55'dir (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenlere göre, toplam gıda ihracatının GSMH içindeki payı Türkiye için % 0.7, İtalya için %0.79'dur. Diğer bir değişken olan ihracatın çeşitliliğinde ise Türkiye % 28.98, İtalya % 42.85'dir (Tablo 4.2).

İlgili ve destekleyici endüstriler açısından, yurtiçi değişkenlere göre, Türkiye’de otoyol uzunluğu 1851 km, İtalya’da otoyol uzunluğu 6478 km’dir. Telefona erişim (her yüz kişi başına telefon erişebilirliği-hattı) Türkiye’de 89 , İtalya’da 174.6’dır (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenlere göre, havayolu ile taşınan yolcu sayısı (1000 kişi), Türkiye’de 54526, İtalya’da 87906’dır. Uluslar arası giden telefon görüşmeleri (1000 dakika) Türkiye’de 675675, İtalya’da 5021419’dır (Tablo 4.2).

Firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından, yurtiçi değişkenlere göre, İtalya’da yurtiçi ticaret özgürlüğü 70.0, Türkiye’de 55.0’dır. Mülkiyet hakları özgürlüğü İtalya’da 70.0, Türkiye’de 50.0’dır (Tablo 4.1) Uluslar arası değişkenlere göre ise, Türkiye için ticaret Özgürlüğü 76.0, İtalya için 80.2; yatırım özgürlüğü Türkiye için 50.0, İtalya için 70.0; finansal özgürlük Türkiye için 30.0, İtalya için 70.0’dır (Tablo 4.2).

İtalya’nın Türkiye’ye karşı rekabet üstünlüğünün, yurtiçi ve uluslar arası koşullar açısından, en fazla ilgili ve destekleyici endüstriler alanında belirginleştiği görülmektedir.

Şekil 4.6: İspanya'nın Çift Elmas Modeli

İspanya ve Türkiye'nin elmas modelleri karşılaştırıldığında, İspanya'nın hem yurtiçi hem de uluslararası değişkenler açısından İspanya'nın Türkiye'den daha rekabetçi bir konumda olduğu görülmektedir (Şekil 4.3, Şekil 4.6).

Faktör koşullarını açısından, yurtiçi değişkenlere göre; İspanya'nın imalat sanayinde saat başı ücret 12.4 Euro, Türkiye’de saat başı ücret 3.32 Euro’dur. İspanya’da gıda sanayi içerisinde Ar-Ge departmanında çalışan sayısı 2234, Türkiye’de Ar-Ge departmanında çalışan sayısı ise 480’dir (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenler açısından, Türkiye’nin dışarı çıkan

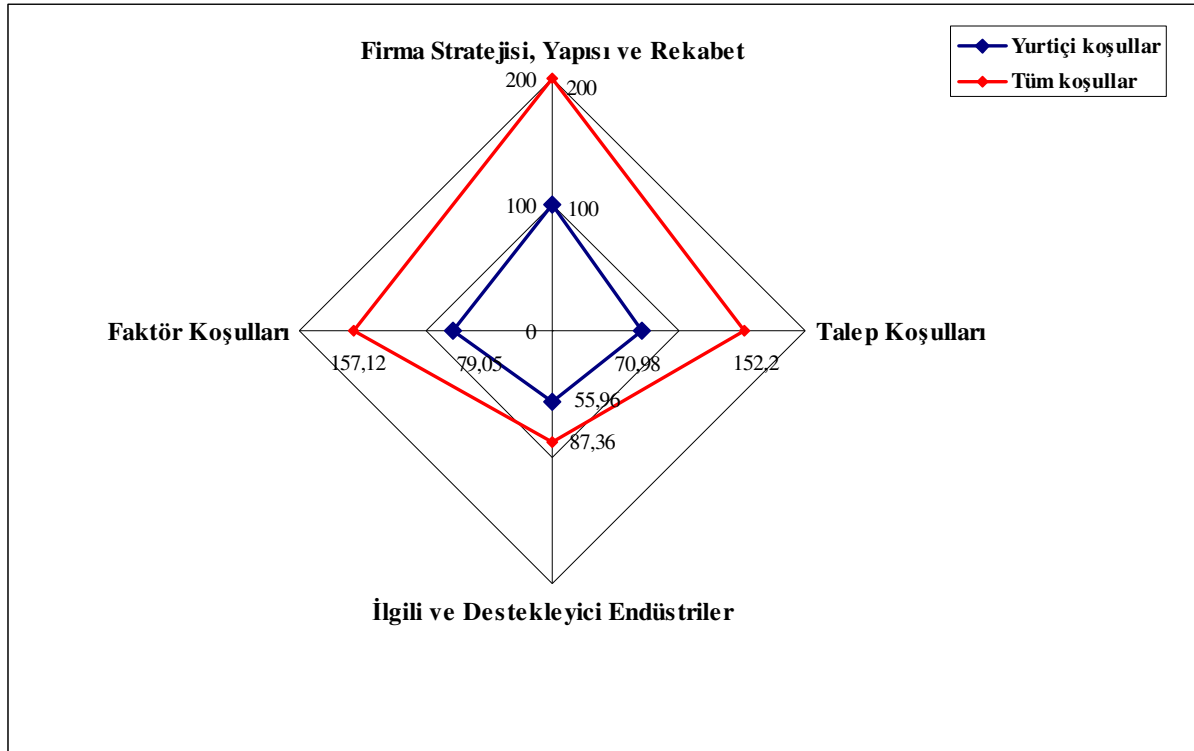
doğrudan yabancı yatırımları 1064 milyon dolar, İspanya'nın 41804 milyon dolardır. İçeri giren doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye'de 10026 milyon dolar, İspanya'da 25005 milyon dolardır (Tablo 4.2).

Talep koşulları açısından, yurtiçi değişkenlere göre, 2004-2005 yılları arasında Türkiye'deki GSYİH ortalama yıllık büyüme hızı % 13.51, İspanya'da % 7.22'dir. Eğitime katılım oranı (15-24 yaş aralığı), Türkiye için % 28.2, İspanya için % 55'dur (Tablo 4.1). Uluslar arası talep koşullarını incelediğimiz zaman ise, toplam gıda ihracatının GSMH içindeki payı Türkiye için % 0.7, İspanya için % 0.77'dir. Diğer bir değişken olan ihracatın çeşitliliği, Türkiye'de % 28.98, İspanya'da % 38.18'dir (Tablo 4.2).

İlgili ve destekleyici endüstriler açısından, yurtiçi değişkenlere göre, Türkiye'de otoyol uzunluğu 1851 km, İspanya'da otoyol uzunluğu 10286 km'dir. Telefona erişim (her yüz kişi başına telefon erişebilirliği-hattı) Türkiye'de 89, İspanya'da 154.8'dir (Tablo 4.1). Uluslararası verilerde ise, havayolu ile taşınan yolcu sayısı (1000 kişi), Türkiye'de 54526, İspanya'da 143680'dir. Uluslar arası giden telefon görüşmeleri (1000 dakika) Türkiye'de 675675, İspanya'da 3178612'dir (Tablo 4.2).

Firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından, yurtiçi değişkenlere göre, İspanya'da yurtiçi ticaret özgürlüğü 70.0, Türkiye'de 55.0'dır. Mülkiyet hakları özgürlüğü İspanya'da 70.0, Türkiye'de 50.0'dır (Tablo 4.1) Uluslar arası değişkenlere göre ise, Türkiye için ticaret Özgürlüğü 76.0, İspanya için 80.2; yatırım özgürlüğü Türkiye için 50.0, İspanya için 70.0; finansal özgürlük Türkiye için 30.0, İspanya için 70.0'dir (Tablo 4.2).

İspanya'nın Türkiye'ye karşı rekabet üstünlüğünün, yurtiçi ve uluslar arası koşullar açısından, en fazla ilgili ve destekleyici endüstriler alanında belirginleştiği görülmektedir.

Şekil 4.7: Hollanda'nın Çift Elmas Modeli

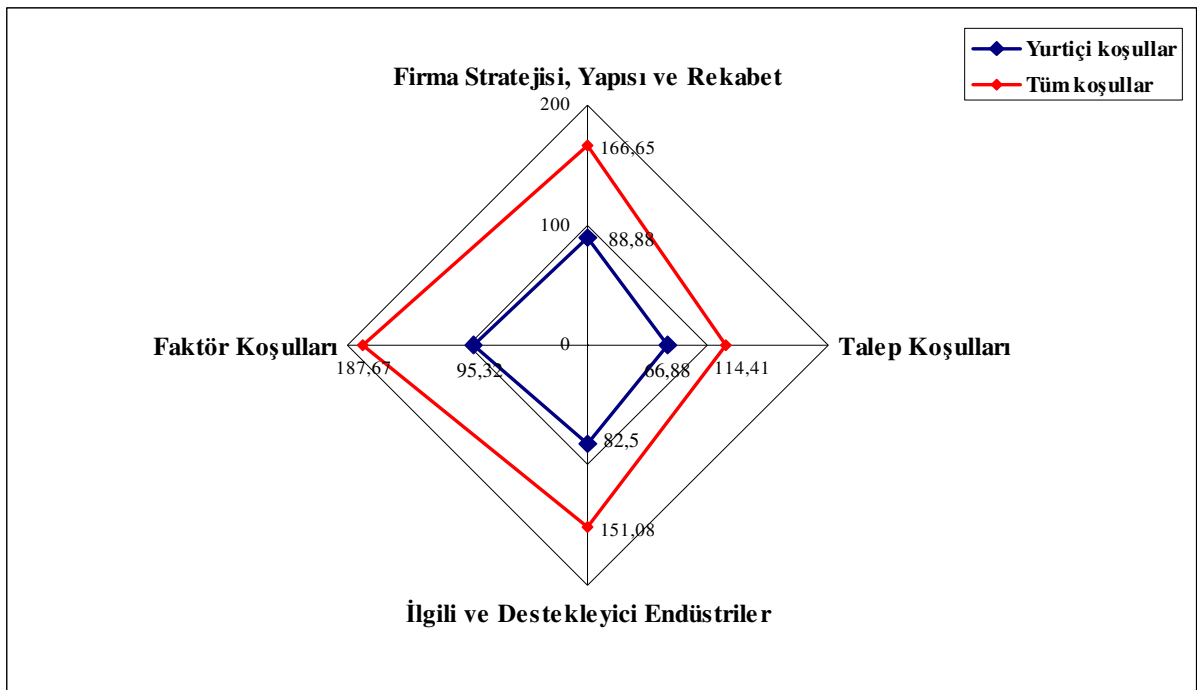
Hollanda ve Türkiye'nin elmas modelleri karşılaştırıldığında, hem yurtiçi hem de uluslararası değişkenlere göre Hollanda'nın Türkiye'den daha rekabetçi bir konumda olduğu görülmektedir (Şekil 4.3, Şekil 4.7).

Faktör koşullarını açısından, yurtiçi değişkenlere göre; Hollanda'nın imalat sanayinde saat başı ücreti 18.50 Euro, Türkiye'nin saat başı ücreti 3.32 Euro'dur. Hollanda'da gıda sanayi içerisinde Ar-Ge departmanında çalışan sayısı 2600, Türkiye'de Ar-Ge departmanında çalışan sayısı ise 480'dir (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenler açısından, Türkiye'nin dışarı çıkan doğrudan yabancı yatırımları 1064 milyon dolar, Hollanda'nın 41804 milyon dolardır. İçeri giren doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye'nin 10026 milyon dolar, Hollanda'nın 25005 milyon dolardır (Tablo 4.2). Talep koşulları açısından, yurtiçi değişkenlere göre, 2004-2005 yılları arasında Türkiye'deki GSYİH ortalama yıllık büyüme hızı % 13.51, Hollanda'da 5.92'dir. Eğitime katılım oranı (15-24 yaş aralığı), Türkiye için %28.2, Hollanda için %63.7'dir (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenler açısından, toplam gıda ihracatının GSMH içindeki payı Türkiye için % 0.7, Hollanda için % 3.17'dir. Diğer bir değişken olan ihracatın çeşitliliğinde ise Türkiye % 28.98, Hollanda ise % 42.29'dir (Tablo 4.2).

İlgili ve destekleyici endüstriler açısından, yurtiçi değişkenlere göre, Türkiye’de otoyol uzunluğu 1851 (km), Hollanda’da otoyol uzunluğu 2342 km’dir. Telefona erişim (her yüz kişi başına telefon erişebilirliği-hattı) Türkiye’de 89, Hollanda’da 161.5’dir (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenler açısından, havayolu ile taşınan yolcu sayısı (1000 kişi), Türkiye’de 54526, Hollanda’da 46433’dir. Uluslar arası giden telefon görüşmeleri (1000 dakika) Türkiye’de 675675, Hollanda’da 2600000’dir (Tablo 4.2).

Firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından, yurtiçi değişkenlere göre, Hollanda’da yurtiçi ticaret özgürlüğü 70.0, Türkiye’de 55.0’dır. Mülkiyet hakları özgürlüğü Hollanda’da 90.0, Türkiye’de 50.0’dır (Tablo 4.1) Uluslar arası değişkenlere göre ise, Türkiye için ticaret Özgürlüğü 76.0, Hollanda için 80.2; yatırım özgürlüğü Türkiye için 50.0, Hollanda için 90.0; finansal özgürlük Türkiye için 30.0, Hollanda için 90.0’dır (Tablo 4.2).

Hollanda’nın Türkiye’ye karşı rekabet üstünlüğünün, yurtiçi ve uluslar arası koşullar açısından, en çok faktör koşullarında etkin olduğu görülmektedir.

Şekil 4.8: Fransa'nın Çift Elmas Modeli

Fransa ve Türkiye'nin elmas modelleri karşılaştırıldığında, hem yurtiçi hem de uluslararası değişkenlere göre, Fransa'nın Türkiye'den daha rekabetçi bir konumda olduğu görülmektedir (Şekil 4.3, Şekil 4.8).

Faktör koşullarını açısından, yurtiçi değişkenlere göre; Fransa'nın imalat sanayinde saat başı ücreti 16.77 Euro, Türkiye'nin saat başı ücret 3.32 Euro'dur. Fransa'da gıda sanayi

içerisinde Ar-Ge departmanında çalışan sayısı 4475, Türkiye’de Ar-Ge departmanında çalışan sayısı ise 480’dır (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenler açısından bir kıyaslama yapıldığında, Türkiye’nin dışarı çıkan doğrudan yabancı yatırımları 1064 milyon dolar, Fransa’nın 114964 milyon dolardır. İçeri giren doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye için 10026 milyon dolar iken, Fransa için 84887 milyon dolardır (Tablo 4.2)

Talep koşulları açısından, yurtiçi değişkenlere göre, 2004-2005 yılları arasında Türkiye’deki GSYİH ortalama yıllık büyüme hızı % 13.51, Fransa’da 5.77’dır. Eğitime katılım oranı % (15-24 yaş aralığı), Türkiye için 28.2, Fransa için 59.1’dur (Tablo 4.1). Uluslar arası değişkenlere göre, toplam gıda ihracatının GSMH içindeki payı Türkiye için %0.7, Fransa için (%)1.11’dir. Diğer bir değişken olan ihracatın çeşitliliğinde ise Türkiye (%)28.98, Fransa (%)40.66’dır (Tablo 4.2).

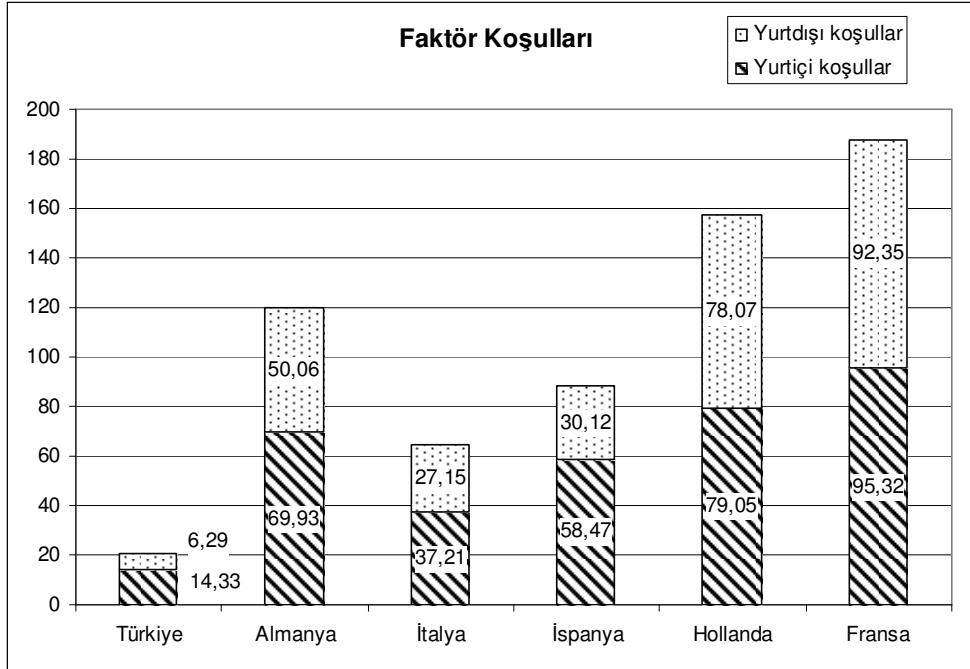
İlgili ve destekleyici endüstriler açısından, yurtiçi değişkenlere göre Türkiye’de otoyol uzunluğu 1851 km, Fransa’da otoyol uzunluğu 10486 km’dir. Telefona erişim (her yüz kişi başına telefon erişebilirliği-hattı) Türkiye’de 89, Fransa’da 136.1’dır (Tablo 4.1). Uluslararası verilerde ise, havayolu ile taşınan yolcu sayısı (1000 kişi), Türkiye’de 54526 iken, Fransa’da 107955’dır. Uluslar arası giden telefon görüşmeleri (1000 dakika) Türkiye’de 675675, Fransa’da 5302000’dır (Tablo 4.2).

Firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından, yurtiçi değişkenlere göre, Fransa’da yurtiçi ticaret özgürlüğü 70.0, Türkiye’de 55.0’dır. Mülkiyet hakları özgürlüğü Fransa’da 70.0, Türkiye’de 50.0’dır (Tablo 4.1) Uluslar arası değişkenlere göre ise, Türkiye için ticaret Özgürlüğü 76.0, Fransa için 80.2; yatırım özgürlüğü Türkiye için 50.0, Fransa için 70.0; finansal özgürlük Türkiye için 30.0, Fransa için 50.0’dır (Tablo 4.2).

Fransa’nın Türkiye’ye karşı rekabet üstünlüğünün, yurtiçi ve uluslar arası koşullar açısından, en çok faktör koşullarında etkin olduğu görülmektedir.

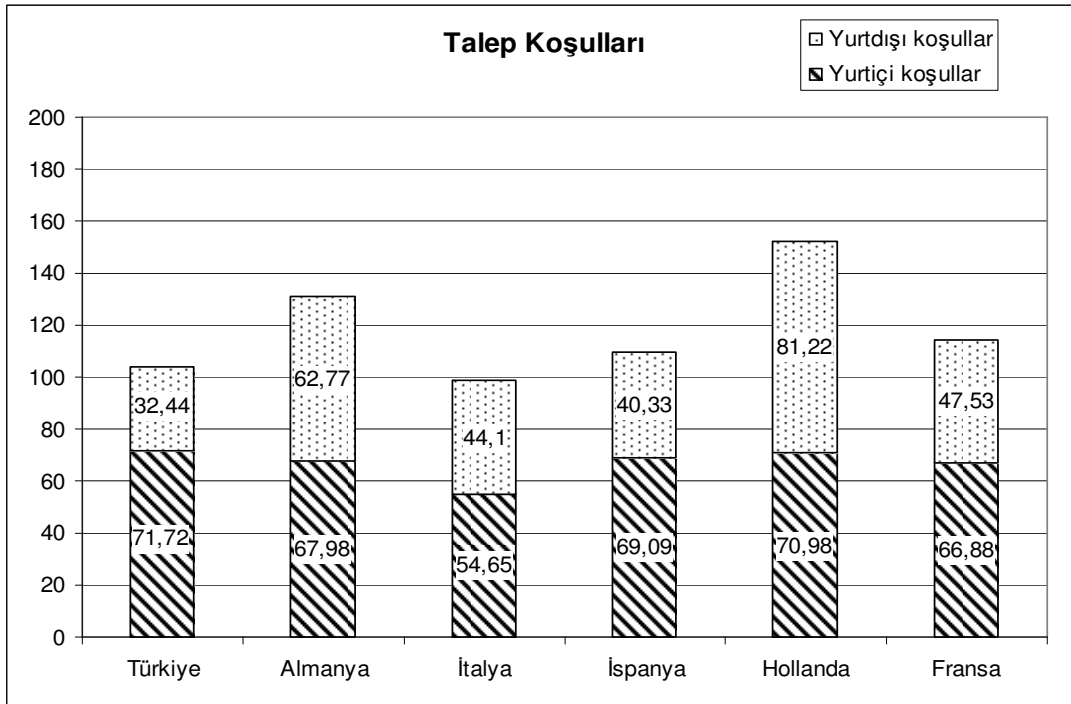
4.5. Tüm Koşullara Göre Ülkelerin Kıyaslanması

Şekil 4.9’de ülkelerin faktör koşulları karşılaştırılmıştır. Bu grafiğe göre, yurtiçi ve yurt dışı faktör koşullarında en yüksek değer Fransa’ya, en düşük değer ise Türkiye’ye aittir.

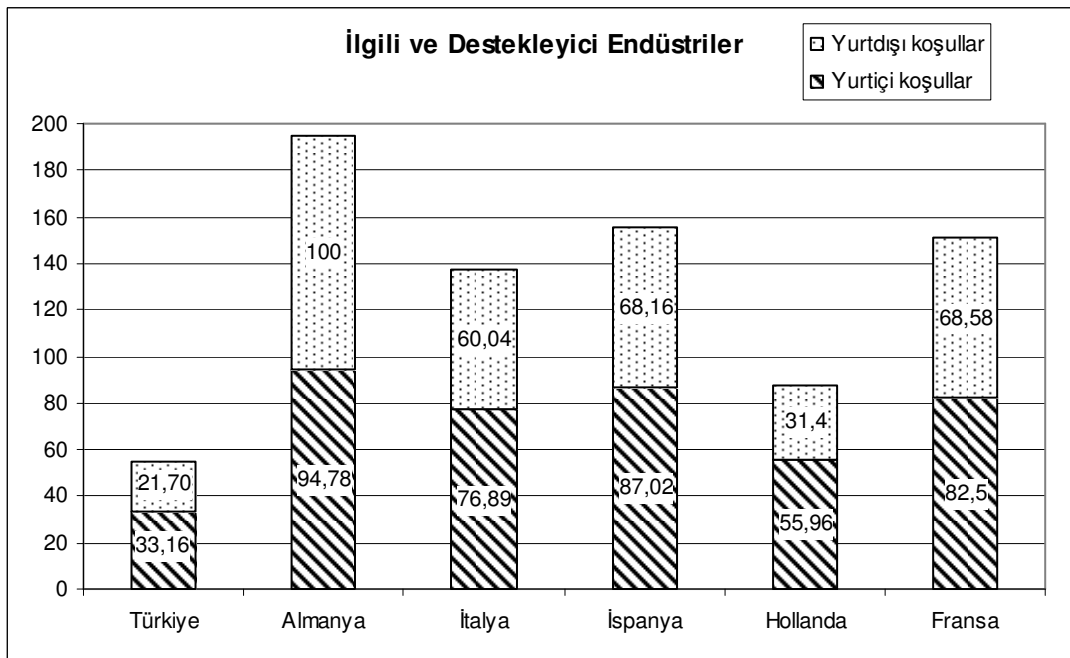
Şekil 4.9: Faktör Koşullarına Göre Ülkelerin Karşılaştırılması

Şekil 4.10’da tüm ülkelerin talep koşulları karşılaştırılmıştır. Bu grafiğe göre, yurtiçi talep koşullarında Türkiye, yurtdışı talep koşullarında Hollanda en yüksek değere sahiptir. Tüm koşullarda ise (yurtiçi+yurtdışı) Hollanda en yüksek değere sahiptir. Yurtiçi talep koşullarında en düşük değer İtalya’ya, yurt dışı talep koşullarında en düşük değer Türkiye’ye aittir.

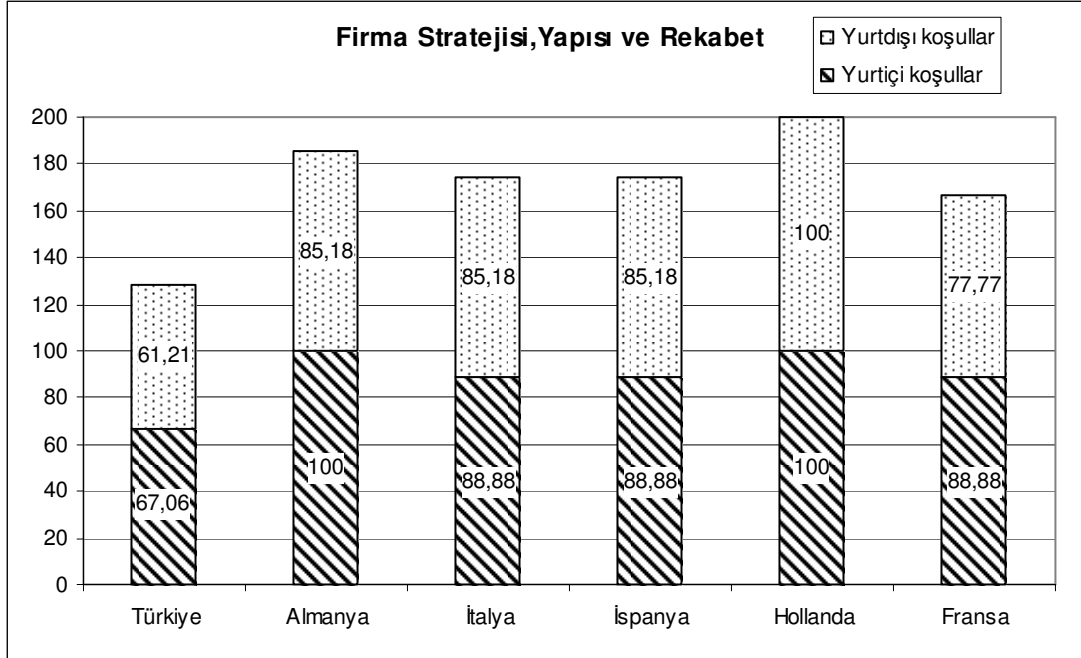
Şekil 4.10: Talep Koşullarına Göre Ülkelerin Karşılaştırılması

Şekil 4.11’de tüm ülkeler ilgili ve destekleyici endüstrilere göre karşılaştırılmıştır. Yurtiçi ve yurtdışı koşullara göre en yüksek değer Almanya’ya, en düşük değer ise Türkiye’ye aittir.

Şekil 4.11: İlgili ve Destekleyici Endüstrilere Göre Ülkelerin Karşılaştırılması

Şekil 4.12’de ülkeler firma stratejisi, yapısı ve rekabet açısından karşılaştırılmıştır. Yurtiçi koşullara göre en yüksek değer Almanya ve Hollanda’ya, en düşük değer Türkiye’ye aittir. Yurtdışı koşullara göre en yüksek değer Hollanda’ya, en düşük değer ise Türkiye’ye aittir.

Şekil 4.12: Firma Stratejisi, Yapısı ve Rekabet’e Göre Ülkelerin Karşılaştırılması

5. SONUÇ

Elmas modeli ülkelerin, firmaların yada organizasyonların rekabet üstünlüğünü belirleyebilmek amacıyla Porter (1991) tarafından ortaya çıkarılmıştır. Günümüzde bu model birçok farklı sektörün rekabetçilik düzeyini belirleyebilmek amacıyla uygulanmaktadır. Çift elmas modeli (Moon vd., 1998) ise elmas modeli temelinde oluşturulmuştur fakat elmas modeline göre daha geniş bir perspektiften rekabetçiliği incelemektedir. Bu çalışmada Türk gıda sanayinin uluslar arası rekabetçilik düzeyi çift elmas modeli kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, gıda sanayinin Türk ekonomisindeki genel yapısı incelenmiştir. Türk gıda sanayi kapasite kullanımı, üretim, istihdam, Ar-Ge, hanehalkı tüketim harcamaları ve büyüme açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca gıda sanayinin alt sektör bazında dış ticaret verilerine odaklanılmıştır. Gıda sanayi Türkiye ekonomisinde, yarattığı istihdam ve dış ticaretteki öneminden dolayı stratejik bir sektör olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, uluslararası ticarete rekabet gücü ölçümüne ve karşılaştırmalı üstünlüğün açıklanmasına zemin oluşturan teorik altyapıya yer verilmiştir. Öncelikle klasik, modern ve yeni dış ticaret teorileri incelenmiştir. Sonraki aşamada rekabet gücünü belirlemek amacıyla kullanılmakta olan yöntemlere değinilmiştir. Bu yöntemlerden ikisi olan elmas ve çift elmas modelleri de ana hatlarıyla bu bölümde anlatılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, elmas, çift elmas modeli ve rekabet gücü uygulamalarını konu eden çalışmalar taranmış ve bu alanda yapılan çalışmaların ana fikir ve sonuçlarına kısaca değinilmiştir. Yine bu bölümde Türkiye’de gıda sanayi rekabet ölçümüne yönelik gerçekleştirilen çalışmaların bir özeti verilmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Türkiye ve seçilmiş beş Avrupa Birliği ülkesinin gıda sanayilerinin rekabet gücü çift elmas modeli kullanılarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Analizler Türk gıda sanayinin yurtiçi ve uluslar arası rekabet gücü açısından karşılaştırılan diğer beş ülkeye göre daha zayıf bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır. Yurtiçi rekabet gücü ölçümü için kullanılan dört bileşenden faktör koşulları Türk gıda sanayinin görece olarak en kötü performansı sergilediği alandır. Faktör koşullarını temsilen analize dahil edilen hem imalat sanayi ücretleri hem de gıda sanayi ar-ge personeli göstergeleri diğer ülkelerden oldukça geridedir. Yurtiçi rekabet gücünü ölçmek için kullanılan diğer bileşen ilgili ve destekleyici endüstrilerin durumudur. Otoyol uzunluğu ve telefona erişim göstergelerinin yer aldığı bu bileşende Türkiye yine görece olarak en düşük konumdadır

ve diğ er ÷lkeler ile arasındaki fark, faktör koşullarındaki kadar fazla olmasa da yine dikkate değ er derecededir. Firma stratejisi ve yapısı bileş eni yurtiçi rekabet gücünü belirlemek için kullanılan üçüncü alandır. Bu alan Türk gıda sanayinin, yine diğ er ÷lkelerden düşük değ erlere sahip olmakla birlikte, görel olarak en iyi performansı gösterdiğ i alandır. Hem ticaret serbestliğ i hem de mülkiyet hakları açısından Türkiye'nin oldukça yol katettiğ i gör÷lmektedir. Yurtiçi rekabet gücünü belirlemek amacıyla kullanılan son bileş en talep koşullarıdır ve burada büyüme hızı ve eğitime katılım oranı göstergeleri yer almaktadır. İkinci göstergede Türkiye en kötü durumdayken, birinci göstergede Türkiye en iyi performansı sergileyen ÷lke konumundadır.

Uluslararası rekabet gücü göstergeleri analizde yine faktör, talep, destekleyici endüstriler ve firma stratejisi ve yapısı koşulları altında gruplandırılmıştır. Türkiye'nin dört grupta da zayıf performans sergilediğ i görel olarak da faktör koşullarında en kötü durumda olduğu gözlenmektedir. Burada ele alınan dışarı çıkan ve içeri giren doğrudan yabancı yatırımlar göstergeleri Türkiye'nin diğ er ÷lkelere göre oldukça düşük yabancı yatırım aldığ ını ve Türkiye'den de dışarıya çok az doğrudan yatırım yapıldığ ını göstermektedir. Talep koşulları altında gıda sanayi ihracatının GYMH içindeki payı ve ihracatın pazar çeşitliliğ i dikkate alınmaktadır. Türkiye her iki göstergede de en geride olmakla birlikte diğ er ÷lkeler ile arasında olan fark faktör koşullarında olduğu kadar fazla değildir. İlgili ve destekleyici endüstri koşullarında incelenen göstergeler uluslararası hava taşımacılığ ı ve uluslararası telefon görüşmelerine ilişkindir. Birincisinde Türkiye zayıf bir performans sergilemekle birlikte en geride değildir. İkincisinde ise en zayıf konumda olduğu gör÷lmektedir. Yatırım özgürlüğ ü, finansal özgürlük ve ticaret özgürlüğ ü göstergelerinin yer aldığ ı firma stratejisi ve yapısı alanında Türkiye yine görel olarak en zayıf performansı sergilemektedir.

Çalışma dahilinde incelenen ÷lkeler arasında Türkiye'nin yurtiçi ve uluslararası rekabet gücünü arttırabilmek için ele alınan her alanda ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Burada ayrıca iki noktaya dikkat çekmek uygun olabilir. Birincisi, incelenen beş ÷lkeden üçü Akdeniz ÷lkesidir ve gıda sanayi hammaddelerini temin eden tarım sektörü dikkate alındığında bu üç Akdeniz ÷lkesinin tarımsal ürün deseni ile Türk tarım sektörünün ürün desenleri arasında benzerlik bilinmektedir. Yine bilinen, Türkiye'nin gıda sanayi ihracatının yaklaşık yarısını Avrupa Birliğ i ÷lkelerine yapıyor olmasıdır. Bu durumda eđ er Avrupa Birliğ i'ne yapılan gıda sanayi ihracatı geliştirmek isteniyorsa, bu çalışmada iç ve dış rekabet gücü açısından özellikle Akdeniz ÷lkeleri ile Türkiye arasında ortaya çıkan farklılıklara önem verilmesi gerekliliğ idir. İkincisi, hem yurtiçi hem de uluslararası koşullar, faktörler dikkate alındığında Türkiye'nin incelenen beş ÷lke arasında görel olarak en kötü performansı faktör

koşullarında en iyi performansı da firma stratejisi ve yapısı koşullarında sergilediğidir. Eğer analizin implikasyonları üzerinde durmak gerekirse şu noktalar üzerinde düşünülebilir. İncelenen alanlardan bazılarında Türkiye'nin yol katetmesinin daha hızlı olabileceği ve görece olarak daha kısa sürede diğer ülkeleri yakalamasının mümkün olabileceği düşünülmektedir. Örneğin, yurtiçi firma stratejisi ve yapısı koşullarındaki ilerlemenin kurumsal yapıya ilişkin değişikliklerle, görece olarak daha düşük maliyetle gerçekleştirilebileceği ve ilerlemenin hızlı kaydedilebileceği öngörülmektedir. Zaten bu alanda Türkiye ve diğer ülkeler arasındaki fark çok fazla değildir. Öte yandan ilgili destekleyici endüstri koşullarının geliştirilmesi, eğitime katılımın (talep koşulu) artırılması yatırım gerektirmekte ve bu alanda elde edilebilecek ilerlemenin daha yüksek maliyetli ve ancak uzun dönemde olabileceğini düşündürmektedir. Aynı şekilde faktör koşullarının geliştirilmesi de yatırım ve zamana bağlı olmakla birlikte diğer ülkelerle aradaki farkın çok fazla olması sebebiyle bu alana öncelik verilebileceği düşünülmektedir.

Uluslararası rekabet gücü ölçümü amacıyla değerlendirilen koşullardan firma stratejisi ve yapısı altındaki göstergeler yine kurumsal yapı değişikliklerini ilgilendirdiğinden Türkiye için en hızlı yol katedilebilecek alan olarak görülmektedir. Zaten burada diğer ülkelerle Türkiye arasındaki fark görece olarak en düşük olandır. Kurumsal yapıdaki değişikliklerin özellikle incelenen uluslararası faktör koşullarına da olumlu yansıma yapacağı düşünülmektedir. Fakat faktör koşullarında bir iyileşme sadece kurumsal yapıya ilişkin düzenlemelerle elde edilemeyecektir. Dışarı giden doğrudan yatırımların artması yurtdışında gelişen koşullarla da ilgilidir. Aynı şekilde talep koşullarında elde edilebilecek bir gelişme yurtiçi potansiyeldeki gelişmeye bağlı olmakla birlikte, ki bu maliyet ve zaman içermektedir, aynı zamanda dış dünyada meydana gelebilecek değişikliklerle de yakından ilgilidir.

Son söz olarak, Türkiye'nin önceliği yurtiçi rekabet gücünü arttıracak önlemlere vermesi gerektiği ve kurumsal yapı değişikliklerine öne alması gerektiği öne sürülebilir.

KAYNAKÇA

Akgüngör S., Barbaros F., Kumral N., “Türkiye’de Meyve ve Sebze İşleme Sanayinin Avrupa Birliği Piyasasında Sürdürülebilir Rekabet Gücü Açısından Değerlendirilmesi”, 2001, <http://www.aeri.org.tr/> (08.08.2009).

Alpay S., Yalçın İ., Dölekoğlu T., “Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi”, Proje Raporu, Mart 2001, Ankara, <http://www.ulakbim.gov.tr/> (05.09.2009).

Altay B., Gürpınar K., “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Bazı Rekabet Gücü Endeksleri:Türk Mobilya Sektörü Üzerine Bir Uygulama” Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi ,C.X ,S:1, 2008, http://akuiibf.aku.edu.tr/pdf/10_1/15.pdf (05.12.2008).

Altay H., “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi KapsamındaTürk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995 – 2007”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, Ağustos 2008, 215-239, <http://sbe.dpu.edu.tr/21/12-altay.pdf> (11.04.2009).

Bayraktutan Y., “Bilgi ve Uluslar arası Ticaret Teorileri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2003, 175-184, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/195.pdf> (06.11.2008).

Batra A., Khan Z., “Revealed Comparative Advantage: An Analysis For India and China”, Working Paper No:168, August 2005, 1- 43, <http://www.icrier.org/pdf/wp168.pdf> (06.01.2009).

Bulu M., Erarslan H., Barca M., “Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.IX , S:1, 2007, 311-335, http://www.urak.org/URAK_Yayinlar/URAK_Gida_Rekabetcilik.pdf (05.10.2008).

Bulu M., Eraslan H., “Bolu İli Turizm Sektörünün Uluslar arası Rekabetçilik Analizi”, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği, İstanbul, 2008, <http://www.urak.org> (15.08.2009).

Bülbül H., “Türkiye’deki Büyük Gıda Sanayi Firmalarının Rekabetçi Ve Yenilikçi Uygulamaları”, H.U. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, 2007, 91-120, <http://www.ulakbim.gov.tr/> (08.10.2009).

Candan H., “Gıda Sanayi Dış Ticaretinde Belirleyici Faktörlerin Analizi: Türkiye İçin Panel Yerçekimi Ticaret Modeli Uygulaması”, İktisat Anabilim Dalı, Gıda Ekonomisi ve İşletmeciliği Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2008.

Demir İ., “Türkiye Beyaz Eşya Sanayinin Rekabet Gücü ve Geleceği”, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın no: DPT. 2571, Şubat 2001, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3305/beyazesy.pdf> (05.04.2009).

Demir İ., “Alt Sektörlerde Rekabet Gücü Ölçüm Yöntemleri”, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/demiri.pdf> (10.10.2008).

Deviren N., “Yeni Dış Ticaret Teorileri”, Mevzuat Dergisi, Yıl:7, Sayı:81, Eylül 2004, <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/09a/05.htm> (03.10.2008).

2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Programı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, “Gıda Sanayi”, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2007, 1-9, <http://www.dpt.gov.tr/docobjects/download/3103/oik673.pdf> (01.11.2008).

Ertek T., Temel Ekonomi, Beta Yayınları, İstanbul, 2006.

Gürpınar K., Barca M., “Türk Mobilya Sektörünün Uluslar arası Rekabet Gücü Düzeyi ve Nedenleri”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Ekim 2007, 2(2), 41-61, http://iibf.ogu.edu.tr/dergi/dergi/2007-2/2007_2_3.pdf (15.01.2009).

İstanbul Ticaret Odası (İTO), “Uluslar arası Pazarlarda Türk Gıda Sektörünün Rekabet Gücü ve İhracatta Aranılan Kriterler/Karşılaşılan Engeller”, Yayın No:2006-24, İstanbul, 2006, <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/Dokuman/Kitaplar/2006-24.pdf> (02.02.2009).

Karluk S.N., Uluslararası Ekonomi, Teori ve Politika, Beta Yayınları, İstanbul, 1998.

Kaya A. A., “İmalat Sanayi İhracatında Uzmanlaşma: Türkiye Avrupa Birliği Analizi (1991–2003)”, Ege Üniversitesi İİBF, Cilt 6, Sayı 2, Temmuz 2006, 73-82, http://www.eab.ege.edu.tr/pdf/6_2/C6-S2-M7.pdf (05.05.2009).

Kaya A.A., Altın A., “Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları Sektörünün Rekabet Gücü (1994-2005)”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı:271, 2008, 29-45.

Kesbiç Y., Baldemir E., Doğan S., “Rekabet Gücü Ölçümü ve Önemi: Türk Tarım Sektörü İçin Bir Analiz” , 2005, <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o10s3.pdf> (15.09.2009).

Moon H., Rugman A. ve Verbeke A., “A Generalized Double Diamond Approach to the Global Competitiveness of Korea and Singapore”, *International Business Review* 7 , 1998, 135–150, <http://www.sciencedirect.com> (05.10.2008).

Özalp İ., *Uluslararası İşletmecilik*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, Açık Öğretim Fakültesi, Yayın no:832, Eskişehir, Ekim 2004.

Pitts E., O’ Connel L., Mac Carthy Breda, “The Competitiveness Of The Irish Food Processing Industry”, The National Food Centre, Dublin, July 2001, <http://www.teagasc.ie/research/reports/foodprocessing/4984/eopr-4984.pdf> (15.09.2008).

Porter E.M., *The Competitive Advantage of Nations*, London: Mac Millan, 1991.

Şahin A., “Türk Gıda ve İçecek Sanayi 2007 Gıda Envanteri”, Comart Kurumsal İletişim Hizmetleri Ltd, Ankara, Mayıs 2008, <http://www.tgdf.org.tr/ekler/envantertr.pdf> (16.10.2008).

Saraçoğlu B., Köse N., “Bazı Gıda Sanayilerinin Uluslar arası Rekabet Gücü: Makarna, Bisküvi ve Un Sanayi”, Proje Raporu, Gazi Üniversitesi, Ankara, Mayıs 2000, <http://www.aeri.org.tr/PDF/39-PRRekabet.pdf> (20.07.2009).

Seyidoğlu H., *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001.

Serin V., Civan A., “Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: A Case Study for Turkey towards the EU”, *Journal of Economic and Social Research* 10(2) 2008, 25-41, <http://www.fatih.edu.tr/~jesr/jesr.serin.civan.pdf> (25.10.2009).

Trail B., Pitts E., *Competitiveness In The Food Industry*, Blackie Academic & Professional, London, 1998.

Tunç H., *Uluslararası Ticaret Para ve Finans*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.

TÜSİAD Rekabet Stratejileri Dizisi-10, “Uluslar arası Rekabet Stratejileri: Türkiye Gıda Sanayii”, Yayın No:TUSİAD/T-2007-09-442, İstanbul, Eylül 2007, http://ref.advancity.net/resimler/dokumanlar/GidaRaporu_5_10_07.pdf (11.09.2008).

Utkulu U., Seymen D., “Revealed Comparative Advantage And Competitiveness: Evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15”, Dokuz Eylül University, Economics Department, İzmir, 2004, 1-26, <http://www.etsg.org/ETSG2004/Papers/seymen.pdf> (27.11.2008).

Yararlanılan İnternet Kaynakları

- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4 (07.10.2008)
- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=57&ust_id=1 (05.11.2008)
- <http://www.tuik.gov.tr/sanayidagitimapp/sanayiuretim.zul> (05.11.2008)
- <http://www.tuik.gov.tr/sanayidagitimapp/sanayiegilim.zul> (11.11.2008)
- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4 (11.11.2008)
- http://www.eab.ege.edu.tr/pdf/6_2/C6-S2-M7.pdf (01.12.2008)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Harmonized_System (01.12.2008)
- <http://www.foreign-trade.com/reference/hscode.cfm?cat=3> (05.12.2008)
- <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/Dallanma.do> (11.11.2008)
- <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/Rapor.do> (12.12.2008)
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database (05.05.2009)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Harmonized_System (11.11.2008)
- <http://www.foreign-trade.com/reference/hscode.cfm?cat=3> (11.11.2008)
- <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009> (22.05.2009)
- <http://laborsta.ilo.org/> (22.05.2009)
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database (11.05.2009)
- <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009> (11.05.2009)
- http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_thpar&lang=en (21.05.2009)
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/transport/data/database> (21.05.2009)
- <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009> (01.05.2009)
- <http://www.heritage.org/Index/> (08.08.2009)
- <http://www.ambar.com.tr/sektorel/26/Hava/34740.html> (01.07.2009)
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/transport/data> (01.07.2009)
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/information_society/data/database (15.07.2009)
- <http://www.tekirdag.gov.tr/dosyalar/unmamul.pdf> (05.03.2009)
- <http://www.tekirdag.gov.tr/dosyalar/sut.pdf> (05.03.2000)

EK-1**Tablo Ek 1.1: Almanya'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	705	853	995	114	1408	1817	2085	2534
Şeker ve şeker mamulleri	992	1043	1006	1151	1284	1578	1621	1667
Kakao ve kakao müstahzarları	1107	1194	1383	1659	1976	2069	2453	2975
Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	1863	1834	2163	2686	3266	3569	3956	4517
Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	1196	1239	1350	1592	1849	2032	2281	2568
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	1611	1632	1895	2195	2569	3161	3525	4304
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	1684	1906	2289	2879	3224	3738	4359	5123
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	1306	1427	1529	1608	1883	2028	2175	2570
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	1812	2065	2087	2159	2460	3504	3668	4127
TOPLAM	12280	13197	14701	17075	19924	23502	26126	30390

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>.

Tablo Ek 1.2: Türkiye'nin Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	44	20	20	31	35	42	31	37
Şeker ve şeker mamulleri	232	335	149	186	217	202	274	274
Kakao ve kakao müstahzarları	80	90	103	181	231	243	271	364
Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	113	131	165	239	304	348	401	532
Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	485	528	516	671	980	1281	1119	1314
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	94	101	129	159	194	235	325	437
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	37	36	42	70	113	148	147	174
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	9	24	12	13	10	15	9	11
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	491	435	385	418	477	590	684	643
TOPLAM	1589	1704	1525	1973	2747	3107	3326	378

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>.

Tablo Ek 1.3: İtalya'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	303	334	391	454	556	600	656	758
Şeker ve şeker mamulleri	250	230	256	273	276	307	416	372
Kakao ve kakao müstahzarları	315	324	383	498	594	648	808	1200
Esasım hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	1755	1897	2097	2475	2924	3107	3323	3565
Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	1507	1579	1812	2114	2299	2275	2428	2921
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	560	638	749	980	1124	1175	1293	1551
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	3129	3251	3784	4397	5224	5418	5861	6626
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	204	206	231	238	299	287	348	406
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	184	202	243	307	264	246	234	324
TOPLAM	8211	8665	9951	11740	13564	14067	15370	17728

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>

Tablo Ek 1.4: Fransa'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	747	583	626	771	793	821	885	1059
Şeker ve şeker mamulleri	2069	1616	1777	1963	2110	2193	2461	1815
Kakao ve kakao müstahzarları	858	859	1027	1354	1495	1287	1459	1775
Esasım hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	1323	1391	1553	2017	2449	2639	2724	3291
Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	902	898	963	1232	1322	1347	1538	1842
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	1389	1246	1413	1651	1872	1940	2107	2290
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	8084	7775	8757	10594	11413	11650	13298	15384
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	1120	1138	1234	1476	1678	1807	2018	2403
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	367	394	496	577	711	694	674	675
TOPLAM	16862	15905	17851	21639	23847	24381	27168	30538

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>

Tablo Ek 1.5: Hollanda'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	625	689	705	821	871	855	934	1086
Şeker ve şeker mamulleri	260	508	556	756	858	923	1056	1310
Kakao ve kakao müstahzarları	1347	1490	1639	2166	2414	2536	2576	3145
Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	987	100	1110	135	1535	1549	1738	2009
Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	1774	1820	1925	2295	2518	2561	2961	4012
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	1064	1191	1375	1813	2421	2422	2460	2886
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	1671	1959	2231	2556	2715	2815	3479	4287
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	1662	1662	1870	2127	2782	2919	3119	3730
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	2740	2736	3416	3615	3891	3930	4018	4474
TOPLAM	1213	13063	14830	16288	20010	20514	22344	26942

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>

Tablo Ek 1.6: İspanya'nın Gıda Sanayi Alt Sektör Bazında İhracatı (Milyon\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	515	571	570	681	746	819	917	106
Şeker ve şeker mamulleri	461	425	373	432	43	430	520	53
Kakao ve kakao müstahzarları	138	150	193	259	284	301	289	383
Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	340	449	487	627	757	805	879	998
Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	1187	1204	1393	1836	1967	1954	2125	2553
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	422	502	508	656	767	789	914	1129
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	1542	1778	1892	2360	2660	2759	2923	3564
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	194	237	262	3467	403	453	4910	6126
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	134	140	149	178	217	237	217	248
TOPLAM	4938	5460	5830	7378	8236	855	9279	11094

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>

EK-2**Tablo Ek 2.1: Türkiye'nin Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)**

Ülkeler	Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	Şeker ve şeker mamulleri	Kakao ve kakao müstahzarları	Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	TOPLAM
Almanya	685	15571	2128	23148	385915	8502	22836	126	42177	501093
Amerika	2561	4686	2601	8009	50021	1739	1209		164241	235071
Hollanda	1121	1261	1971	2940	112511	537			44198	164541
Fransa	16578	1748	1678	2740	70055	16490		8	32601	141902
Belçika	3109	7081	2886	2586	54084	1165	2706	27	59625	133272
İngiltere	681	16708	2372	2772	87545	1067	4711		585	116444
İtalya	6775	1762	8287	404	59343	12425	1479	137	1633	92250
Rusya		6867	12734	2976	28174	17040	124		22363	90280
Avusturya		1587	30	1552	45824	203	881		3561	53641
Japonya		470	1361	1643	27654	1017	193		7211	39550

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>**Tablo Ek 2.2: Fransa'nin Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)**

Ülkeler	Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	Şeker ve şeker mamulleri	Kakao ve kakao müstahzarları	Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	TOPLAM
İngiltere	111792	194839	196244	379583	145805	224431	2049885	217383	6062	3526024
Almanya	153362	401306	212786	412243	245030	252769	1242532	275364	177160	3372553
Belçika	176697	493507	241957	400880	197823	175829	1078444	220273	30530	3015941
Amerika	3568	8054	47314	32311	34312	52242	2193619	10535	2678	2384632
İtalya	55367	162059	113276	260860	166062	122192	366708	282662	3996	1533182
İspanya	83629	238067	85808	302399	145187	162164	240015	168727	57299	1483295
Hollanda	23289	110301	69614	88207	47449	87619	575648	138570	29715	1170413
Japonya	7219	5010	35526	16542	43451	34196	757314	24514	12641	936415
İsviçre	20905	65600	44667	57582	30974	67502	412628	62522	4093	766473
Kanada	546	2011	20018	8753	7502	15826	350630	4938	254	410478

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>

Tablo Ek 2.3: Almanya'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)

Ülkeler	Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	Şeker ve şeker mamulleri	Kakao ve kakao müstahzarları	Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	TOPLAM
Fransa	295913	141192	355111	553471	440683	387795	312712	193610	243776	2924263
Hollanda	234155	168969	189504	332747	328075	354089	532363	376189	138339	2654430
İngiltere	225363	72908	190431	368883	229367	314887	417242	123449	66783	2009313
İspanya	81952	43068	87633	203847	81576	145728	155940	35359	949456	1784559
İtalya	169170	188652	152808	239090	111635	140529	363665	60392	324827	1750768
Avusturya	161898	88779	220023	434568	136890	269958	165000	138539	76262	1691917
Belçika	143447	135408	116212	285097	136729	162302	229438	101488	70049	1380170
Danimarka	137589	30645	58803	116031	71029	81171	83797	199931	12507	791503
Amerika	5186	30208	60684	74629	23443	69616	427736	29613	10805	731920
Türkiye	496	4622	11487	18243	5496	29123	15433	376189	160269	621358

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>**Tablo Ek 2.4: İtalya'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)**

Ülkeler	Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	Şeker ve şeker mamulleri	Kakao ve kakao müstahzarları	Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	TOPLAM
Almanya	137587	63491	48776	549476	522294	219774	1203168	26181	23511	2794256
Amerika	8747	10747	22346	272717	83643	48733	1205468	204	13827	1666432
İngiltere	57619	9321	68410	342107	342165	125324	595410	9040	19111	1568509
Fransa	95537	64875	137911	498358	292820	126815	305517	30475	6808	1559115
İsviçre	44345	5367	26114	111085	64102	49690	321051	3972	2587	628313
İspanya	21971	14464	39993	168178	42061	109306	114846	20817	5116	536750
Belçika	33144	6151	44866	78271	81707	45867	99887	4219	52920	447032
Hollanda	8412	7697	19541	93256	75009	61693	134228	14810	22563	437209
Avusturya	29856	10891	13578	69847	83118	25566	135737	33805	5313	407711

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>

Tablo Ek 2.5: İspanya'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)

Ülkeler	Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	Şeker ve şeker mamulleri	Kakao ve kakao müstahzarları	Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	TOPLAM
Fransa	168601	68904	65452	148911	437290	155531	254896	84608	59839	1444032
Almanya	52994	55954	43801	57720	194646	46197	442630	26364	7631	927937
Portekiz	108281	28399	37463	193786	117177	116192	176168	114601	1126	893193
İngiltere	32633	49688	11822	60960	159190	48155	429799	28295	4229	824772
İtalya	219981	22426	16427	91787	115224	65969	122506	48136	35579	738035
Amerika	20954	36244	15257	20579	307580	4393	229996	2303	5641	642949
Hollanda	13081	15459	17174	30691	57553	24116	124355	11107	2383	295917
Belçika	22930	6693	9663	30573	41316	11754	71929	3792	24746	223395
Rusya	27280	4366	5725	3791	76055	10463	33421	337	3630	165069
İsviçre	7502	3731	4218	4789	14390	17517	102258	4761	1715	160881

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>**Tablo Ek 2.6: Hollanda'nın Alt Sektör Bazında Gıda İhracatı (En yüksek paya sahip 10 ülke- 1000 \$)**

Ülkeler	Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	Şeker ve şeker mamulleri	Kakao ve kakao müstahzarları	Esasını hububat, un, nişasta, süt teşkil eden müstahzarlar	Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	TOPLAM
Almanya	179843	172799	667417	270540	693010	428402	308198	911758	312106	3944073
Fransa	75789	140505	200870	162362	412190	113363	158025	157002	1240101	2660206
Belçika	191545	139834	263730	145658	146054	201502	176912	501433	304817	2071484
İngiltere	190107	89109	271396	149261	475402	380621	216458	210879	71230	2054462
İtalya	38061	22749	82924	32962	101462	60657	79018	147106	1143666	1708605
Amerika	10667	28939	142539	24575	11985	65686	1112010	12416	4965	1413781
İspanya	52697	13580	36711	66712	98966	84934	98441	56860	331401	840301
İsveç	10192	20722	50446	21619	89307	58507	14485	37074	65371	367721
Polonya	3130	6034	70431	9821	34846	53965	5349	125178	18417	327173
Rusya	2921	9280	47775	28269	32700	85543	15969	101616	2538	326612

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>

EK-3**Tablo Ek 3.1: Türkiye'nin Avrupa Serbest Ticaret İşbirliği (EFTA)'ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	30	0,281	0	168	35	7	5	56
Şeker ve şeker mamulleri	704	393	387	446	700	740	699	863
Kakao ve kakao müstahzarları	24	1	2	1456	146	126	269	154
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	400	498	533	943	2323	3168	3662	3685
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	9618	8946	9197	10573	17491	22734	18711	25438
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	195	169	259	524	815	1471	2631	4394
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	273	262.	376	455	640	748	1080	1205
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	0	0	27	244	159	204	423	891
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	16024	13575	6061	3727	7803	10358	12861	4597
TOPLAM	27272	23847	16845	18540	30116	39561	40344	41287

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 3.2: Türkiye'nin Afrika, Karayipler ve Pasifik (ACP) Ülkelerine Gerçekleştiği İhracat (1000\$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	...	7	6	31	11	13	0	42
Şeker ve şeker mamulleri	5219	6895	6355	5320	3811	3245	5025	6581
Kakao ve kakao müstahzarları	1078	1940	2001	4518	5169	5888	7420	12107
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	10405	13262	18326	30889	43771	58799	61940	95788
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	2509	2787	4751	8726	1644	15373	11639	11452
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	15441	16626	19241	23.096	28935	31053	40476	40900
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	22	216	88	53534	83	896	2227	5402
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	1068	752	0	0	534	0	0	0
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	650	624	712	2442	379	3952	5033	5467
TOPLAM	36396	43115	51484	75078	99342	115270	133761	177744

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.3: Türkiye'nin Akdeniz Havzası Ülkelerine Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	3885	1278	838	1998	2067	4071	3692	4828
Şeker ve şeker mamulleri	33182	68206	22410	27932	38402	41049	54132	63632
Kakao ve kakao müstahzarları	17507	18207	24371	45670	59745	64578	76919	109814
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	30051	33037	43532	55951	78320	81637	94058	116093
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	18858	18038	16885	26991	37785	44706	45851	48754
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	19557	23513	28237	30668	30554	36219	45883	56108
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	12612	9419	9391	14881	18944	25573	28119	33758
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	3157	8981	7837	8422	7560	11720	7498	6722
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	61986	31836	12747	22413	23949	27792	38855	54920
TOPLAM	200799	212521	166252	234930	297328	337349	395009	494634

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.4: Türkiye'nin Petrol İhraç Eden Ükelere (Opec) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et, balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	1	60	70	1565	1296	1597	597	1267
Şeker ve şeker mamulleri	28600	34891	11785	41358	54238	33066	73205	58588
Kakao ve kakao müstahzarları	11342	10559	16275	34567	53928	62895	92015	139999
Esasını hububat, un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	17967	21453	28090	52081	71635	92656	121359	170402
Sebze, meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	18541	16475	19118	35093	62686	81620	65927	74617
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	9546	11804	21986	37600	58113	65976	73353	86247
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	1183	859	879	19028	47065	59220	39711	40959
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	0	13	127	1195	1414	1153	53	599
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	46954	46179	49950	40186	32851	63790	112190	113920
TOPLAM	135226	142297	148284	262677	383229	461977	578415	686602

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.d>

Tablo Ek 3.5: Türkiye'nin Güney-Doğu Asya Ülkeleri İşbirliği'ne (Asean) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0	0	0	0	0	0	0	0
Şeker ve şeker mamulleri	988	766	766	275	418	386	513	716
Kakao ve kakao müstahzarları	3	63	63	221	545	370	673	663
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	192	362	362	548	730	2297	1052	1845
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	7836	8108	8108	5703	4962	5574	4685	3406
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	1022	1140	1140	1880	2274	2368	2108	2240
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	74	92	92	74	86	51	67	176
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	0	10	10			0	32	0
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	13785	15665	15665	10758	23055	23411	27004	34680
TOPLAM	23903	26199	26199	19462	32074	34459	36137	43728

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.6: Türkiye'nin Latin Amerika Ülkelerine Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	40	0.018	0					11
Şeker ve şeker mamulleri	383	426	1001	1261	2083	1397	2075	1959
Kakao ve kakao müstahzarları	200	774	1043	1018	1960	2274	3679	5746
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	444	1100	2841	3336	4252	5623	5487	7443
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1787	2631	2646	2047	2974	3374	1835	3787
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	1306	1588	1410	1830	2903	2029	3050	7250
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	3	2	16	37	9	9	22	251
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	9	0	0	0	0	0	0	0
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	5807	16798	12169	8674	10837	7674	11554	11230
TOPLAM	9983	23321	21130	18206	25022	22382	27706	37680

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.7: Türkiye'nin Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'na Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar						0	0	13
Şeker ve şeker mamulleri	2899	63	2899	439	630	486	680	553
Kakao ve kakao müstahzarları	51	23	51	199	428	904	1435	1709
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	173	256	173	661	792	2133	1481	1760
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	192	219	192	375	542	448	408	687
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	1367	981	1367	2723	2639	3719	3040	3031
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	55	31	55	8	23	56	51	79
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	836	1184	836	0.909	0	4	8	176
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	3013	3550	3013	953	784	1076	970	807
TOPLAM	8536	6279	8536	5362	5842	8830	8082	8819

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 3.8: Türkiye'nin Avrupa Birliği 15'ne (AB 15) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	37582	17252	17990	25956	28592	32085	23971	26923
Şeker ve şeker mamulleri	27529	26124	28113	34557	51522	55751	55568	73841
Kakao ve kakao müstahzarları	13253	12230	9268	21827	22030	25015	13629	13985
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	13515	17562	23387	33811	39969	41269	46638	58655
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	319367	354772	344994	443531	658489	883897	746814	856468
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	9875	13457	20971	25973	34371	57196	116808	168427
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	16806	19619	23694	26106	33273	37025	52597	61065
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	443	501	1056	722	366	1199	653	357
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	153222	96214	133950	142913	153738	207801	220579	166073
TOPLAM	591596	557735	603427	755401	1022355	1341242	1277261	1425799

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.9: Türkiye'nin Avrupa Birliği 10'ne (AB 10) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabukluhayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	633	368	42	443	234	811	925	926
Şeker ve şeker mamulleri	3130	3258	3724	6579	9306	7529	6273	10501
Kakao ve kakao müstahzarları	717	659	2062	5877	8183	8828	7028	8174
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	1829	2416	4590	8653	9536	8874	8182	9573
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	9345	9559	11255	11112	23065	33331	21422	27923
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	824	1028	1696	1569	2353	2432	4889	10091
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	11	7	41	17	137	513	620	560
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	2	0.644	0	15	108	91	80	8
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	19742	15159	15559	20000	16912	25686	50583	41969
TOPLAM	36237	32459	38973	54271	52925	88099	100008	109730

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.10: Türkiye'nin Avrupa Birliği 25 (AB 25)'ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	38216	17621	18032	26400	28826	32897	24897	27850
Şeker ve şeker mamulleri	30660	29382	31837	41137	60829	63281	61842	84343
Kakao ve kakao müstahzarları	13971	12889	11330	27704	30214	33844	20658	22160
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	15344	19978	27978.	42464	49506	50143	54821	68228
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	328712	364332	356249	454644	681555	917228	768237	884392
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	10700	14486	22668	27543	36724	59628	121697	178519
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	16817	19627	23736	26123	33411	37539	53217	61625
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	445	501	1056	738	474	1290	733	366
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	172965	111374	149509	162913	170651	233488	271163	208043
TOPLAM	627834	590194	642400	809672	921542	1429342	1377269	1535529

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.11: Türkiye'nin Avrupa Birliği 27 (AB 27)'ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	38217	17732	18066	26400	28911	32957	25105	27854
Şeker ve şeker mamulleri	35016	36295	34827	46920	72215	76321	78756	107.571
Kakao ve kakao müstahzarları	18502	17817	18774	38440	48058	54421	36281	42428
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	21032	23527	32302	48507	59085	59924	64584	83256
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	342248	375319	368820	476058	709102	949099	794786	931250
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	15501	17606	25840	31116	39943	62695	124790	184703
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	16882	19654	23778	26364	33515	37926	53389	65145
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	461	512	1148	1016	675	1449	766	477
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	174596	115921	151698	166765	176050	241960	281316	223854
TOPLAM	662460	624386	675258	861590	1167559	1516755	1459777	1666542

TOPLAMKaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 3.12: Türkiye'nin A.B'ye Aday Ülkeler'ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	209	67	102	58	26	247		228
Şeker ve şeker mamulleri	4157	4674	2976	3198	4571	5925	11074	6798
Kakao ve kakao müstahzarları	2196	1993	2880	3370	5336	7884	12436	11051
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	3613	4657	6958	9177	11959	13137	6915	12406
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	2112	1818	2784	3389	5040	6859	381	5871
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	2156	1071	949	1193	348	391	103	583
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	310	386	452	390	186	306	7	52
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	0		1	14	2	0	31	56
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	14	161	9	0	9	0	832	188
TOPLAM	14772	14831	17115	20793	27481	34752	31784	37238

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.13: Türkiye'nin Kuzey Amerika Ser.Tic.An.(NAFTA)'ya Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	441	1028	453	264	2393	2915	276	245
Şeker ve şeker mamulleri	2487	2700	4434	6481	4972	5894	7355	11698
Kakao ve kakao müstahzarları	804	1556	2720	3169	5458	6292	7106	5981
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	4664	5775	8945	10303	11440	11892	13463	15678
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	22329	27224	27033	36956	45532	57368	72384	71343
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	464	569	1039	881	2272	1810	2100	4765
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	526	445	838	827	616	1269	1607	1572
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	140	0	2	4	5	0	0	1
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	103716	147668	112065	101425	149064	165108	143880	174856
TOPLAM	135575	186970	157534	160313	221757	252551	248174	286142

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 3.14: Türkiye'nin Güney Amerika Ortak Pazarı'na Gerçekleştiği İhracat (1000\$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0							
Şeker ve şeker mamulleri	32	9		165	1221	770	849	849
Kakao ve kakao müstahzarları		0	0.459	0	0	107	106	106
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	22	0.053	9	2	8	29	63	63
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1650	2161	1062	841	1203	1656	357	357
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	824	594	250	581	1594	1100	1763	1763
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	987	2	0.757		0	9	22	22
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	0	0	0	0	0	0	0	0
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	2936	8983	3843	6851	4516	6002	5250	5250
TOPLAM	5466	11751	5167	8444	8544	9677	8412	8412

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.15: Türkiye'nin Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	2189	1366	1705	1457	2404	2923	826	1042
Şeker ve şeker mamulleri	18456	21162	11180	12017	12675	15923	18201	25418
Kakao ve kakao müstahzarları	6032	10448	13357	21420	32754	23944	25521	30571
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	8056	11376	13136	17929	21291	23233	23823	28429
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	82735	87183	81632	94358	123662	140256	149797	159193
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	15765	17470	20227	25270	25358	24750	23461	38766
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	1415	838	1307	1370	1573	1891	2867	3402
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	218	0.010	128	4	5	0	36	9
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	176907	211232	154891	171996	218245	224370	221851	243291
TOPLAM	311776	361079	297567	345824	437971	457294	466386	530125

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.16: Türkiye'nin Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	77	116	236	507	970	1215	1249	1910
Şeker ve şeker mamulleri	84415	103114	36884	43545	38208	35610	51921	44648
Kakao ve kakao müstahzarları	18897	18739	18774	34078	48027	44423	54121	75529
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	9896	10377	10817	12972	18559	20138	22851	30799
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	20522	30178	29927	39153	52263	55477	8250	73436
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	26422	24868	26537	30800	30151	32832	32296	50815
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	2253	1083	1437	1772	5547	8467	7740	9802
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	491	530	823	1191	549	900	660	2272
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	39102	19875	14711	30693	41135	31615	51077	36382
TOPLAM	202081	208884	140150	164022	235412	230681	270169	325597

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.17: Türkiye'nin OECD' ye Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	40358	19068	19735	27996	31341	35889	25387	28502
Şeker ve şeker mamulleri	38545	40810	40088	53998	78030	82746	87056	119845
Kakao ve kakao müstahzarları	19427	22517	25324		58446	62487	44984	51826
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	26352	32144	42707	62289	75845	77719	84994	106874
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	408929	436632	429690	546599	806332	1069469	930799	1070.66
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	16473	18555	27682	33646	44223	67324	13075	193843
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	18132	20643	25367	28009	34983	40019	56106	68239
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	680	511	1177	1265	840	1654	1194	1379
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	318271	304187	276487	283193	333756	421757	426320	395712
TOPLAM	887171	895069	888261	1084544	1463800	1859070	1787600	2036391

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.18: Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşb.Teşkilatı' na (KEİ) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	370	563	318	702	1323	2634	2225	2386
Şeker ve şeker mamulleri	87722	110623	39285	47980	46076	43168	60430	60938
Kakao ve kakao müstahzarları	18658	21533	26355	43026	63486	64590	57064	72190
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	19154	17685	21456	28395	41965	44820	42909	54542
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	36707	46698	48098	67991	92613	97711	86608	134549
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	29128	29008	31383	37410	35030	40497	40770	62769
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	5767	4293	3581	4107	5762	6500	7071	13954
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	311	588	1121	1627	624	1058	553	1948
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	42536	27328	19804	45839	56641	50332	74461	63084
TOPLAM	240357	258322	191405	277080	343523	351315	372094	466364

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.19: Türkiye'nin Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)' na Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	75	112	209	447	906	1210	1272	1942
Şeker ve şeker mamulleri	56750	65258	25737	23939	28021	25916	50075	32173
Kakao ve kakao müstahzarları	11469	10740	12860	21567	23249	25283	37624	58580
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	6821	6615	7937	9788	12720	14542	16198	24303
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	4332	4002	4925	7853	7712	15173	12052	15608
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	7672	7019	8032	9098	10633	15329	18274	29052
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	1811	1050	1419	1814	6214	9638	7837	10043
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	220	326	604	973	262	467	350	1904
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	6997	2368	15490	41847	34546	67501	116194	92804
TOPLAM	96150	97494	77218	117331	124266	175063	259881	266414

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.20: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri' ne Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	75	111	209	446	904	1136	1199	1790
Şeker ve şeker mamulleri	36029	38335	23768	21610	25278	20567	25242	25047
Kakao ve kakao müstahzarları	10305	8912	9820	14880	16451	20058	26931	39042
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	6489	6157	7114	7698	11047	11541	14223	20134
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	3960	3839	4659	7448	6628	12812	10182	13490
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	5963	5597	6575	7223	8475	9730	10674	13008
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	1811	1044	1414	1736	4632	8038	6778	8464
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	220	325	604	972	224	403	332	1486
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	6498	303	514	1325	2269	1931	4682	2107
TOPLAM	71353	64627	54683	63341	75911	86220	100247	124572

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.21: Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı'na (İKT) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	1392	640	358	2181	2279	2871	2109	3459
Şeker ve şeker mamulleri	98197	135845	51336	77498	95512	71703	122056	108510
Kakao ve kakao müstahzarları	33741	31985	40582	7434	99514	115457	156474	230358
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	50144	56360	70829	105710	144261	178264	225306	301725
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	35309	31357	33685	57726	87964	116538	98758	111503
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	38382	39778	54016	73949	99148	111615	127633	149325
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	3836	3359	3346	23582	53761	70045	50720	56129
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	833	5921	4465	3774	1955	6953	1824	4005
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	122862	90435	70339	73687	66520	102182	157303	165430
TOPLAM	384700	395684	328959	492461	650919	775632	942186	1130448

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.22: Türkiye'nin Gelişmekte Olan Ülkeler'e (D-8) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	117	468		0		1	0	57
Şeker ve şeker mamulleri	22924	27778	1735	2311	2917	3876	24187	6207
Kakao ve kakao müstahzarları	1537	2196	2983	5385	5541	3075	6754	12266
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	2290	1652	1228	1401	1775	4953	2148	5315
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	10353	8709	5942	6811	6889	7853	8177	7992
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	7332	7386	7831	6649	9441	13092	12861	17036
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	59	175	27	98	1478	992	983	1548
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	108	5564	3102	1598	350	1309	94	613
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	12717	15125	18404	58795	55195	81837	132835	120124
TOPLAM	57440	69057	41256	83052061	83589	116991	188043	171162

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 3.23: Türkiye'nin Gelişmiş Ülkeler'e (G-8) Gerçekleştiği İhracat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	34633	14461	15251	19800	23623	27635	17152	20549
Şeker ve şeker mamulleri	25044	30930	24795	28411	39054	48908	52166	64851
Kakao ve kakao müstahzarları	6682	11176	13914	35352	43576	34409	30475	30897
Esasım hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	14632	18434	25194	36035	45262	44058	48127	62660
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	285707	318706	302740	378317	546869	716055	638584	713420
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	19976	21397	26660	37344	44454	58354	93645	130947
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	15185	17643	20793	21534	28142	31627	39931	46865
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	398	327	908	520	180	273	432	248
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	235483	226820	204978	225100	245503	270874	252110	243772
TOPLAM	637743	659898	635237	782417	1016667	1232198	1172627	1314213

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

EK-4**Tablo Ek 4.1: Türkiye'nin Avrupa Serbest Ticaret İşbirliği'nden (EFTA) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0	0.781	1	0	20	406	42	99
Şeker ve şeker mamulleri	139	71	115	75	174	33	18	13
Kakao ve kakao müstahzarları	960	992	939	1302	1980	2149	2438	2559
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	163	74	112	444	1969	3582	6991	6978
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1	12	27	110	15	212	251	305
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	9388	9401	9367	10262	11007	6755	7425	8740
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	65	16	43	16	21	44	33	107
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	628	1055	1144	756	1203	826	81	398
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	17396	19256	14413	1097	616	1	1	1029
TOPLAM	28742	30880	26165	14067	17009	14012	17283	20231

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 4.2: Türkiye'nin Afrika, Karayipler ve Pasifik 'den (ACP) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar		0	2225	0	0.293	3	173	0
Şeker ve şeker mamulleri	0	0	73074	3668	1775	2497	2173	1715
Kakao ve kakao müstahzarları	36316	48763	0	149124	153294	123763	106633	145659
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	5	0	50	0	0	0	22	12
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	22	70	1871	212	235	360	64	84
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	17	120	100	1177	230	502	377	175
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	3	0	46	39	645	3393	3896	3842
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	149	13	5487	1862	2996	3047	8164	10847
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	46699	29006	5162	24771	65501	36366	34984	67659
TOPLAM	83213	77975	88018	180856	224679	169935	156490	229997

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.3: Türkiye'nin Akdeniz Havzası Ülkeleri'den Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	10	6	0	0	37	1	0.104	270
Şeker ve şeker mamulleri	1943	796	4964	5701	9889	11470	4076	10928
Kakao ve kakao müstahzarları	40	5	49	79	5	51	199	844
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	150	80	64	247	128	170	174	135
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1635	393	2013	1160	1665	2594	3329	4896
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	1926	1557	3541	6028	6244	4888	3485	3111
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	68	268	1111	1783	1094	181	130	120
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	739	1675	1033	1006	6177	3805	6569	7481
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	863	349	436	508	656	1431	545	92
TOPLAM	7377	5132	13213	16516	25900	24595	18511	27881

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 4.4: Türkiye'nin Petrol İhraç Eden Ülkeler'den (OPEC) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0	0	0	0	0	0	9	0
Şeker ve şeker mamulleri	50	11	75	134	107	287	83	125
Kakao ve kakao müstahzarları	0	0	78	120	142	3657	128	2575
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	36	0	32	170	26	28	34	68
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1602	252	382	199	512	740	2601	1673
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	174	19	57	90	52	190	156	9
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	34	0	0.299	17	10	1	319	502
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	33	0	0	0	1595	53	741	383
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	0	0	0	0.350	0	0	0	0
TOPLAM	1932	283	626	733	2448	4959	4075	5339

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.5: Türkiye'nin Güney-Doğu Asya Ülkeleri İşbirliği'nden (ASEAN) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	4	7	13	14	17	39	691	364
Şeker ve şeker mamulleri	493	290	290	323	532	704	553	603
Kakao ve kakao müstahzarları	91	174	488	1000	2207	2177	6526	7591
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	88	16	14	15	43	92	48	106
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	701	464	692	781	1285	1511	1330	2503
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	126	35	45	2751	12382	24801	27880	30894
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	10	15	28	157	743	653	386	443
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	2630	0			25	61	256	188
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	3890	4834	5791	7182	3515	6080	2344	2578
TOPLAM	8038	5839	7365	12228	20752	36122	40018	45276

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.6: Türkiye'nin Latin Amerika Ülkeleri'nden Gerçekleştiği İthalat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	48	0.029	5					0
Şeker ve şeker mamulleri	0	551	0	118	625	737	305	629
Kakao ve kakao müstahzarları	0	1098	117	634	951	241	187	653
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	657	1503	0	0	0	0	0	22
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1885	3365	1168	2674	3873	5835	8654	14309
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	575	2042	829	1997	1797	4694	8263	6346
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	405	2.	79	22	8921	14363	7818	6055
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	59104		29156	56366	125655	81329	80516	109616
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	16227	19764	32513	59271	45308	74666	63672	82923
TOPLAM	78904	28329	63871	121084	187132	181869	169418	220556

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.7: Türkiye'nin Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'ndan Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar							13	0
Şeker ve şeker mamulleri	0	0.205	784	51	978	978	7	3899
Kakao ve kakao müstahzarları	0	0.035	0	0	0	0	0	0
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	0	0.082	0	0	0	0	0	4
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	46	99	24	110	96	96	9	315
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	91	172	170	205	328	328	837	1782
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	0	0	0	0.829	0.556	0.556	10434	19659
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları			34	51	12	12	251	160
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	1828	2073	4252	3350	3797	3797	6304	5797
TOPLAM	1966	2345	5266	3770	5214	1416	17857	31617

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 4.8: Türkiye'nin Avrupa Birliği 15'den (AB 15) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	604	164	236	532	453	516	471	734
Şeker ve şeker mamulleri	9865	6713	8212	13510	16340	16163	19371	18232
Kakao ve kakao müstahzarları	24864	20639	30551	44565	52082	42671	50007	53397
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	28719	26189	28384	43632	53388	54224	61784	74195
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	12977	7543	11115	8764	14692	30986	34629	43511
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	88587	79750	106374	115586	170157	203000	242739	265775
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	12745	11773	8212	10892	24638	21193	37103	49953
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	24997	17889	24774	25386	35082	40301	57326	70201
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	12566	12903	28365	46392	74616	107939	105420	97509
TOPLAM	215928	183567	246228	309263	441452	516998	608854	673510

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.9: Türkiye'nin Avrupa Birliği 10'dan (AB 10) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0	24	74	126	195	47	77	24
Şeker ve şeker mamulleri	0.465	0.048	6	74	112	672	1186	1240
Kakao ve kakao müstahzarları	137	1387	1158	995	4764	11	17188	20722
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	1363	2182	2969	6618	9943	16298	23694	31398
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	75	480	250	649	1782	3101	1985	2800
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	345	1119	1163	1495	3208	9487	10991	16465
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	19	5	9	0	72	595	2707	2835
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	2642	491	506	1098	3273	2347	4699	3391
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	200	0	17	197	128	413	1614	1313
TOPLAM	4785	5692	6156	11254	23481	44490	64144	80192

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.10: Türkiye'nin Avrupa Birliği 25'den (AB 25) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	604	188	311	658	648	563	549	758
Şeker ve şeker mamulleri	9866	6713	8219	13584	16452	16835	20557	19473
Kakao ve kakao müstahzarları	25001	22026	31710	45560	56847	54198	67195	74119
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	30082	28372	31354	50251	63331	70522	85479	105594
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	13052	8023	11365	9413	16475	34088	36614	46311
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	88933	80869	107537	117081	173366	212488	253730	282240
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	12765	11779	8222	10892	24711	21788	39810	52788
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	27639	18381	25280	26485	38356	42649	62026	73592
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	12767	12903	28382	46589	74745	108353	107034	98823
TOPLAM	220713	189259	252384	320517	464934	561489	672998	753703

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.11: Türkiye'nin Avrupa Birliği 27'den (AB 27) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	821	188	311	658	648	561	549	818
Şeker ve şeker mamulleri	10831	8551	10327	17721	18583	18876	21600	21289
Kakao ve kakao müstahzarları	25010	22086	32233	46367	57618	54335	69822	78451
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	30101	28378	31354	50298	63574	70725	86446	106913
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	13082	8038	11365	9445	16539	34107	36661	46514
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	88999	80877	107550	117082	173456	212623	254016	282787
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	12801	12085	8312	11099	25215	22066	39940	52948
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	39670	20533	31031	32249	53949	67071	86370	84289
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	12767	12903	28382	46589	74745	108354	107036	99149
TOPLAM	234086	193643	260870	331511	484330	588724	702443	773163

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 4.12: Türkiye'nin A.B'ye Aday Ülkeler'den Gerçekleştiği İthalat (1000\$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0	6	0	0	0	0		0
Şeker ve şeker mamulleri	0	0	0	0	0	0	6	3
Kakao ve kakao müstahzarları	0	0	0	0	0	0	14	1
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	2	0	0	0	0	0	13	6
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	0	27	22	13	0	11	0	123
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	143	655	2567	2872	2602	1849	812	570
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	7	0	0	0	0	0	14	6
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	74		139	0	0	3	102	1040
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	0	0	0	0.133	30	633	70	144
TOPLAM	228	688	2729	2886	2632	2498	1033	1751

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.13: Türkiye'nin Kuzey Amerika Ser.Tic.An.'dan (NAFTA) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	32	2	78	42	203	12	0	51
Şeker ve şeker mamulleri	429	395	297	726	252	894	732	927
Kakao ve kakao müstahzarları	144	43	120	209	797	349	397	278
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	1722	1238	555	552	749	834	1420	2022
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	514	278	451	519	457	831	462	1474
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	7380	5675	6913	14411	21559	21462	26981	29007
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	1505	857	712	2709	4192	1735	2526	2751
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	71934	74670	63126	69379	85990	111240	66766	194533
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	228123	184820	104118	84702	38616	39465	31514	35936
TOPLAM	311788	267981	176375	173255	152819	176827	130801	266984

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 4.14: Türkiye'nin Güney Amerika Ortak Pazarı'ndan Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	48							0
Şeker ve şeker mamulleri	0	0		118	625	737	305	617
Kakao ve kakao müstahzarları		1	117	634	951	241	169	383
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	29	0	0	0	0	0	0	22
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1583	1579	1083	2508	3623	5467	8164	13917
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	304	128	565	1132	967	3721	7163	4288
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	2	0	7		8081	13162	5976	3393
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	48242	14437	20616	44335	93307	59334	37129	58514
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	16146	23424	32506	59269	45307	73998	62568	80980
TOPLAM	66356	39570	54897	107999	152864	156665	121477	162117

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.15: Türkiye'nin Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği'den (APEC) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	102	59	152	114	341	153	850	532
Şeker ve şeker mamulleri	1276	1651	707	2785	4195	6839	5580	12284
Kakao ve kakao müstahzarları	236	225	617	1302	3027	2527	7034	7948
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	2007	1305	648	660	1183	1359	2112	2723
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1806	883	1366	1508	2364	3379	3957	6821
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	8070	6367	9811	20290	34925	47231	56911	63450
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	1638	918	787	2907	5721	3457	4929	7880
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	96998	94280	79365	98372	183557	166682	137470	300675
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	254777	193804	121682	99290	48654	52011	43932	45666
TOPLAM	366909	299490	215134	227228	283969	283637	262774	447978

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 4.16: Türkiye'nin Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan (BDT) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	2	0	0	0	31	0	0	0
Şeker ve şeker mamulleri	32	969	119	1324	3975	8434	8394	13051
Kakao ve kakao müstahzarları	0	7	1	30	1543	0	0	30
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	0	7	0	22	0	142	81	140
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	20	10	22	121	169	311	1995	1831
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	4	0	245	97	27	70	108	152
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	132	140	0	147	1234	2463	6210	4421
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	30934	6408	14215	33186	110760	68360	64249	136351
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	40	2	945	3475	2763	3026	5106	3832
TOPLAM	31165	7541	15547	38402	120501	82807	86144	159808

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.17: Türkiye'nin OECD Ülkeleri'nden Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	917	203	337	576	697	960	541	946
Şeker ve şeker mamulleri	11454	9018	10734	18638	19035	19859	22399	22240
Kakao ve kakao müstahzarları	26042	23123	33294	47880	60397	56835	72732	81187
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	32131	29710	32045	51339	66564	75420	95181	116177
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	13640	8338	11943	10075	16962	35217	37449	48544
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	105544	96011	126063	144418	206375	241032	288907	320579
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	14491	12999	9097	13831	29479	23881	42600	55878
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	112412	97517	95991	102349	152846	182339	154292	280147
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	280669	220124	155958	132389	113977	147821	138551	136179
TOPLAM	597301	497042	475463	521494	666334	783364	852652	1061877

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 4.18: Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşb.Teşkilatı 'dan (KEİ) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)**

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	242	15	0	1	62	138	57	105
Şeker ve şeker mamulleri	1029	2850	2242	5836	6750	11406	10353	15625
Kakao ve kakao müstahzarları	59	84	524	836	2317	145	2648	4806
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	99	22	0	96	264	413	1048	1494
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	253	254	161	276	998	3683	3693	10325
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	90	42	435	99	117	249	723	759
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	170	445	90	381	1724	2686	6345	6264
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	44891	8963	19652	32440	120824	96742	99916	161004
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	392	1769	2192	3742	2766	3140	5705	4442
TOPLAM	47225	14445	25296	43707	135821	118604	130488	204822

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.19: Türkiye'nin Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'ndan (EİT) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0	0	0	0	0	0	0	0
Şeker ve şeker mamulleri	3	1	0	0	1461	165	64	2561
Kakao ve kakao müstahzarları	0	0	0	0	0	0	1	0
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	0	0	0	0	0	50	0	0
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	205	229	197	94	255	120	4283	3131
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	3	0	23	0	27	39	122	0
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	167	140	0	3	64	1630	10729	20101
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	63	48	2078	6720	8598	2152	411	517
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	40	0	0	0	12	48	4	2
TOPLAM	482	419	2298	6818	10416	4205	15614	26310

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>**Tablo Ek 4.20: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri'den Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)**

Gıda ve İçecek Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0	0	0	0	0	0	0	0
Şeker ve şeker mamulleri	3	0	0	0	504	146	57	62
Kakao ve kakao müstahzarları	0	0	0	0	0	0	0	0
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	0	0	0	0	0	50	0	0
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	20	10	12	1	2	70	1851	1488
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	0	0	0	0	27	12	1	0
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	132	140	0	0	53	0	0	4
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	32	48	2078	6720	8596	2152	411	517
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	40	0	0	0	0	45	4	2
TOPLAM	227	198	2089	6721	9181	2475	2325	2073

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.21: Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı'dan (İKT) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	4	0	3	4	13	28	45	6
Şeker ve şeker mamulleri	2486	1059	7491	9122	13202	14458	6813	15180
Kakao ve kakao müstahzarları	8923	13578	35302	59205	85982	58336	56746	113122
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	49	20	39	278	164	148	76	174
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	1785	339	413	275	724	1135	5110	3545
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	248	26	86	455	317	777	1191	1416
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	186	140	0	17	114	1666	10888	20414
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	3459	1483	2736	7612	16427	5791	5952	4645
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	976	497	438	921	1065	6422	5939	7038
TOPLAM	18114	17140	46509	77890	118009	88761	92761	165539

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.22: Türkiye'nin Gelişmekte Olan Ülkeler'den (D-8) Gerçekleştiği İthalat (1000\$)

Gıda Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0	0	0	4	0	19	36	6
Şeker ve şeker mamulleri	1750	876	5147	4288	8537	11150	4333	12382
Kakao ve kakao müstahzarları	91	168	488	985	2345	5711	6533	9911
Esasını hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	12	20	0	106	75	22	0	46
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	224	297	175	134	427	253	2651	1920
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	76	7	51	119	42	432	991	1171
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	46	0	0	3	11	1630	10729	20115
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	2662	0	0	0	800	115	953	136
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	74	0	0	79	65	1190	432	995
TOPLAM	4936	1367	5862	5719	12302	20523	26659	46681

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

Tablo Ek 4.23: Türkiye'nin Gelişmiş Ülkeler'den (G-8) Gerçekleştiği İthalat (1000 \$)

Gıda ve İçecek Sanayi Alt Sektörleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Et,balık,kabuklu hayvan,yumuşakça vb hayvansal müstahzarlar	0,532	0,117	304	487	578	278	337	449
Şeker ve şeker mamulleri	7	6	4782	8313	11781	14161	13421	20749
Kakao ve kakao müstahzarları	15	12	17932	24305	29187	20266	25048	29687
Esasım hububat,un,nişasta,süt teşkil eden müstahzarlar	21	17	16125	23279	32742	36083	39753	41830
Sebze,meyva,bitki parçaları,sert kabuklu yemiş konserveleri	6	3	5290	6402	8086	12728	15740	18221
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	61	39188	40730	59284	80874	90925	118616	158106
Meşrubat,alkollü içkiler ve sirke	9	6445	7482	11479	14669	12565	20938	18359
Gıda sanayii kalıntı ve döküntüleri,hazır hayvan gıdaları	98	89200	86216	103302	161862	164418	129817	288632
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	239	193201	118629	104456	76877	92043	103581	100022
TOPLAM	456	365528	297489	341307	416656	443468	467250	676054

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/periyot.do>

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI..... : Belgin Çakır

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1984 Elazığ

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Isparta Anadolu Lisesi

Lisans Diploması..... : Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Gıda Mühendisliği
Bölümü

Yüksek Lisans Diploması:

Tez Konusu.....: Türk Gıda Sanayi'nin Uluslararası Rekabet Avantajının

“Çift Elmas” Yaklaşımı İle Analizi

Yabancı Dil / Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Tesco-Kipa

Unlu Mamuller Dep. Şefi (27.12.2007/01.07.2008)

Adres..... : Varlık mah. Piri Reis cad. 186. sok. No:44/10 Antalya

Tel. no : 0-242-2438281